

Esimerkillisiä enkeleitä vai vaarallisia viettelijättäriä?

Naisten seksuaalisuuden käsitykset viktoriaanisen ajan yhteiskunnan diskursseissa

Turun yliopisto
Historian, kulttuurin ja
taiteiden tutkimuksen laitos
Kulttuurihistoria
Pro gradu -tutkielma
Heidi Lehto
Toukokuu 2020

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos / Humanistinen tiedekunta.

LEHTO, HEIDI: Esimerkillisiä enkeleitä vai vaarallisia viettelijättäriä? Naisten seksuaalisuuden käsitykset viktorianaisen ajan yhteiskunnan diskursseissa

Pro gradu -tutkielma, 96 s.

Kulttuurihistoria

Toukokuu 2020

Tarkastelen tutkielmassani 1800-luvun brittiläisessä yhteiskunnassa esiintyneitä diskursseja naisten seksuaalisuudesta sekä lääketieteen että tapaoppaiden lähtökohdasta. Lääketieteen sisällä muodostui 1800-luvun puolivälillä alkaen uusi seksologinen tieteenala, jossa tutkittiin naisten seksuaalisuutta. Se syrjäyttikin 1800-luvun alussa suositut tapaoppaat suosituimpana kirjallisuutena siinä, miten ihmiset oppivat niin itsestään kuin toisistaan. Tapaoppaat eivät kuitenkaan poistuneet markkinoilta vaan ne yhdessä seksologisen tutkimuksen kanssa loivat, muokkasivat ja toistivat naisten seksuaaliseen haluun ja normatiiviseen seksuaaliseen käytökseen liittyneitä tutkimustietoja, uskomuksia ja moraaliopeja. Näillä kahdella kentällä oli tutkimushypoteesini mukaan suuri vaikutus siihen, miten naisten seksuaalisuutta ymmärrettiin, miten siitä puhuttiin ja millaista tietoa siitä levitettiin.

Haluankin selvittää tutkielmassani, millaisia diskursseja naisten seksuaalisuudesta muodostettiin sekä millaisen seksuaalisuuden koettiin olevan normaalia ja millaisen taas epänormaalia? Tämän jälkeen keskityn analysoimaan, millaisia taustavaikuttajia muodostuneisiin diskursseihin liittyi ja millaisia yhteiskunnallisia elementtejä niihin sisältyi? Keskityn tutkimuksessani brittiläiseen keskiluokkaan ja tarkastelen, miten seksuaalisuuteen liittyvät kysymykset sukupuolesta ja luokasta sekä rodusta määrittivät luokkarajoja. Varsinkin kysymykset, millainen seksuaalisuus oli hyväksyttävää keskiluokan sisällä ja millainen tuotti häpeää ja paheksuntaa, olivat tärkeässä osassa keskiluokan muodostaessa omaa moraalikäsitystään ja siihen liittyviä käyttäytymisoppeja.

Olen käyttänyt tutkimuksessani lääketieteellisenä lähdemateriaalina brittiläistä ja anglo-amerikkalaista tutkimusta 1800-luvulta, kun taas tapaoppaat ovat kaikki lähtöisin isobritannialaisesta kontekstista. Käytän tutkielmassani tutkimusmetodinani diskurssianalyysiä ja sen teoreettisena pohjana toimivat Michel Foucault'n sekä Joan Scottin teoriat sukupuolesta ja seksuaalisuudesta. Tutkimustulokseni mukaan uudenlaiset lääketieteelliset diskurssit muokkasivat yhteiskunnallisia käsityksiä naisten seksuaalisuudesta nyt myös biologisen tiedon avulla. Niihin sisältyi kuitenkin yhä moralistisia pyrkimyksiä naisten seksuaalisuuden jakamisesta hyväksyttävään ja sopimattomaan. Naisten seksuaalisuuteen liittyneet diskurssit tapaoppaissa ja seksologiassa tulevatkin esiin tutkimustuloksessani tapoina pyrkiä kontrolloimaan naisten paikkaa yhteiskunnassa, heidän yhteiskunnallista asemaansa ja sosiaalisia suhteitaan sekä itsemääräämisoikeuttaan.

Asiasanat: Sukupuolihistoria, seksuaalisuus, kirjallisuus, diskurssianalyysi, seksologia

SISÄLLYS

1. Johdanto

- 1.1 Tutkimuskysymykset ja tutkielman aihe..... 1
- 1.2 Alkuperäislähteet..... 3
- 1.3 Tutkimuskenttä ja metodologia..... 6

2. Naisten seksuaalisen halun ja haluttomuuden teoretisointi viktoriaanisen ajan seksologisessa tutkimuksessa

- 2.1 Katsaus seksologisen tieteentutkimuksen historialliseen muodostumiseen 1800-luvun Iso-Britanniassa..... 11
- 2.2 “Terve halu”, terve mieli? Naisten oikeaoppisen halun medikalisointi..... 16
- 2.3 Haluton ja passiivinen nainen osana seksuaalisuuden patologisointia..... 26

3. Kilttejä kotirouvia ja langenneita naisia. Naisten seksuaalisuuden käsitykset viktoriaanisessa kaunokirjallisuudessa

- 3.1 Katsaus 1800-luvun tapaoppaisiin..... 38
- 3.2 Kodin siveä hengetär naisten ideaalina..... 43
- 3.3 Langennut enkeli ja seksuaalimoraalinen rappio..... 53

4. Tapaoppaisiin ja seksologiseen tutkimukseen vaikuttaneet tekijät

- 4.1 Rakkausavioliiton ja perheen merkitys diskursseissa..... 65
- 4.2 Kristinuskon vaikutus naisten seksuaalielämään..... 75

5. Yhteenveto..... 86

Lähdeluettelo..... 91

1. Johdanto

1.1 Tutkimuskysymykset ja tutkielman aihe

- Suurinta osaa naisista (heidän onnekseen) eivät vaivaa minkäänlaiset seksuaaliset tunteet.¹

Näillä sanoilla englantilainen gynekologinen lääkäri William Acton kuvaili naisten seksuaalisuutta vuonna 1857, jolloin viktoriaanisen ajan seksuaalisuudesta käyty keskustelu sekä tutkimustyö lisääntyivät ennennäkemättömällä tavalla yhteiskunnassa. Michel Foucault'n sanoin 1800-luku olikin aikaa, jolloin seksuaalisuudesta alettiin kirjoittamaan ja puhumaan, toisin kuin aikaisempi yleinen käsitys sievistelevästä ja seksuaalisuutta häpeilevästä viktoriaanisesta ajasta antaa ymmärtää.² Seksuaalisuudesta, halusta ja haluttomuudesta sekä niitä ilmentävistä ihmissuhteista keskusteltiin, kirjoitettiin ja tutkittiin laajasti niin lain, lääketieteen, opetuksen kuin uskonnon piirissä. Varsinkin naisten yksityiselämä ja siihen liittynyt seksuaalisuus kumppanin kanssa toimivat useiden tutkimusten lähtökohtana. Seksuaalimoraalia pyrittiin näillä keinoilla pitämään yllä, ja toisaalta myös vahvistamaan, mutta olisi väärin ymmärtää viktoriaanisen ajan olleen hiljaa seksuaalisuudesta. Oikeastaan siitä puhuttiin nyt enemmän kuin koskaan.³ Näin ollen 1800-luvun puoliväli aina vuosisadan viimeisille vuosikymmenille olikin seksuaalisuuteen liittyvän kategorioinnin, tutkimuksen ja opetuksen sekä tutkimustuloksien julkisen keskustelun nousukautta, jonka tarkastelu päättyy omassa tutkimuksessani aikaan ennen Freudin teorioiden suosioon nousua 1900-luvun alussa.

Oma tutkimukseni käsittelee isobritannialaisessa viktoriaanisessa yhteiskunnassa esiintyneitä diskursseja monen vuosikymmenen osalta. Aikaväli on varsin pitkä, mutta historiallisessa tutkimuksessa on jo pitkään esiintynyt teorioita siitä, miten kuningatar Viktorian aikakausi vuosina 1837–1904 on mahdollista ottaa kokonaisuudessaan osaksi tutkimusta. Vaikka aikakautena esiintyi suuria muutoksia sosiaalisesti ja poliittisesti, kuten uusien lakien hyväksyminen ja yhteiskunnan muuttuminen niin ekonomisesti, tieteellisesti kuin teollisesti, aikakautta yhdisti siihen liittyneet tavat pyrkiä muodostamaan kategorioiden ja luokittelun sekä tutkimuksen kautta yhtenäisyyttä muutoksen

¹ The majority of women (happily for them) are not very much troubled by sexual feelings of any kind. Acton, 1857, 101.

² Foucault 1987, 18.

³ Ibid., 49.

ja monimuotoisuuden keskelle.⁴ Viktoriaaniseen aikaan kuului myös kirjallisuuden avulla muodostunut yhteinen kulttuuri, jossa kirjallisuus oli osana muodostamassa ja muokkaamassa kollektiivisia identiteettejä. Tutkittaessa pitkää historiallista ajanjaksoa on mahdollista ymmärtää, kuinka yhteiskunnallisia käsityksiä naiseudesta ja seksuaalisuudesta kuvailtiin ja tuotiin esiin sekä miten ne ajan kuluessa muokkaantuivat. Foucault'n mukaan 1800-luvun Britannia ei ollut vain oma historiallinen aikansa vaan sillä oli oma kulttuurinen yhteisymmärryksensä, joka rakentui erilaisten kategorioiden ja luokittelun muodostamista toisiaan erottelevista sukupuolista ja seksuaalisuuksista sekä niiden luokittelusta.⁵

Itse tutkimukseni tavoitteena on tutkia 1800-luvun viktoriaanisen ajan naisten seksuaalisuudesta käytyä yhteiskunnallista keskustelua ja analysoida, millä eri tavoilla seksuaalisuudesta kirjoitettiin ja keskusteltiin sekä miten ja miksi tietyistä seksuaalisuuden diskursseista tuli hyväksytyjä toisten joutuessa tuomituiksi. Koska viktoriaaninen aikakausi oli suurien muutosten aikaa, sillä yhteiskunta eli vanhan ja uuden sekä tutun ja oudon välimaastossa, 1800-luvun kirjallisuudessa syntyi kaksi toisistaan poikkeavaa, mutta samalla monia yhtenäisyyksiä sisältävää lähtökohtaa. Nämä olivat lääketieteelliset seksuaalisuutta tutkivan seksologian tutkimuskirjat ja sosiaalisten kommentaattoreiden kirjoittamat tapaoppaat. Myös tutkielmani alkuperäislähteiden kannalta on tärkeää tutkia viktoriaanista aikaa pitkällä aikavälillä, koska tutkimani tapaoppaat olivat yhteiskunnallisesti suosittuja ennen seksologisen tutkimuksen viedessä niiltä sekä huomiota että auktoriteettia seksuaalisuuden ja sukupuolen diskursseissa.⁶ Näin ollen tarkastelemalla näitä kahta erilaista kirjallisuuden kategoriaa on mahdollista ymmärtää, millaisia muutoksia yleisesti hyväksytyissä seksuaalisuuden käsityksissä tapahtui ja kenellä oli niihin valtaa tiettyinä historiallisena ajankohtana.

Lääketieteellinen seksuaalisuuden tutkimus erosi tapaoppaiden yhteiskunnallisista kommenteista tuomalla seksuaalisuuteen ja sukupuoleen uudenlaisia tieteellisiä tapoja ymmärtää, luokitella ja erottaa kategorioita toisistaan. Tapaoppaita ilmestyi markkinoille teollisen vallankumouksen muodostaessa uudenlaisen entistä rikkaamman ja sosiaalista statusta arvostavan keskiluokan, "joka halusi muodostaa omalaatuisen, muista luokista eroavan, yhteiskunnan osansa."⁷ Tähän tarvittiin käyttäytymismalleja, joita

⁴ Humble & Reynolds, 1993, 4–6.

⁵ Foucault 1978, 64 & 126.

⁶ Tapaoppaiden kulta-aika oli 1830-luvulta 1860-luvulle, kun taas seksologisen tutkimuksen suosio ajoittui 1800-luvun loppuun jatkuen läpi 1900-luvun.

⁷ Rowbotham 1989, 2.

voitiin kategorisoida ja joiden avulla pystyttiin tunnistamaan tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuuluvat yksilöt. Myös seksologisen tutkimuksen sisällä ilmestyneet teokset sisältsivät paljon yhteiskunnallista analyysia ja moralistia näkemyksiä niin naisten normatiivisesta seksuaalisuudesta kuin sukupuolten “luonnollisista” eroavaisuuksista.⁸ Siksi nämä kaksi tutkimuskirjallisuuden lähtökohtaa ovat hedelmällisiä etsiessäni tutkimuskysymyksilleni vastauksia. Oman tutkimusnäkökulmani mukaan lähteissäni esiintyneet pyrkimykset yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen olivat tärkeä osa naisten viktoriaanisen seksuaalisuuden normatiivin ja moraalioppien muodostumisessa. Niissä syntyneet seksuaalimoraalit ja seksologiset opit ja neuvot taas olivat muokkaamassa sitä, miten viktoriaanisen ajan ihmisten oli mahdollista ymmärtää omaa seksuaalisuuttaan ja seksuaalista haluaan.⁹ Näin ollen tutkimukseni kysymyksiä on tärkeää lähestyä diskurssien analyysin kautta.

1.2 Alkuperäislähteet

Tutkiessani naisten seksuaalisuutta on itselleni tärkeää välttää patologisovaa tai essentiaista tutkimuslähtökohtaa.¹⁰ Tarkoitukseni on päinvastainen ja siksi lääketieteellistä tekstiä lukiessani minun täytyy olla tarkkana, kuinka sitä käsittelen ja miten siihen viitataan. Lähtökohtanani on analysoida aineistoani siltä pohjalta, että pyrin ymmärtämään, miksi kyseisiä seksologisia tutkimuksia on teetetty ja mitä niillä pyrittiin saavuttamaan. Diskurssianalyysillä en tutki lähteitäni vain seksuaalisuuden kirjallisena representaationa, vaan paremminkin ymmärrän diskurssien muodostavan tekstien ja niitä lukevan maailman kanssa jatkuvan vuorovaikutuksen, jossa jaetut ja kiistellyt ideologiat muokkaavat jatkuvasti tapoja käsitellä ja ymmärtää maailmaa.¹¹ Erilaiset diskurssit yhdistyvät toistensa kanssa jatkuvasti, minkä myötä syntyy kulttuurillisia käsityksiä ympäröivästä maailmasta. Tutkimuksessani diskursseilla tarkoitan merkityksellistämääni pyrkiviä kirjallisia ja sanallisia käytäntöjä, joita esiintyy institutionaalisesti, kuten lait ja lääketiede, tiedontuotannossa, esimerkiksi sosiologiassa ja historiassa, sekä myös viktoriaanisen yhteiskunnan kodeissa tapa- ja etikettioppaiden muodossa. Diskurssien

⁸ Bauer 2007, 9.

⁹ Foucault 1987, 20.

¹⁰ Patologisoinnilla tarkoitan jonkin seksuaalisuuden osa-alueen ymmärtämistä sairauden tai epänormaalisuuden kautta.

¹¹ McConnell-Ginet 2002, 151–153.

muodostaessa rajoja sille, mitä ja kenen on mahdollista sanoa missäkin olosuhteissa, niihin liittyvät käytännöt muodostavat yhteiskunnissa valtarakenteita.¹²

Olen valinnut tutkimukseni aineistoksi teoksia, joissa käsitellään vain naisten seksuaalisuutta, tutkimusteemani rajauksen mukaan. Vain yhteen sukupuoleen liittyvien diskurssien käsitteleminen on ollut oma tutkijan valintani, koska 1800-luvulla esiintyneet käsitykset sukupuolesta ja seksuaalisuudesta ovat liian laaja-alaisia yhden tutkielman aiheeksi. Rajatessani aiheeni naisiin ymmärrän, että myös minä itse tutkijana luon omanlaista tieteellistä diskurssiani, jossa jotakin saavutetaan ja jotenkin jää väistämättä huomioimatta. Aloitan tutkimukseni tarkastelemalla saksalaisen Richard von Krafft-Ebingin *Psychopathia Sexualis: A Medico-Legal Study* teosta vuodelta 1886, jonka jälkeen siirryn Havelock Ellisin teokseen teoksen *Studies in the Psychology of sex, Analysis of the Sexual Impulse Vol. 3* vuodelta 1903, mutta josta käytän uudempaa painosta vuodelta 1906. Kyseisten teosten avulla on mahdollista tutkia, millaisia seksologisia diskursseja naisten hyväksyttävästä ja normatiivisesta seksuaalisesta halusta esiintyi viktorianaanisessa yhteiskunnassa ja tieteentutkimuksessa. William Actonin teoksen *Functions and Disorders of the Reproductive Organs, in Childhood, Youth, Adult Age, and Advanced Life, Considered in the Physiological, Social, and Moral Relations* (1875) avulla tutkin taas sitä, kuinka naisten seksuaalisen halun olemassaolo kyseenalaistettiin useiden seksologien toimesta. Varsinkin Acton on tärkeä osa tutkielmaani hänen tutkimuksensa tarjotessa laajan katsauksen 1800-luvun seksologisen tutkimuksen kentästä, sekä kuvausten erinomaisesti naisten seksuaalisuuteen liittyvän lääketieteellisen tutkimuksen toimintamalleja. Jotta voin käsitellä, miten seksologista tutkimustietoa saavutettiin, tarkastelen aihetta J. Matthews Duncanin teoksen *Clinical notes on Sterility in women* (1884) avulla. Duncanin tutkimustulosten avulla on ollut mahdollista tutkia myös, miten tutkimusdatan avulla on seksologiaan syntynyt käsityksiä esimerkiksi naisten seksuaalisen halun ja lasten saannin korrelaatiosta.¹³

Toinen osa alkuperäisaineistostani sisältää useita viktorianaanisen ajan käytös- ja moraalioppaita. Oppaat tuovat tutkimukseeni yhteiskunnallista perspektiiviä naisten seksuaalisuudesta, halusta ja haluttomuudesta, sekä näihin liitetyistä yleisesti hyväksytyistä käyttäytymismalleista. Vaikka nämäkin lähteet pohjautuvat osittain kirjailijoiden pyrkimykseen diskursiiviseen vaikuttamiseen ja ideologiseen ihanteiden luomiseen

¹² Foucault 1978, 215.

¹³ Olen kääntänyt kaikki suomenkieliset lainaukset itse alkuperäisistä teoksista.

representaatioiden avulla, koen oppaiden tuovan tärkeän lisän tutkimukseeni. Näiden lähdemateriaalien perusteella voin tutkia myös muusta kuin lääketieteellisestä lähtökohdasta, kuinka seksuaalisuutta ja siihen liittyvää käyttäytymistä ymmärrettiin 1800-luvulla sekä miten näitä pyrittiin säätelemään myös muilla keinoilla kuin lääketieteen perusteilla. Angloamerikkalaisessa kontekstissa tutkittaessa käytös- ja moraalioppaita alkuperäislähteistä ei ole pulaa, koska kyseiset oppaat elivät tietynlaista kulta-aikaansa 1700-luvun loppupuoliskolta aina 1900-luvun alkuun. Varsinkin 1800-luvulla vallitsi brittiläisessä yhteiskunnassa naisten “enkelimäisen kodinhengittären”, mutta toisaalta myös moraalisesti rappeutuneen “langenneen enkelin” käsite, ja naisten seksuaalisuudesta oltiin useilta tahoilta huolissaan niin kirkon kuin kirjailijoiden toimesta.¹⁴ Etenkin naisille julkaistiin oppaita, mutta myös nuorille miehille löytyivät omat teoksensa, ja näissä varsinkin keskiluokkaiset naiset saivat oppeja avioliitosta, seksuaalisuudesta ja sairauksien hoidosta. Aloitan tapaoppaiden analyysin pro gradu -tutkielmassani Coventry Patmoren vuonna 1856 vuonna julkaistulla runolla *The Angel in the house*, koska koen runon olleen innoittajana 1800-luvulla viktoriaanisessa yhteiskunnassa vaikuttaneisiin diskursseihin “kodin enkelistä”. Runon analyysin kautta muodostuu mahdollisuus analysoida, kuinka käsityksiä naisten seksuaalisuudesta pyrittiin liittämään kansalaisten jokapäiväiseen elämään niin runojen muodossa kuin proosassa.

Nämä nykyhetkestä katsasteltuna kenties huvittavilta kuulostavat oppaat on kuitenkin syytä ottaa vakavasti siksi, että niille esiintyi laajaa kysyntää. Oppailla oli mitä todennäköisemmin vaikutuksia ihmisten käyttäytymiseen sekä yleiseen yhteiskunnalliseen moraaliiin. Varsinkin tutkimukseni alkuperäislähteisiin kuuluvat Sarah Stickney Ellisin teokset *The Women of England* (1839), *The Daughters of England* (1842) ja *The Wives of England* (1843) ovat tärkeitä osia tutkimustani, koska kyseiset teokset ovat naiselta naisille kirjoitettuja. Ne luovat tutkimukseeni mahdollisuuden tarkastella, kuinka naiset itse diskursseillaan olivat osana seksuaalisuudesta käytyä keskustelua ja luomassa keskiluokkaista naisten ideaalia. Tapaoppaita kirjoittaneet naiset olivat patriarkaattisessa yhteiskunnassa miehiä alempiarvoisia, mutta keskiluokkaisina heillä oli mahdollista vaikuttaa luokkarajojen muodostumiseen, ja niiden ylläpitämiseen, luomalla tietynlaisia keskiluokkaisia käyttäytymismalleja, jotka rajasivat muiden luokkien käytöksen epämiellyttäväksi.¹⁵ Näin tutkimukseni ei tue käsitystä miesten ylivallassa naisten moraalin-

¹⁴ Auerbach 1982, 74.

¹⁵ Barret-Ducrocq 1989, 179

vartijoina vaan pikemminkin sitä, miten seksuaalisuuteen ja hyveellisyyteen liittyviä normeja ovat kannattaneet ja levittäneet jossain määrin myös naiset.

Ellisin teosten lisäksi olen valinnut pro gradu -tutkielmaani Florence Hartleyn teoksen *Ladie's Book of Etiquette, and Manual of Politeness* (1860), jonka avulla käsittelen lyhyesti, miten keskiluokkaista naisten ideaalia rikkoneita naisia käsiteltiin tapooppaissa. Toinen naisten seksuaalista moraalia, ja sen rappeutumisen uhkaa, käsittelevä teos on William Cobbettin vuonna 1829 julkaistu tapaopas *Advice to Young men, and (incidentally) to young women*, joka ainoana tutkimukseni miespuolisen kirjailijan teoksena, tuo mahdollisuuden luoda katsauksen naisten seksuaalisuuteen miesnäkökulmasta. Vaikka kirjailijan sukupuolella ei nykyisin ole enää samalla tavalla merkitystä kuin 1800-luvulla, on tärkeää huomioida sukupuolten välisten lähtökohtien eroavaisuus siinä, mitä keskiluokkaisen naisen oli mahdollista sanoa seksuaalisuudesta säilyttääkseen yhteiskunnallisesti kasvonsa. Keskiluokkaisilla miehillä oli taas samanaikaisesti laajemmat mahdollisuudet kommentoida naisten seksuaalisuutta ja varsinkin seksuaalista moraalia arvostelevaan sävyyn.¹⁶

1.3 Tutkimuskenttä ja metodologia

Viktoriaanisen ajan seksuaalisuuden diskursseja on tutkittu historiantutkimuksen piirissä laajasti varsinkin seksologisten aineistojen avulla. Myös tapooppaat ovat toimineet useissa tutkimuksissa lähteinä tutkittaessa 1800-luvun ideaalia naiskuvaa. Varsinkin luokkayhteiskuntaa on tutkittu tapooppaiden avulla, koska ne olivat usein keskiluokkaisten kirjailijoiden tekemiä. Elisabeth Langlandin teos *Nobody's Angels* vuodelta 1995 toimii apuna tutkiessani, kuinka naiskirjailijat osallistuivat luokkaerojen muokkaamiseen ja vahvistamiseen tapooppaissaan. Vaikka en löytänyt yhtäkään varsinaista tapooppaiden ja naisten seksuaalisuuden tutkimuksesta lähtevää teosta, löytyy kaikista tapooppaita käsittelevistä tutkimuksista myös paljon seksuaalisuuteen liittyvien diskurssien analysointia. Olen tutkimuksessani hyödyntänyt myös laaja-alaisesti viktoriaanisia työtöille ja naisille kirjoitettua fiktiota tutkivaa aineistoa. Varsinkin Kimberley Reynoldsin ja Nicola Humblen teos *Victorian Heroines. Representations of femininity in nineteenth-century literature and art* vuodelta 1993 on tukenut pitkän aikavälin tutkimuksen mielekkyyttä ja tarjonnut hyödyllisiä diskurssianalyysejä 1800-luvun naisten seksuaalisuuteen

¹⁶ Humble & Reynolds 1993, 7.

muodostuneista mielikuvista. Lisäksi Humblen ja Reynoldsin pyrkimys tutkia naisiin liitettyjä käsityksiä seksuaalisuudesta ja sukupuolesta, joilla oli vaikutusvaltaa muokata sekä menneisyyttämme että nykyaikaamme, on toiminut inspiraationani omassa tutkielmassani.

Naisten elämän osa-alueista 1800-luvun viktoriaanisessa yhteiskunnassa muista kuin tapaoppaita tutkivasta lähtökohdasta on tehty erittäin paljon. Varsinkin angloamerikkalainen tutkimuskenttä on erittäin runsasta. Tutkimuksessani suuren osan naisten elämään liittyneitä yksityiskohtia olen pyrkinyt hahmottamaan Rachel G. Fuchsin ja Victoria E. Thompsonin teoksen *Women in nineteenth-century Europe* (2005) avulla. Teoksessa käsitellyt yleiset viktoriaanisen ajan naisten elämänvaiheet, poikkeukset lukuun ottaen, ovat toimineet tutkimuksessani apuna pyrkiessäni ymmärtämään, kuinka elämän osa-alueita yhdistivät sekä seksuaalisuuteen että sukupuoleen liittyvät yhteiskunnalliset käsitykset naiseudesta. Vaikka kaikki tutkimuskirjallisuuteni ei fokusoidu tapaoppaisiin, jokaisessa esiintyy laajasti niiden analysointia, koska tapaoppaat ovat yksi helpoiten saatavista lähteistä 1800-luvulla esiintyneisiin diskursseihin naiseudesta.

1800-luvulla ilmestyneestä seksologisesta tutkimuksesta löytyy myös paljon tutkimuskirjallisuutta. Seksologisen tutkimuksen merkitys historian tutkimukselle onkin ollut niin merkittävää, että jokainen käyttämäni nykytutkimus viittaa siihen edes jossain määrin. Seksologisia lähteitä onkin vaikeaa olla ottamatta huomioon, jos pyrkimyksenä on analysoida viktoriaanisen ajan seksuaalisuutta tai sukupuolikäsityksiä. Tutkijoista, joiden kanssa keskustelen, ehdottomasti tärkein on Vern L. Bullough ja hänen vuonna 1994 julkaisemansa teos *Science in the Bedroom. A History of Sex Research*. Teoksesta on muodostunut yksi seksuaalisuuden historian tutkimuksen klassikkoteoksista. Bullough'n teoksen avulla en ainoastaan löytänyt tutkimukseeni alkuperäislähteitä, vaan sen avulla pystyin myös hahmottamaan lääketieteen kehitystä 1800-luvulla ja siinä muodostunutta uutta kiinnostusta seksuaalisuuden tieteellistämiseen. Lisäksi olen käyttänyt teosta hyödynni analysoidessani lääketieteellisten tulosten muodostumisprosessia osaksi yhteiskunnallisia diskursseja, toisaalta niitä muokaten mutta samalla antaen vanhoille käsityksille uudenlaisia selitysmalleja. Oman tutkimukseni rajautuessa pääosin isobritannialaiseen kontekstiin, Heike Bauerin teos *English Literature Sexology. Translations of Inversion, 1860–1930* (2009) on tärkein tutkimuskirjallinen lähteeni brittiläiseen seksologiaan. Bauerin analyysi brittiläisen seksuaalisuuden tutkimuksen kansainvälisyydestä, joka tuli esiin ulkomaalaisten teosten käännösinnokkuudessa, on ollut avuksi

tutkimukselleni argumentoidessani saksalaisen Krafft-Ebingin teoksen tärkeydestä brittiläiselle seksologian tutkimukselle. En ole halunnut jättää tutkielmastani pois suomalaista historiantutkimusta, vaan olen käyttänyt myös Anna Kortelaisen 2003 julkaistua teosta *Levoton nainen. Hysterian kulttuurihistoriaa* käsitellessäni poikkeamia seksuaalisesta normista.

Se, miksi olen valinnut naisten seksuaalisuuden tutkimuslähtökohdakseni, johtuu siitä, että teoreettinen näkemykseni sukupuolesta liittyy sen aina omassa ajassa ja paikassa tuotetuksi. 1800-luvulla sukupuolten välistä dikotomia tuotettiin diskursseissa niin, että naisten ja miesten seksuaalisuus, sekä siihen liittynyt aktiivisuus ja passiivisuus, sai toisistaan eroavat selitysmallinsa.¹⁷ Naiseudella en tutkimuksessani tarkoita mitään biologista ja muuttumatonta sukupuolta, vaan ymmärrän käsitysten sukupuolesta muotoutuneen seksologisessa tutkimuksessa ja yhteiskunnallisissa moralistisissa keskusteluissa.¹⁸ Lähtökohtani sukupuoleen on saanut teoreettisten pohjansa Joan Scottin historiantutkimuksen ja sukupuolentutkimuksen yhteensovittamisen tutkimuksesta. Scottin teorian mukaan kaikki seksuaalisuuden kategoriat ovat muokkautuneet luokittelun ja määrittelyn sekä seksologisen tutkimuksen avulla, milloin seksuaalisuus saa ymmärrettävän muotonsa vasta kielessä ja ihmisten toiminnassa.¹⁹ Varsinkin Scottin essee vuodelta 1986 “Gender: A Useful Category of Historical Analysis” on toiminut pohjana pyrkiesäni luomaan omaa historiallista tutkimustani, joka ottaa huomioon sukupuolen sekä sen muodostumisprosessit yhteiskunnissa ja kulttuureissa.

Scottin mukaan ottamalla tutkimuksen metodologiaan osaksi sukupuolten väliset ja sisäiset valtarakenteet sekä niihin liittyvät merkitykset, on mahdollista analysoida näiden vaikutuksia 1800-luvun käsityksiin seksuaalisuudesta. Esimerkiksi miesten ja naisten seksuaalisuuteen liittyviä eroja voin Scottin metodologian avulla analysoida kriittisesti, miksi tietyt merkitykset sukupuolesta ja seksuaalisuudesta ovat muodostuneet johtaviksi diskursseiksi ja mihin tarkoitukseen niitä on käytetty. Sukupuoli onkin Scottin mukaan sosiaalinen kategoria, joka liitetään diskursiivisesti sukupuolitettuihin kehoihin.²⁰ Näin ollen en ymmärrä sukupuolta essentiaalisesti kahtena dikotomisena merkityksinä naisten ja miesten eroille, vaan samoin kuin Scott, lähdän metodologisesta pyrkimyksestä tutkia sukupuolta muuttuvana kategoriana, joka on liitoksissa niin yhteiskunnan

¹⁷ Gleadle 2001, 185.

¹⁸ Scott 1986, 1063.

¹⁹ Ibid., 1062.

²⁰ Ibid., 1056.

valtarakenteisiin kuin ihmisten keskeiseen kommunikaatioon. Scottin mukaan tutkijan halutessa välttää sukupuolten pysyvistä toisiaan erottelevista määrittelyistä, sukupuoleen pitää suhtautua tutkimuksessa kysymyksenä ilman valmiita merkityksiä siitä, miten sukupuolen merkitykset ovat muodostuneet, mitä niillä pyrittiin selittämään ja millaisessa kontekstissa, ajassa ja paikassa, ne esiintyvät.²¹

Seksuaalisuuden ja seksuaalisen halun historiallisen tutkimuksen piirissä on syntynyt monia metodologisia tutkimusmenetelmiä niin kulttuurin kuin yksilön seksuaalisuuden lähtökohdista, Michel Foucault'n *History of Sexuality* (1978) teoksen ollessa tämän tutkimuskentän klassikko. Olen valinnut tutkielmani seksuaalisuutta käsitteleväksi tutkimukselliseksi lähtökohdaksi Foucault'n tutkimuksen 1800-luvun viktoriaanisesta yhteiskunnasta myötä syntyneen teorian, jonka mukaan varsinkin porvarillisissa piireissä seksuaalisuuteen liittyneistä diskursseista tuli keino pyrkiä luokittelemaan ja säännöstelemään seksuaalisuuden ilmentämistapoja. Varsinkin keskiluokka oli Foucault'n mukaan kiinnostunut seksuaalisuudesta yhteiskunnallisen järjestyksen, terveyden ja omaisuuden sekä vallan lähtökohdista. Keskiluokka halusi erottautua toisista yhteiskuntaluokista 1700-luvun puolivälissä luomalla omankaltaista seksuaalimoraalia ja siihen pohjautuvaa "luokallista ruumista" omilla hygieenisillä, terveydellisillä, syntyperäisillä ja rodullisilla tekijöillään. Foucault onkin kuuluisasti todennut seksuaalisen ruumiin olleen porvaristolle heidän "verensä"²² Varsinkin ylemmälle keskiluokalle jaetusta identiteetistä, ja sen rakentamisesta käytöksen ja kulttuurin avulla, tuli tärkein yhteiskuntaluokkaa yhdistävä tekijä.²³

Toinen tutkimuksellinen metodini liittyy Michel Foucault'n vallan mekaniikkojen ja menetelmien analyysiin diskurssien avulla. Varsinkin uuden tieteellisen tutkimuksen kautta seksuaalisuuden diskursseihin muodostui Foucault'n mukaan ennennäkemättömän laajasti uusia tiedon ja vallan mekaniikkoja. Uuden tiedon avulla voitiin pyrkiä muokkaamaan yleisesti hyväksyttävää seksuaalisuutta sekä normalisoimaan oikeaoppisia haluja. Tämä tiedon ja vallan käyttö ihmiskehoja kontrolloiviin pyrkimyksiin taas synnytti uudenlaisia hallinnollisia elimiä, jotka harjoittivat biovaltaa kansalaisiinsa.²⁴ Biovallalla Foucault tarkoittaa valtaa, joka säätelee ihmisiä ja heidän ruumiitaan, ja näin ollen tekee hyväksyttäväksi tiettyjä tekoja sekä olemisen muotoja, mutta samalla tehden

²¹ Scott 1986, 1074.

²² Foucault, 1978, 124.

²³ Ibid., 8.

²⁴ Ibid., 139–141.

joistakin joko rangaistavia tai julkisesti tuomittavia. Biovallan käsitteeseen liittyvät vahvasti lähteistönäni käyttämät lääketieteelliset tekstit sekä myös 1800-luvun moraaliala ja tapoja käsittelevät diskurssit. Valta on tutkimuksessani vahvasti läsnä, koska pyrkimyksellä vaikuttaa mielipiteisiin, ymmärrykseen sekä itseilmaisuun seksuaalisuuden saralla, lääketieteelliset tekstit ovat olleet muokkaamassa sitä, minkä nähtiin olevan normaalia ja minkä taas poikkeavaa ja jopa mielisairasta.²⁵ Seksuaalisuus ja sukupuoli olivatkin keskeisimpiä 1800-luvun biopoliittisen tutkimuksen, tarkastelun ja keskustelun lähtökohtia ja näin ollen diskurssianalyysin avulla on mahdollista paljastaa seksuaalisuuteen liittyneitä valtapyrkimyksiä, minkä jälkeen niiden syitä ja seuraamuksia on mahdollista analysoida. Ottamalla huomioon tapaoppaiden ja seksologian diskursseissa muodostuneen uuden tiedon vaikutukset naisten yhteiskunnallisesti hyväksyttäviin seksuaalisuuden muotoihin ja ilmaisuihin, on mahdollista ymmärtää, miten ja miksi vallalla olleet lait, sosiaaliset normit ja ideologiat muodostuivat.

²⁵ Gleadle 2001, 182.

2. Naisten seksuaalisen halun ja haluttomuuden teoretisointi viktoriaanisen ajan seksologisessa tutkimuksessa

2.1. Katsaus seksologisen tieteentutkimuksen historialliseen muodostumiseen 1800-luvun Iso-Britanniassa

Aluksi on tärkeää tuoda esiin, kuinka seksologinen tieteenala²⁶ muodostui Britanniassa, sillä se oli vasta muodostumassa 1800-luvun puolivaiheessa, Charles Darwinin (1809–1882) teorioiden seksuaalisuuden yhteydestä luonnonvalintaan innoittaen tutkijoita. Tämä johti tutkimuksen nopeaan kasvuun ja tieteenalan piirissä kultakauten 1880–1930 -lukujen välillä, minkä tuotoksena syntyi Sigmund Freudin (1856–1939) psykoanalyysin teoria, joka on kenties historiallisesti tunnetuin tieteellinen lähtökohta seksuaalisuuteen.²⁷ Seksologian historian kartoitus on tärkeää, koska tutkielmani toinen osa pohjautuu täysin lääketieteelliseen materiaaliin. Onkin siis hyvä avata, mitä seksologinen tutkimus sisälsi ja minkälaisille kulttuurisille ja sosiaalisille pohjille se syntyi. Vern L. Bullough'n teos *Science in the Bedroom* (1994) toimii tärkeänä apuna pyrkimykselleni tuoda esiin tutkimuksessani seksologian historiallisuutta, sekä päämäärääni ymmärtää tieteenalan synnyn ajankohdan ajatustapoihin liittyviä diskursseja. Bullough'n mukaan seksologinen tutkimus ei 1800-luvulla syntynyt tyhjiössä, vaan sen pitkään muodostumisprosessiin vaikuttivat mitä erilaisimmat sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. Tieteellinen kiinnostus seksuaalisuuteen syntyi jo antiikin Kreikassa, jossa Aristoteleen filosofian myötä 300 vuotta ennen ajanlaskua muodostui historiallinen pohja käsityksille sukupuolista ja lisääntymisestä. Bullough'n mukaan seksuaalisuuden historiallinen perintö vaikuttaa länsimaisissa yhteiskunnissa osittain yhä edelleen.²⁸ Tämän lähtökohdan avulla on mahdollista hahmottaa, kuinka pitkä ja monipuolinen muodostumisprosessi seksuaalisuuden tutkimuksella on ollut.

Käytän tutkimuksessani pääsääntöisesti seksologian huippukautena ilmenyneitä teoksia, mutta osa lähteistäni on myös vanhempia, jolloin on tärkeää huomioida, että aikalaistutkijat eivät kaikki itse identifioituneet osaksi seksologista tutkimusta. Vasta 1880-luvulla tutkimustaan tehnyt Havelock Ellisin teoksissa esiintyy seksologinen tutki-

²⁶ Seksologian tutkimus tarkoittaa tieteellistä tutkimusta seksuaalisuudesta.

²⁷ Bullough 1994, 5–7.

²⁸ Ibid., 12.

mus omana tieteenalanaan, tätä ennen tutkimusta tehtiin osana muuta lääketiedettä. Vaikka olen pyrkinyt tuomaan esiin seksologisen tutkimuksen historiallisuutta, sillä ei ole tiettyä kronologiaa, vaan tutkimuskenttä syntyi vanhan lääketieteellisen tutkimuksen myötä sitä lainaten ja kommentoiden.²⁹ Seksuaalisuudesta kirjoittamisella on pitkä historiansa kauan ennen kuin siitä tuli oma tieteenalansa. Jo muinaisessa Egyptissä ja Kiinassa on sieltä säilyneissä lähteissä käsitelty seksuaalisuutta, siihen liittyvää halua ja parisuheteita sekä rakkautta erotiikan taitoon perustuvassa *ars erotica* -kirjallisuudessa.³⁰ Tieteellisen käsitteellistämisen puute ei siis ole estänyt ihmiskuntia puhumasta ja kirjoittamasta seksuaalisuudesta.³¹

Onkin mielenkiintoista tarkastella, miksi juuri 1800-luvulla pitkät perinteet seksuaalisissa diskursseissa alkoivat nyt muodostua säännöstelyn ja kategorisoinnin kautta. Yksi historiallinen selitys tälle on se, että tieteen tutkimus oli muotoutunut ajan saatossa siihen pisteeseen, että uusilla tieteellisillä taidoilla voitiin muodostaa uudenlaisia käsitys- ja ymmärrysmalleja seksuaalisuudesta. Tieteentutkimus kehittyi 1800-luvulla niin laajalti, että oli mahdollista muodostua erikoisaloja, jotka keskittyivät vain tiettyyn lääketieteelliseen tautiin, ruumiinosaan tai seksuaaliterveyteen.³² Lääkärit, jotka pyrkivät ymmärtämään potilaitaan luomalla diagnooseja ja niille hoitokeinoja, loivat uudenlaisen *lääketieteellisen systeemin*, mikä Bulloughin mukaan sisälsi lääketieteellisiä teorioita, joissa oli ennalta määritetyt selitysmallit sairauksille ja niiden parantamiselle.

Lähtemättä liikaa sivuraiteille on hyvä nostaa pääosaan tutkimukseni maantieteellinen lähtökohta Iso-Britannia ja sen viktoriaaninen yhteiskunta. Britannia oli seksologisen tutkimuksen yksi keskipisteistä, missä historialliset tavat ja ajatusmallit seksuaalisuudesta alettiin kategorisoimaan seksuaalisten halujen mukaan.³³ Pitää kuitenkin ottaa huomioon myös se, miten Saksassa ja Yhdysvalloissa muodostuivat omat tieteenkenttensä samanaikaisesti Britannian kanssa. Eri maiden tutkijat kävivät toistensa kanssa keskusteluja seksuaalisuudesta ja tutkimus oli erittäin kansainvälistä.³⁴ Iso-Britanniassa vaikuttaneet teokset eivät siis aina olleet kotimaisia, vaan esimerkiksi Richard von Krafft-Ebingin teos *Psychopathia Sexualis* (1886) käännettiin englanniksi ja siitä tuli yksi

²⁹ Mort 1987, 77.

³⁰ Foucault 1978, 48.

³¹ Bullough 1994, 2.

³² Ibid. 1994, 5.

³³ Mort 1987, 97.

³⁴ Cook 2004, 5.

maan seksologian tieteenopin muodostajista.³⁵ On tärkeää huomioida lääketieteellisen ja seksologisen historiallisen tutkimuksen kansainvälisyys sekä tutkijoiden yhteistyö, mutta omalle tutkimukselleni on keskeisintä keskittyä Iso-Britannian viktoriaaniseen aikakautteen. Vaikka isobritannialainen seksologian tutkimus pohjautui varsinkin alan alkutaipaleella varsinkin saksalaiseen tutkimukseen, brittiläisillä seksologeilla oli vahva halu luoda myös omaa tutkimusta. Saksalaisen tutkimuksen pohjautuessa usein lääketieteellisiin tutkimustuloksiin, englantilaisessa tutkimuksessa tutkijan henkilökohtaiset olosuhteet määrittivät oppiaineen seksuaalisten teorioiden muodostumista sen ottaen vaikutteita tutkijoiden poliittisista, kansallisista, sosiaalisista ja kulttuurisista lähtökohdista.³⁶

Varhaisin pohja uudelle tieteenalalle luotiin Britanniassa jo 1600-luvulla British Royal Societyn julkaisuissa, joissa alun perin keskityttiin analysoimaan eläinten lisääntymistä ja siihen liittyviä biologisia lähtökohtia, mutta biologisen tiedon kasvaessa mahdollistui sen soveltaminen myös ihmisiin.³⁷ Näiden julkaisujen avulla ympäri maailmaa kootut löydökset muokkaantuivat osaksi britannialaista tieteentutkimusta. Ulkomaisien vaikutusten avulla seksologisen tieteenalan pioneeri Ellis, joka otti tutkimuksiinsa paljon vaikutteita kansainvälisistä tiedediskursseista, loi 1880-luvulle tultaessa kategorioita esimerkiksi homoseksuaalisuudesta, heteroseksuaalisuudesta ja nymfomaniasta, unohtamatta seksologian lempilasta hysteriaa.³⁸ Kategorioiden tieteellisen omaksumisen myötä syntyi uudenlainen tapa ymmärtää seksuaalisuutta siihen muodostuneiden dikotomioiden kautta. Homoseksuaali oli jotakin muuta kuin heteroseksuaali ja nymfomaanin erotti hänen seksuaalisen käytöksensä avulla frigidistä porvarisnaisesta.³⁹ Varsinkin naisten seksuaalisuus asetettiin seksologisen tarkkailun alaiseksi, ja naisten harjoittama prostituutio oli ensimmäisiä seksuaalisuuteen keskittyviä tieteellisen tutkimuksen lähtökohtia jo 1820-luvulla.⁴⁰

Kasvaneen seksuaalisuuden tutkimuksen myötä sukupuolet saivat nyt uudenlaisen erotelun, jossa ihmisten seksuaalisuus ja siihen vahvasti liitetty keskustelu lisääntymisestä muuttuivat diskursseissa tieteellisesti sukupuolitetuiksi. Näin naiseuteen liitetyt roolit

³⁵ Käytän teosta omassa tutkimuksessani, sen käyttöä puoltaen teoksen ilmestymisen jälkeinen pikainen kääntäminen, mikä tarkoittaa teoksen olleen osa myös brittiläistä diskurssia seksuaalisuudesta.

³⁶ Bauer 2009, 7.

³⁷ Bullough 1994, 16–17.

³⁸ Seksologian historiantutkimus hyväksyy laajasti lähtökohdan, jossa tieteenalan katsotaan syntyneen vasta 1880-luvulla, vanhemman tutkimuksen ollessa puutteellista tutkimusalansa nimeämisissä.

³⁹ Barret-Ducrocq 1991, 2.

⁴⁰ Bullough 1994, 31.

saivat biologisen selitysmallin. Teoriat naiseudesta lähtivätkin usein liikkeelle heidän sukupuolielimistään.⁴¹ Vaikka tutkimuskentällä ei vielä ennen 1900-lukua käytetty termiä *gender*⁴², naiset ja miehet poikkesivat 1800-luvulla vaikuttaneiden tutkijoiden mukaan niin henkisesti kuin fyysisesti toisistaan.⁴³ Tärkeimpänä tekijänä tieteellisen huomion kiinnittymiseen naissukupuoleen liittyi uusi lääketieteellinen käsitys naisten olevan vastuussa lisääntymisestä, sillä heidän sisällään tapahtui hedelmöittyminen.⁴⁴ Koska seksologisen tutkimus pohjautui hyvin paljon biologiseen tutkimustietoon, seksuaalisuutta alettiin tutkia nyt lisääntymisen kautta. Varsinkin naisten suuremman panoksen lisääntymisessä nähtiin vaikuttavan heidän seksuaalisuuteensa.⁴⁵ Aristoteleen kirjoitukset miehistä ja naisista näkyivät 1800-luvulla vielä siinä, kuinka naisten koettiin olevan heikkoarvoisempia yhteiskunnassa, ja käsityksen naisista ensiarvoisesti äiteinä kyseenalaistaminen olisi johtanut luonnonlakejen rikkomiseen sekä ihmiskunnan biologisen perimän katoamisen uhkaan.⁴⁶

Teoksesta *Aristotle's Masterpiece* (1684) muodostui viktoriaanisen Britannian yksi suosituimmista oppaista seksuaalisuuteen ja lisääntymiseen, lukijoiden aluksi luulleen sen sisältävän Aristoteleen kirjoituksia. Teos saikin suosiota tunnetun filosofin nimen ansiosta, vaikka lopulta teos paljastuikin nimettömän kirjailijan tuotokseksi. Sarah Elisabeth Bull kuitenkin huomauttaa väitöskirjassaan teoksen joutuneen 1800-luvulla kiellettyjen ja moraalisesti vaarallisten kirjojen listoille, koska teoksen opit sisälsivät myös seksuaaliseen nautintoon liittyviä neuvoja, joita alettiin vieroksumaan moraalisesti julkisissa yhteiskunnallisissa diskursseissa. Teosta alettiin myös konkreettisesti muuttamaan vaihtamalla suoria seksuaalisia kuvauksia kehotuksiin avioliittolliseen uskollisuuteen, mutta toisaalta myös seksuaaliseen pidättyvyyteen.⁴⁷

Uhkakuvat liian viihteellisesti kirjoitetusta seksuaalisuudesta tuovat esiin, kuinka seksuaalisuuteen liittyi sitä käsittelevässä tutkimuksessa myös paljon muutakin kuin pelkkä biologinen lähtökohta. Aristoteleen kulttuuriperinnön lisäksi käsityksiin naiseudesta ja naisten seksuaalisuudesta liittyi Bullough'n mukaan paljon psykologisia,

⁴¹ Gleadle 2001, 182.

⁴² Gender tarkoittaa suomalaisessa kontekstissa sosiaalista sukupuolta, kun taas *sex*-termillä viitataan biologiseen sukupuoleen.

⁴³ Bullough 1994, 210.

⁴⁴ Gleadle 2001 182–183.

⁴⁵ Ibid., 180.

⁴⁶ Bullough 1994 17.

⁴⁷ Bull 2014, 2–3.

kulttuurisia sekä varsinkin historiallisia lähtökohtia. Seksologian tutkimuksen tekijöihin voidaankin käsittää kuuluneen sekä fyysisiin sairauksiin keskittyneitä lääkäreitä mutta myös psyykkisten oireiden diagnosointiin erikoistuneita. Varsinkin naisten seksuaalisuutta tutkinut tiede yhdisti usein psyykkiset ja henkiset vaivat yhteen. Jo aiemmin esiin tuomani käsitteen lääketieteellisestä systeemistä muodostuessa 1800-luvun lopulla normatiiviseksi käytännöksi lääketieteessä, seksuaalisuudesta muodostui tutkimuksen sisällä fyysisten oireiden kategorisoinnin myötä aiempaa patologisempaa.⁴⁸ Se ei enää ollut vain osa kansantarinoita, vaan seksuaalisuuteen alettiin tieteellisesti liittää vakaviakin moraalisesti vaarallisia ihmishenkeen ja sen psyykeeseen vaikuttavia tekijöitä.⁴⁹ Lääkäreiden tieteellisiin päämääriin vaikuttivat lisäksi heidän henkilökohtaiset uskonnolliset- ja henkiset lähtökohtansa, jotka usein olivat muokkaamassa heidän näkemyksiään seksuaalisuudesta.⁵⁰

Viktoriaaninen aika olikin siis täynnä puhetta ja analysointia sekä seksuaalisuudesta että sukupuolesta ja tänä aikakautena syntyi laaja määrä uusia diskursseja seksuaalisesta halusta mutta myös haluttomuudesta.⁵¹ Michel Foucault haastoi jo vuonna 1976 teoksessaan *The History of Sexuality I* käsityksen viktoriaanisesta ajasta häveliäänä ja seksistä puhumattomana. Historiantutkimuksessa vallitsi pitkään ymmärrys viktoriaanisten ihmisten tukahdetusta seksuaalisuudesta, joka yhteiskunnassa ei saanut huomiota, koska siitä ei kehdattu puhua.⁵² Se kuka ja miten tästä pystyi keskustelemaan riippui tietysti puhujasta, mutta uusien lääketieteellisten tutkimuksien kautta seksuaalisuudesta tuli Foucault'n mukaan hyväksyttävä puheenaihe sekä tutkimuskohde.⁵³ 1800-luvun seksologian nousukausi oli Foucault'n näkemyksen mukaan lähtöisin 1600-luvulla tapahtuneesta muutoksesta, jossa seksuaalisuudesta ei enää puhuttu vain "tunnustamalla" esimerkiksi syntejä kirkossa tai yksityisesti lääkärissä. Nyt sitä alkoivat säätelämään erilaiset koneistot ja mekanismit, jotka syntyivät laboratorioissa ja klinikoilla, joissa luotiin ja kerättiin uudenlaisilla menetelmillä tietoa sekä sukupuolista että seksuaalisuudesta. Tämän myötä muodostui Foucault'n mukaan mahdollisuus esimerkiksi hysterisoida naisten vartaloita ja näin ollen käyttää niihin valtaa esimerkiksi sulkemalla heidät laitoksiin tieteellisten

⁴⁸ Foucault 1978, 30.

⁴⁹ Bullough 1994, 19.

⁵⁰ Degler 1974, 1479.

⁵¹ Foucault 1978, 113.

⁵² Mason 1995, 196.

⁵³ Foucault 1978, 14–18.

syiden takia. Foucault kuitenkin näki britannialaisessa yhteiskunnassa mahdollisuuden myös paeta lääketieteen diskursseja.⁵⁴

Uudet käsitteet seksuaalisuudesta sisälsivät paljon negatiivia käsityksiä esimerkiksi liiallisesta seksuaalisesta halusta tai sen puutteesta, jotka lääkärin todetessa poikkeaviksi saattoivat johtaa jopa potilaan pakkohoitoon ja näin toimivat myös ihmisten käytöstä rajoittavina.⁵⁵ Esimerkiksi Hera Cook on argumentoinut Foucault'n seksuaalisen tukahduttamisen myyttiä vastaan tarjoamalla oman teoriansa, jossa käsitetään viktoriaanisen yhteiskunnan ihmisten oppineen seksuaalisuudesta usein hyvin negatiivisia asioita. Tämän myötä ihmisten mahdollisuus normeista poikkeavaan seksuaalisuuteen rajoittui käytännössä.⁵⁶ Seksuaalinen halu ei Cookin mukaan ollut tukahdutettu luonnonvoima, vaan siitä käydyt keskustelut olivat aina konstruoitujen merkitysten täyttämiä.⁵⁷ Julkinen keskustelu ei siis ollut kenties entistä vapautuneempaa, vaikka uusien aiheiden myötä diskurssien määrä moninkertaistui. Uudet kategoriat loivat täysin uudenlaisia mahdollisuuksia määritellä ja luoda alistavia dikotomioita, tällä kertaa sairas/terve, moraalinen/moraaliton, hyveellinen/rietas.⁵⁸

Tutkimuksessani keskityn ihmisten tekojen sijaan käsittelemään diskursseja ja yksittäisten ihmisten toiminta jää taka-alalle, koska on mielestäni tärkeää tutkia, millaisia malleja oikeaoppiseen ja yleisesti hyväksyttävään naisten seksuaalisuuden ilmentämiseen liitettiin. Vaikka käytännössä ihmiset ovat aina voineet kapinoida valtavirran diskursseja vastaan, on tärkeää ymmärtää, mistä tieteelliset teoriat muodostuivat ja miksi ne saivat niin paljon painoarvoa seksuaalisuuteen liittyvissä kysymyksissä.⁵⁹ Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan, millaista viktoriaanisen ajan naisten seksologisesti hyväksyttävästä seksuaalisuuden ilmentämisestä muodostui ja millaiset diskurssit olivat muokkaamassa naisten halun normalisointia.

⁵⁴ Foucault 1987, 25–30.

⁵⁵ Peterson 1986, 569.

⁵⁶ Cook 2004, 72.

⁵⁷ Ibid., 30–35.

⁵⁸ Mort 1987, 97.

⁵⁹ Degler 1974, 1496.

2.2. “Terve halu”, terve mieli? Naisten oikeaoppisen halun medikalisointi

Tässä alaluvussa käsittelen 1800-lukulaisten lähteiden kautta naisten seksuaalisuuden tutkimusta ja pyrin tuomaan esiin, millaista “luonnollista”⁶⁰ seksuaalista halua naisilta tutkimusten mukaan löytyi. Käsittelimäni teokset sijoittuvat pääasiassa 1800-luvun loppuvuosille, mutta on hyvä huomauttaa, että tutkimukset ovat syntyneet pitkällä aikavälillä, jonka aikana kirjailijat kokosivat omat teoksensa sekä aikaisempaan että omaan tutkimukseen perustuen. Heike Bauerin, joka teoksessaan *English Literary Sexology* (2009) tutkii seksologista tutkimusta vuosina 1860–1930, mukaan brittiläinen seksuaalisuuden tutkimus oli hyvin riippuvaista kansainvälisistä tutkimustuloksista. Käännösten avulla muodostui englantilaista seksologista tutkimusta, joiden tekijöillä ei aina ollut taustaa lääketieteessä, vaan teoksia julkaisivat myös sosiologit sekä kirjallisuuden tutkijat.⁶¹ Britanniassa seksuaalisuuden medikalisointi pohjautui siis vahvasti kansainvälisiin vaikutuksiin, kuten tässä alaluvussa käsittelimäni seksologi Havelock Ellisin tutkimus, joka sai paljon vaikutteita saksalaisesta tutkimuksesta. Ellis on kenties historiallisesti tunnetuimpia brittiläisiä seksuaalisuuden tutkijoita, joka pohjasi tutkimuksensa kansainvälisiin lähteisiin omassa tutkimuksessaan. Näkemykseni mukaan onkin järkevää ensin tarkastella saksalaista teosta, joka inspiroi seksuaalisuuden tutkijoita ja vaikutti alan tutkimukseen maailmanlaajuisesti, ennen kuin keskityn Ellisiin.

Richard von Krafft-Ebing (1840–1902) tunnetaan yhtenä 1800-luvun menestykkäimmistä seksologian tutkijoista ja hänen teoksensa *Psychopathia Sexualis* (1886) oli kenties yksi merkittävimmistä vaikuttajista seksologian tutkimuksen kehitykseen. Krafft-Ebingin teos oli tarkoitettu lääkäreille oppaaksi, vaikka hän itse oli ammatiltaan psykologi. Teoksessaan hän listasi kymmeniä seksuaalisuuden muotoja, jotka saivat uusia omia patologisia selitysmallejaan.⁶² Teoksen tarkoituksena oli luoda lääkäreille mahdollisuus hoitaa potilaitaan heidän oireidensa perusteella, sekä auttaa “lainoppineita” ymmärtämään yhteiskuntaa sukupuolen ja seksuaalisuuden kautta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö myös tavallinen kansalainen, varsinkin porvarilliseen yhteiskuntaluokkaan kuuluva, olisi ollut yleisesti ottaen tietoinen seksuaalisuuden tutkimuksesta. Viktoriaanisessa yhteiskunnassa arvostettiin kaunokirjallisuuden lisäksi myös lääke-

⁶⁰ Luonnollisuus on tässä lainausmerkeissä, koska oman tutkimus näkemykseni mukaan käsitykset sukupuolesta ja seksuaalisuudesta ovat muodostuneet aina omassa historiallisessa kontekstissään ja käsityksiin on aina vaikuttanut myös tutkijan omat motiivit.

⁶¹ Bauer 2009, 28.

⁶² Ibid., 30–33.

tieteellisten tekstien omaksumista.⁶³ Krafft-Ebing pohjasi tutkimuksensa useille tapauskertomuksille omista potilaistaan, mutta teoksessa lainataan paljon myös latinankielistä materiaalia, joka on käännetty saksaksi. Krafft-Ebing käytti hyväkseen teoksessaan myös historiallista materiaalia. Koska seksuaalisuuden tutkimuksen kenttä oli nähdäkseen erittäin toisiinsa lomittunutta, saksalaisen teoksen käsitteleminen brittiläisessä kontekstissa on perusteltua. *Psychopathia Sexualis*-teoksen kääntäjä Charles Gilbert Chaddock kuvailee teosta: “työksi, joka laajentaa ja järjestelmällistää tietoaamme psykososiaalisesta ilmiöstä”.⁶⁴

Krafft-Ebingin teos on tärkeä osa tutkimukseni lähteitä siinä mielessä, että Heike Bauerin mukaan hän ja Ellis olivat yksiä ainoita seksologeja, jotka tutkivat myös naisten seksuaalisuutta.⁶⁵ Useat lääkärit ja psykologit keskittyivät naisten sijaan tarkastelemaan miesten seksuaalisuuteen liittyviä ongelmia, kuten itsetyydytystä ja sukupuolitauteja, miehisestä lähtökohdasta. Usein teoksissa kuitenkin syyllistettiin naisia miesten seksuaalisista ongelmista, jolloin naisten seksuaalisuutta sivuttiin pikemminkin sosiaalisen kommentoinnin takia kuin tieteellisten tulosten saavuttamiseksi. Tästä esimerkkinä Heike Bauer tuo esiin 1870-luvulla Britanniassa aloitetun kampanjan *Contagious Disease Act* naispuolisten prostituoitujen sukupuolitautilien tartuttamisen hillitsemiseksi.⁶⁶ Krafft-Ebing taas lähti teoksessaan ajatuksesta, että naiset olivat miehiä luonnollisesti parempia rakkaudessa, eikä hän teoretisoinut naisten seksuaalisuutta vain miehisenä riesana. Rakkaus ja seksuaalisuus liittyivät Krafft-Ebingin mukaan vahvasti toisiinsa seuraavasti: “Rakkauden ollessa liitoksissa sensuaaliseen haluun, sen voidaan ymmärtää esiintyvän normaalisti kahden vastakkaisen sukupuolen välillä, jotka kykenevät seksuaalisen kanssakäymiseen.”⁶⁷ Jos rakkauteen ei liittynyt seksuaalista aktia, Krafft-Ebingin mukaan suhde oli tällöin ystävyysuhde. Seksuaalinen kanssakäyminen kuului siis hänen mukaansa parisuhteeseen niin naisen kuin miehen lähtökohdasta katsottuna. Naisilla ja miehillä oli kuitenkin Krafft-Ebingin näkemyksen mukaan toisistaan eroavat seksuaalisen halun lähtökohdat. Teoksessaan hän kuvailee miehen viriiliyteen liittyviä ongelmia,

⁶³ Bauer 2009, 35.

⁶⁴ Krafft-Ebing 1892, 8. “a work which not only broadens and systemizes our knowledge of psycho-sexual phenomena.”

⁶⁵ Bauer 2009, 30.

⁶⁶ Ibid., 38.

⁶⁷ Krafft-Ebing 1892, 12. “In far as love rests upon sensual desire, it is only conceivable in a normal way as existing between individuals of opposite sex and capable of sexual intercourse.”

mutta naisilla seksuaalisen halun vähäisyys ei hänestä koitunut heille ongelmaksi, kunhan he itse olivat tyytyväisiä.⁶⁸

Naisten seksuaalista halua käsitellään *Psychopathia Sexualis*-teoksessa pitkälti sukupuolten luontaisen seksuaalisen eroavaisuuden kautta. Kun parisuhde muodostui miehen hurmattua naisen, vain mies oli seksuaalisilta haluiltaan aktiivinen. Mikäli nainen oli kasvatettu oikein henkisesti ja fyysisesti, hän oli haluiltaan passiivinen.⁶⁹ Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, etteikö naisilla olisi ollut seksuaalisia haluja, mutta Krafft-Ebingin mukaan ne jäivät toissijaisiksi verrattuna naisten henkisen rakkauden toivolle ja äitinä toimimisen tärkeydelle osana naisten tunne-elämää. Tullessaan äidiksi rakkaus lapsia ja miestä kohtaan sai naisen unohtamaan täysin oman seksuaalisuutensa, koska äidinrakkaus syrjäytti halut seksuaaliseen kanssakäymiseen. Naisen kuului kuitenkin olla seksuaalinen rakkaudesta mieheensä, vaikka Krafft-Ebingin mukaan hän siitä yhä vähemmissä määrin nautintoa sai. Naisten seksuaalisella halulla oli siis tarkka aikansa ja paikkansa, sekä myös katoamispisteensä. Selitykset tähän löytyvät Krafft-Ebingin teoriasta, jonka mukaan naiset olivat seksuaalisuudeltaan monogaamisia, koska heillä oli miehiä suurempi tarve rakkauteen sekä sen ilmentämiseen perheettään kohtaan. Avioliiton ollessa ainoa yhteiskunnallisesti hyväksytty muoto sukupuolielämälle, ei naiselle ollut mahdollista olla seksuaalisesti halullinen avioliiton ulkopuolella, jos hän halusi säilyttää arvonsa.⁷⁰

Tässä näkemyksessään Kraft-Ebing käsitti naisen halun olevan liitoksissa sekä lääketieteiseen luonnollisen halun vähyyteen mutta myös sosiaalisiin moraalikäytäntöihin. Vaikka Kraft-Ebingin teos lähtee lääketieteellisestä tutkimuslähtökohdasta, se sisältää myös suuren määrän sosiaalisia selityksiä naisten halun vähyydelle. Oikeastaan naisten henkinen puoli sai suuremman syyn Krafft-Ebingin mukaan siinä, miksi hänen seksuaalinen halukkuutensa hävisi, vaikka fyysisen seksuaalisen halun ilmentämisen nähtiin olevan mahdollista naiselle aina kuukautisten loppumiseen, noin 50-vuoden ikään, saakka.⁷¹ *Psychopathia Sexualis* sisälsi kuitenkin myös suuren määrän lääketieteellistä analysointia esimerkiksi naisten orgasmista sekä siihen vaikuttaneista tekijöistä. Seksuaalinen kyvykkyys tuleeikin teoksessa nähdäkseni esiin normaalina osana tervettä

⁶⁸ Krafft-Ebing 1892, 13.

⁶⁹ Ibid., 14.

⁷⁰ Gleadle 2001, 85–86.

⁷¹ Krafft-Ebing 1892, 28–33.

seksuaalisuutta myös naisille, koska seksuaalinen haluttomuus patologisoidaan teoksessa Krafft-Ebingin toimesta osaksi aivoperäistä neuroosia.⁷²

Tässä kohdin on tärkeää huomauttaa, että Krafft-Ebing ei tee itse minkäänlaista kahtiajakoa, vaan naisten oikeaoppisen seksuaalikäyttäytymisen ymmärrettiin teoksessa olevan sekä biologista että yhteiskunnassa arvostettujen diskurssien mukaista.⁷³ Krafft-Ebing tiivistä edellä olevan teoriansa näin:

Mieheltä yhteiskunta vaatii säädyllisyyttä ja naiselta tämän lisäksi myös siveyttä. Jokapäiväisessä sosiaalisessa elämässä nainen voi olla seksuaalinen ja kiinnostunut sosiaalisesta paikastaan vain ollessaan aviovaimo. Naisten ideaali, sekä heidän päämääränsä, vaikka he olisivat vajonneet syvimpään syntiin, on yhä edelleen avioitua. Nainen, kuten Mantegazza oikeaoppisesti kertoo, ei halua vain seksuaalisten halujensa täyttymystä, vaan myös suojelusta ja avunantoa itselleen sekä lapsilleen.⁷⁴

Naisen normatiivinen seksuaalinen halu Krafft-Ebingin teoksessa muodostui ensisijaisesti psyykkisistä seksuaalisessa kanssakäymisessä ilmentyvistä reaktioista, jotka laimeivat naisten luontaisen romanttisen ja henkevän luonteen myötä vähäisiksi. On kuitenkin tärkeää huomioda, että naiset eivät hänen mukaansa olleet täysin haluttomia, vaan paremminkin yhteiskunnan diskurssien ja niistä syntyneiden moraalien vaikutusvallan alaisia. Viktoriaaninen nainen oli siis halukas, kunhan se tapahtui avioliiton sisällä perimmäisenä pyrkimyksenä tulla raskaaksi sekä täyttää miehensä seksuaaliset halut. Naisen piti vaalia myös avioliitossaan siveyttään, olipa hänen miehensä Krafft-Ebingin mukaan kuinka halukas, koska naisten päämääränä oli elää viktoriaanisen yhteiskunnan arvostaman siivellisuuden käytäntöjen mukaa. Myös tässä kohdin nähdäkseen tulee esiin naisten käytöksen ja biologian yhteenkuuluvuus Krafft-Ebingin ajatuksissa, koska hän pohti naisten siveellisyyttä seuraavasti: “Feminiininen vaatimattomuus on luultavasti perinnöllisesti kehittynyt sivilisaation muodostumisen tulos”.⁷⁵ Psyykkistä- ja fyysistä seksuaalisuutta sekä sosiaalista yhteiskuntaa ei siis voida erottaa toisistaan tarkasteltaessa sitä, millaiseksi seksologinen tutkimus hyväksyi terveen ja normaalin seksuaalisen halun ilmentä-

⁷² Krafft-Ebing 189, 236–37.

⁷³ Ibid., 15–17.

⁷⁴ Krafft-Ebing 1892., 15. “Of a single man society demands decency; of a woman, also chastity. In the cultivated social life of to-day, woman, occupying a sexual position and concerning herself in the interest of society, can only be a wife. The aim and ideal of a woman, even when she is sunken in the mire of vice, is, and remains, marriage. Woman, as Mantegazza justly remarks, desires not only satisfaction of her sexual feeling, but also protection and support for herself and her children.”

⁷⁵ Ibid., 15. “Probably, feminine modesty is a hereditarily evolved product of the development of civilization.”

misen, koska nämä kaikki muodostivat yhdessä lääketieteellisiä diskursseja.⁷⁶ Myös seuraavaksi käsittelemäni Havelock Ellisin seksuaalisuuden tutkimusta on mahdotonta tutkia ilman näitä kolmea aspektia.

Jos Krafft-Ebing oli Saksan, ja kenties koko läntisen Euroopan, johtava seksologi, ei Havelock Ellis ollut kaukana hänen takanaan tunnettavuudessa. Ellisin *Sexual Inversion* julkaistiin vuonna 1897 ja siitä muodostui erittäin tärkeä englanninkieliselle seksologian tutkimukselle, koska siinä nostettiin myös naiset osaksi britannialaisen seksuaalisuuden tutkimuksen diskursseja.⁷⁷ Havelock Ellis tunnetaan Krafft-Ebingiä moraalikysymyksiin neutraalimmin suhtautuvana seksologina, jonka tieteellisen tutkimuksen pyrkimyksenä oli saavuttaa neutraalia tietoa ilman tuomintaa. Hänen tutkimustansa voidaan Vern L. Bullough'n mukaan kutsua *naturalistiseksi*, joka piti sisällään tutkimusmateriaalin keräämistä ja havainnointia ilman ulkopuolisia motiiveja.⁷⁸ Tämä tutkimustapa johti Ellisin teoksissa aikalaistutkijoitaan hyväksyvämpään käsitykseen sekä naisten monimuotoisesta seksuaalisuudesta että homo- ja lesboseksuaalisuuden esiintymisestä viktoriaanisessa yhteiskunnassa. Seksuaalivähemmistöjen tutkimuksen neutraaliudessa Ellis olikin yksi ensimmäisiä seksologeja.⁷⁹ Hänen mukaansa seksuaalisuus oli ihmisissä sisäisesti aina läsnä, mutta myöskään hän ei välttynyt patologisoimasta seksuaalisia neurooseja, joiden Ellis kuitenkin mainitsi saattavan olla enemmän sosiaalisia kuin biologisia.⁸⁰ Ellisin tutkimukset seksuaalisuuden psykologiasta sisältävät näkemykseni mukaan enemmän ymmärrystä sosiaalisille vaikutuksille seksuaalisuuteen kuin Kraft-Ebingin ja seksuaalisen halun patologisointia esiintyy vähemmän. Ellisin teoksen *Studies in the Psychology of sex, Analysis of the Sexual Impulse* avulla pyrin tarkastelemaan, kuinka uudenlainen käsitys terveestä naisen halusta syntyi ilman moraalista tutkimuslähtökohtaa.

Havelock Ellis (1859–1891) oli koko nuoruutensa kiinnostunut seksuaalisuuden tieteellisestä tutkimuksesta ja jo nuorena hän lupasi omistaa elämänsä lääketieteelle. Ellisin seksologinen tutkimus on mielestäni hyvä esimerkki tutkimuksesta, jossa yhdistyi niin lääketieteellinen tutkimus kuin filosofinen ja kulttuurinen yhteiskunnan kommentointi. Ellisin tutkimus pohjautui suurella osin hänen tutkimustuloksiinsa ihmisten fyysisistä ja henkisistä seksuaalisuuden ilmentämismuodoista, mutta se ei sisältänyt

⁷⁶ Mort 1987, 139.

⁷⁷ Bauer 2009, 55.

⁷⁸ Bullough 2004, 75.

⁷⁹ Ellisin teos *Sexual Inversion* vuodelta 1897 sisältää laajan tutkimuksen homoseksuaalisuudesta, toisin kuin *Man and Woman*, jossa Ellis keskittyy pääsääntöisesti heteroseksuaalisuuden tutkimukseen.

⁸⁰ Bullough 2004, 76.

hänen omaa tutkimusdataansa. Tämä saattoi johtua sekä siitä, että Ellis valmistui lääketieteellisestä yliopistosta alhaisimmalla tutkinnolla, mutta myös hänen vahvasta mielenkiinnostaan 1800-luvun kirjallisuuden yhdistämisestä seksologiseen tutkimukseen. Hänen tutkimuksensa saikin vaikutteita esimerkiksi saksalaisesta romantiikasta ja lääketieteestä sekä laajasta kansainvälisestä sukupuolen ja seksuaalisuuden tutkimuksesta, johon hän tutustui työskentelemällä nuoruudessaan kääntäjänä.⁸¹ Vaikka Ellisin toive oli tutkia seksuaalisuutta ilman moraalista tuomintaa, se ei häneltä onnistunut täysin, koska ennen 1800-luvun loppua lääketieteellinen tutkimus seksuaalisuudesta sisälsi kirjallisten vaikutteiden lisäksi suuren määrän poliittisia päämääriä, joita pyrittiin häivyttämään biologisiin lähtökohtiin vedoten.⁸² Toisaalta hän ei myöskään vastustanut Krafft-Ebingin ajatuksia naisten seksuaalisuuden toteuttamisesta ainoastaan aviovuoteessa, sillä myös Ellisin mukaan naiset olivat luotuja, niin yhteiskunnallisesti kuin biologisesti, synnyttämään lapsia, kun taas miesten paikka yhteiskunnassa oli luoda historiaa.⁸³

Sukupuolten välinen käsitteellinen ero tuli esiin jo Ellisin tutkimuksessa miesten ja naisten biologisista eroista teoksessa *Man and a Woman* vuodelta 1894, jossa Ellisin mukaan miesten suuremmat aivot antoivat mahdollisuuden miesten erilaisuuden variaatioon kuin mitä naisten pienemmät aivot heille antoivat.⁸⁴ Ellis ei kuitenkaan vastustanut porvarisnaisten pyrkimyksiä lukea ja sivistää itseään sekä kouluttautua.⁸⁵ Ellis erosi näkemyksellään hänen kansatutkijoistaan, joita naisten uudet sosiaaliset elämäntilat huolestuttivat. Naisten päämääräinen tehtävä oli Ellisistä kuitenkin muodostaa avioliitto miehen kanssa, mikä loi kahden sukupuolen välille ”täydellisen tasapainon”.⁸⁶ Teoksessa *Studies in the Psychology of sex, Analysis of the Sexual Impulse*⁸⁷ Ellisin tieteellisenä lähtökohtana oli selvittää, kuinka naisten ja miesten seksuaaliset halut erosivat toisistaan sekä miten ne tulivat sukupuolten välillä esiin. Vaikka Ellisin yksityiselämä oli liitoksissa uudenlaisiin moraalisesti vapaampiin ajatuksiin naisten seksuaalisuudesta ja heidän tasavertaisuudestaan hänen tuttavapiirinsä kautta, nämä ajatukset eivät Ellisin tuotantoa tutkineen Heike Bauerin mukaan näkyneet laajasti hänen kirjoituksissaan. Bauerin

⁸¹ Bauer 2009, 67–9.

⁸² Ks. esim. Ibid., 77 & Foucault 1978.

⁸³ Ellis 1894, 23.

⁸⁴ Bauer 2009, 70.

⁸⁵ Ellis 1894, 17.

⁸⁶ Bullough 2004, 78.

⁸⁷ Ellisin teos ilmestyi vuonna 1906, joka ei enää kuulu historiallisesti hyväksytyvään viktoriaanisen ajan sisälle, mutta Elliksen kirjoitusprosessi kesti kymmeniä vuosia, jolloin koen sen olevan teoreettisesti osa viktoriaanisen Englannin tutkimusta.

mukaan Ellis keskittyi tutkimaan naisten halua biologisesta lähtökohdasta, johon eivät sisällyneet sosiaalisen reformaation vaikutukset.

Naisten seksuaalisuutta Ellis kuitenkin teoretisoi uudella lähtökohdalla, jossa naiset eivät olleet luontaisesti haluttomampia kuin miehet, vaan hänen mukaansa käsitykset naisten seksuaalisten halujen puutteista olivat viktoriaanisen ajan ideoita ilman tieteellistä pohjaa.⁸⁸ Ellisin mukaan missään muualla kuin Englannissa ei yksilö kokenut laajempaa painostusta käyttäytyä lain ja julkisen mielipiteen mukaan, jos hän halusi välttyä sosiaaliselta stigmalta.⁸⁹ Käsitykset naisten seksuaalisesta haluttomuudesta olivatkin hänen mukaansa lähtöisin paremminkin viktoriaanisesta ajankuvasta kuin biologisista lähtökohdista. Naiset saattoivat pystyä Ellisin teorian mukaan jopa suurempaan nautintoon kuin miehet, mutta sukupuolia erottivat toisistaan poikkeavat seksuaalisten impulssien muodot. Ellisin mukaan naisten ja miesten seksuaaliset halut erottuivat toisistaan jo heti heidän sukupuolielämiään tarkastelemalla vertauskuvallisesti seuraavasti:

Karkeasti ilmaistuna voitaisiin puhua avaimen ja lukon välisistä eroavaisuuksista, vaikka tämä analogia ei täydellinen olekaan. Meidän pitäisi kuvitella lukon avautuvan oikean avaimen lisäksi myöskin ainoastaan oikealla hetkellä ja oikeissa olosuhteissa, sekä huomioida että avain alkaa kunnolla sopia lukkoon vasta useiden käyttökertojen jälkeen.⁹⁰

Ellis laati tutkimuksessaan myös useita muita naisten seksuaalisia impulssieja rajoittavia syitä, joista ensimmäinen johtui naisten impulssien olevan passiivisempia kuin miesten. Toiseksi impulssit olivat miesten versioita mutkikkaampia sekä vähemmän impulsiivisia.⁹¹ Ellisin mukaan naisten seksuaalinen halu kasvoi vasta seksuaalisen kanssakäymisen alettua, mutta toisaalta tähän tilanteeseen pääseminen oli naisille haastavampaa kuin miehille. Lisäksi naisten seksuaalisessa halussa oli yksilöiden välillä laajempaa hajontaa kuin miesten ja halun ilmentymistä esiintyi enemmän jaksoittain kuin kokonaisvaltaisesti. Esimerkiksi kuukautiset vaikuttivat Ellisistä naisten seksuaalisten halujen vaihteluun kierron eri kohdissa. Hänen mukaansa seksuaalista halua aikaisemmin kuukaudesta ilmentänyt nainen saattoi olla kuukautistensa jälkeen etäinen ja haluton. Myös eri elämänvaiheet vaikuttivat seksuaalisen halun määrään niiden ollessa heikoimmillaan

⁸⁸ Ellis 1906, 186.

⁸⁹ Ibid., 12.

⁹⁰ Ibid., 186. "It is the difference, roughly speaking, between lock and a key. This analogy is far from indicating all the difficulties involved. We have to imagine a lock that not only requires a key to fit it, but should only be entered in a right moment, and, under the best conditions, can only become adjusted to the key by considerable use."

⁹¹ Ibid., 152–155.

nuoruusiässä, mutta kasvaen nopeasti noin 20-vuotiaana ja hiipuen tasaisemmiksi 40–50 vuoden välillä. Miesten seksuaalinen halu ja siihen liittyvät impulssit taas pysyivät heidän koko aikuisikänsä ajan saman tasoisina ja niissä esiintyi vähemmän variaatiota.⁹² Naisten seksuaalisten halujen impulssien ollessa harvinaisempia kuin miehillä, heiltä löytyi Ellisin näkökulman mukaan biologisesti kokonaisvaltaisempi *essentiaalinen* tarve parisuhteelle.⁹³

Alun parisuhteelle saattoi kuitenkin Ellisin mukaan edelleen tehdä vain mies, joka taidoillaan ja energiallaan herätti naisen tunteissa tilan, joka johti naisen miehelle antautumiselle.⁹⁴ Näin ollen Ellisin käsitys naisten seksuaalisuudesta jäi varsin passiiviseksi, vaikka heiltä hänestä löytyikin seksuaalisia haluja. Ellisin mukaan pariutumisen alkoi aina seuraavasti: “Normaalin ja terveen elämän rajoissa, mitä miesten luonto tahtoo heidän antavan, naiset rakastavat saada.”⁹⁵ Vaikka sukupuolten seksuaalisiin akteihin kuului normaalina osana ennen yleisesti täysin perversioina pidettyjä muotoja, kuten sadomasokismia, Ellisin näkemys naisen passiivisuudesta jatkoi silti seksologiaan muodostunutta perinnettä, jossa naisten tunne-elämän nähtiin sisältävän seksuaalista halua enemmän parisuhteissa kuin naimattomina. Ellis vertasi teoksessaan naisten passiivisuutta magneettiin, joka veti aktiivista miestä puoleensa ja herätti näin molemmissa seksuaalista halua, miehen saadessa tästä kaipaamaansa huomiota ja naisen rakkautta. Naisten passiivisuus parisuhteen muodostamisprosessissa näyttäytyi Ellisin mukaan kuitenkin eräänlaisena sosiaalisena aktina naisen puolelta, eikä se muodostunut essentiaalisen biologisista lähtökohdista⁹⁶ Ellis siis hyväksyi aikalaistutkimuksessa esiintyneet havainnot naisten passiivisuudesta, mutta siirsi ne enemmän sosiaalisen ympäristön vaikutuksen alaisiksi, vaikka hänen teoriansa naisten halusta pohjautui muuten suurelta osin biologiaan. Hänen mukaansa kaikki naisten ja miesten oikeaoppinen kanssakäyminen liittyi pyrkimykseen käyttäytyä sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla, johon kuului miehille suotavaa aggressiivisuutta ja naisille feminiiniset defenssit.⁹⁷

Se, mikä erotti Ellisin muista aikansa seksologeista, oli hänen käsityksensä seksuaalisen halun olevan irrallista toivosta perheellisyyksestä. Ellisin mukaan oli ehdot-

⁹² Ellis 1906, 201–22.

⁹³ Bullough 2004, 84.

⁹⁴ Ellis 1906, 74.

⁹⁵ Ibid., 88. “Within the limits on consistent with normal and healthy life, what men are impelled to give women love to receive.”

⁹⁶ Ibid., 181.

⁹⁷ Ibid., 63.

toman tärkeää, että käsityksestä seksuaalisen halun muodostumisesta lisääntymisvietin ympärille päästäisiin eroon. Vaikka naisen halu saada lapsia yhdistyi usein seksuaaliseen kanssakäymiseen, hän silti korosti näiden eroavaisuutta seuraavasti:

Vaikka termiä "lisääntymisvaisto" käytetään usein, sitä harvoin käytetään yhteyksissä, joissa se tulisi ottaa vakavasti. Yleensä termiä käytetään epämääräisenä kiertoilmaisuna sellaisten ihmisten toimesta, jotka pyrkivät piilottamaan faktoja seksuaalisesta elämästä. Pääsääntöisesti nämä ihmiset ovat alitajuisesti, usein uskonnon takia, oppineet inhoamaan seksiä.⁹⁸

Toisaalta Ellisin teoksessa tulee selvästi esiin, miten naisen ja miehen seksuaalisen kanssakäymisen tärkein osa oli pyrkiä lisääntymään: "Terveen ja viriilin rodun selviytymiselle tärkeintä on sukupuolten välinen seurustelu, jossa vahva ja tasainen jousen taivutus mahdollistaa nuolen löytävän maalinsa biologiseen lopputulokseen."⁹⁹ Ellisin teoksen päätaikoituksena oli kuitenkin hänen mukaansa tuoda esiin käytännöllisiä neuvoja seksuaalisuudesta sekä luoda psykologista teoriaa siitä, kuinka naiset erosivat miehistä. Ellisin seksuaalisuuden teoria on näkemykseni mukaan merkittävää siinä, miten naisten seksuaalisuuden käsityksiin ei kuulunut seksuaalisen halun liitos lisääntymiseen vaan lisääntyminen oli paremminkin seksuaalisen halun tuotos.

Ellisin seksologisten tutkimustulosten vertaaminen Krafft-Ebingin teorioihin tuo esiin sen, kuinka toisistaan eroavia seksologiset diskurssit naisten seksuaalisuudesta olivat 1800-luvun lopulla. Olen tullut päätelmään, että seksologin omalla päämäärällä oli tärkeä osa siinä, millaisen lopputuloksen tutkimus sai. Kun Elliksen päämääränä oli selvittää, mihin naisten vähäisen halun teorian pohjautuivat, että niitä vastaan voitaisiin argumentoida ja näin luoda uudenlaisia tapoja ymmärtää seksuaalista halua, niin Krafft-Ebing käytti omille yhteiskunnallisille päämäärilleen soveltuvaa aiempaa tutkimuskirjallisuutta lisätäkseen päämääriensä uskottavuutta. Naisten seksuaalisen halukkuuden tutkimus oli 1800-luvulla monipuolista ja hajanaista, minkä voi nähdä liittyvän jo aikaisemmin käsittelemääni teoriaan siitä, että seksologian historialla ei ole kronologista ja yhteistä menneisyyttä. Käsitykset naisista, heidän seksuaalisuudestaan ja siihen liittyvästä biologiasta sekä heiltä odotetuista käyttäytymismalleista vaihtelivat suuresti.¹⁰⁰ Kaikki

⁹⁸ Ellis 1906, 17. "Indeed, although the term "reproductive instinct" is frequently used, it is seldom used in a sense that we need to take seriously; it is vaguely employed as euphemism by those who wish to veil the facts of the sexual life; it is more precisely employed mainly by those who are unconsciously dominated by a superstitious repugnance to sex."

⁹⁹ Ibid., 28. "Courtship is thus the strong and steady bending of the bow that the arrow may find its mark in a biological end of the highest importance in the survival of a healthy and vigorous race."

¹⁰⁰ Cook 2004, 100.

seksologinen tutkimus ei näkemykseni mukaan kuitenkaan hyväksynyt ajatusta naisten seksuaalisesta halusta, vaan osa seksologeista lähti ajatuksesta, jossa naiset olivat täysin luonnostaan haluttomia.¹⁰¹ Käsittelen seuraavaksi kyseistä lähtökohtaa William Actonin lääketieteellisten tutkimusten kautta.

2.3. Haluton ja passiivinen nainen osana seksuaalisuuden patologisointia

Kuten aiemmin mainitsin, kaikki viktorianaanisenä aikana vaikuttaneista seksuaalisuuden tutkijoista eivät suinkaan suhtautuneet positiivisesti näkemykseen, jossa myös naisilla todettiin olevan “tervettä seksuaalista halua”, kuten Havelock Ellis teoksissaan kuvailee. Naisten luonnollisen haluttomuuden puolestapuhujista merkittävimpanä toimi Ellisin tutkimuksia edeltänyt William Actonin viktorianaanisessa tieteentutkimuksessa arvostettu ja useasti aikalaislähteissä siteerattu teos vuodelta 1875 *The Functions and Disorders of the Reproductive Organs in Youth, and in Advanced Life*, joka on kenties yksi historiallisesti tunnetuimmista lähteistä naisten haluttomuuden diskursseista viktorianaanisessa Englannissa.¹⁰² Ennen William Actonin seksuaaliteorian tarkastelua, haluan kuitenkin tuoda esiin, miten myös Ellisillä oli oma näkemyksensä naisten haluttomuudesta. On mielenkiintoista tarkastella sekä Ellisin että Actonin tieteellisiä tutkimustuloksia naisten haluttomuudesta, koska nähdäkseni ne eroavat toisistaan varsin paljon. Lisäksi käsittelen lyhyesti englantilaisen lääkäri J. Matthews Duncanin luennoista koottua teosta *On Sterility in Woman* vuodelta 1883. Vaikka kaikkien kolmen tutkijan käsitykset naisten seksuaalisen haluttomuuden syistä ja seurauksista erosivat toisistaan, heidän tutkimuslähtökohtiaan yhdisti uusi lääketieteellinen pyrkimys patologisoida normaaliin seksuaalisuuden ja seksuaaliseen halun ulkopuolelle jääviä muotoja.¹⁰³

Olen jo aikaisemmin argumentoinut, miten Ellisin käsitys naisten seksuaalisesta lähti ymmärryksestä sen kuuluvan terveen ja “normaalin” naisen psyykeeseen. Näin ollen haluttomuudesta muodostui Ellisin ajatuksissa nähdäkseni patologisoivaa. Patologisoinnilla tarkoitetaan seksologista tutkimusta tutkittaessa lääketieteellisesti hoitoa vaativaa oiretta tai taudinkuvaa, jonka lääkäri analysoi tieteellisesti ja ehdottaa siihen sopivia hoitomuotoja. 1800-luvulla lääkärit alkoivat luoda tieteellisen tutkimuksen avulla

¹⁰¹ Mort 1987, 148.

¹⁰² Hall 2000, 16.

¹⁰³ Foucault 1978, 79–81.

erilaisia sairaudenkuvauksia, jotka saivat tietyt ennalta määrätyt oireet patologisoinnin myötä. Patologisoitu käytös oli siis jotakin terveestä fyysisestä kehosta tai psyykkisestä mielestä poikkeavaa, joka rikkoi joko yhteiskunnallisia sääntöjä, moraaleja tai uhkasi potilaan terveyttä.¹⁰⁴ Siihen, minkä lääkärit muodostivat osaksi patologiaa, vaikuttivat myös monet muut kuin tieteelliset motiivit. Esimerkiksi viktoriaanisen yhteiskunnan moraalit olivat tärkeä vaikuttava tekijä normaalista poikkeavan seksuaalisen haluttomuuden patologisoinnin muodostumisessa osaksi lääketiedettä.¹⁰⁵ Naisten seksuaalisen halun diskursseissa esiintyi tuohon aikaan kolme erilaista selitysmallia. Ensimmäinen oli kaikista vanhin ja pohjautui käsitykseen varsinkin primitiivisissä oloissa elävien kansojen naisten suuremmasta seksuaalisesta halusta kuin heimojen miesten. Toinen oli 1800-luvulla suosiota saanut käsitys naisten seksuaalisuuden vähäisyydestä tai sen mahdollisuudesta puuttua kokonaan. Kolmas taas keskittyi vertailemaan naisten ja miesten haluja päätyen lopputulokseen, jossa molempien halukkuus esiintyi samansuuruisina, vaikka tämä teoria ei Havelock Ellisin mukaan ollut saavuttanut suurta suosiota.¹⁰⁶

Seksuaalisesta halusta ja haluttomuudesta tuli siis tärkeä osa seksologisen tutkimuksen tieteellisestä keskustelusta. Havelock Ellis käsitteli teoksessaan *Studies in the Psychology of Sex, volume 3* tieteenalalla 1800-luvulla käytyä keskustelua seuraavasti:

On yleisesti hyväksytty tosiasia, että miesten välillä seksuaalisten impulssien voimakkuudessa esiintyy suurta vaihtelua, mutta niiden täydellinen puuttuminen on erittäin harvinaista, ja todennäköisesti enemmän tai vähemmän johonkin sairauteen liittyvää. Naisiin liitettynä tämä väittämä taas ei kohtaa yhtä yksimielistä hyväksyntää. Monien mielestä seksuaalisten impulssien puuttuminen naisilta on luonnollista, ja osa jopa väittää muiden näkökantojen loukkaavan naisia. Jopa he, jotka eivät tätä väitettä täysin allekirjoita, uskovat sivistyneiden naisten olevan luonnottoman usein frigiditä.¹⁰⁷

Jos tutkijat eivät päässeet seksuaalisesta halusta yhteisymmärrykseen, niin seksuaalinen haluttomuus herätti vielä enemmän teorioiden hajontaa. Ellisin teosta tarkasteltaessa hänen tutkimuksessaan esiintyy hajanainen käsitys naisten seksuaalisen halun luonnollisen

¹⁰⁴ Foucault 1978, 198.

¹⁰⁵ Cook 2004, 93.

¹⁰⁶ Ellis 1906, 160.

¹⁰⁷ Ibid., 154. "It seems to me that a state of sexual anæsthesia, relative or absolute, cannot be considered as anything but abnormal. To take even the lowest ground, the satisfaction of the reproductive function ought to be at least as gratifying as the evacuation of the bowels or bladder; while, if we take, as we certainly must, higher ground than this, an act which is at once the supreme fact and symbol of love and the supreme creative act cannot under normal conditions be other than the most pleasurable of all acts, or it would stand in violent opposition to all that we find in Nature."

ja luonnottomuuden rajasta. Toisaalta Ellis patologisoi haluttomuutta sekä seksuaalisen anestesian käsitteen kautta että naispuolisten frigidien avulla.¹⁰⁸ Frigididydestä muodostuikin yksi viktoriaanisen ajan suosituimmista diskursseista lääketieteellisessä tutkimuksessa yhdessä hysterian kanssa.¹⁰⁹ Frigidillä naisella tarkoitettiin seksologian kontekstissa naista, jolla ei ollut lainkaan seksuaalista halua ja hänen käyttökseen liitettiin kylmyys seksuaaliakteja kohtaan sekä läheiseen käyttäytymiseen miesten kanssa.¹¹⁰ Seksuaalinen anestesian ja frigididen termistöt kuuluivat vahvasti yhteen toistensa kanssa anestesian esiintyessä Elliksen teoksessa yhtenä frigididen tunnusmerkeistä. Näin Ellis kuvaili seksuaalisen anestesian poikkeavuutta naisten luonnollisesta halusta:

Mielestäni vaikuttaa siltä, että seksuaalinen haluttomuus - joko suhteellinen tai absoluuttinen - ei voi olla normaalia. Lähestyessämme aihetta todella yksinkertaisella ja alkukantaisella tasolla, voimme todeta, että lisääntymiseen tähtäävän toiminnan täytyy olla vähintäänkin yhtä tyydyttävää kuin rakon tai suolen tyhjeneminen. Kun viemme pohdintaamme pidemmälle, kuten meidän täytyy, emme voi olla tulematta siihen tulokseen, että tämän kaikista toimistamme tärkeimmän ja rakkauden suurimman symbolin, seksin, on oltava normaaleissa olosuhteissa miellyttävämpää kuin mikään muu. Mikäli niin ei olisi, se rikkoisi kaikkea sitä vastaan, minkä luonnosta tiedämme.¹¹¹

Ellisin teorioissa seksuaalisuudesta haluttomuudesta tuli luonnotonta siksi, koska hänen mukaansa suurimmat rakkaudenosoitukset syntyivät naisen ja miehen välillä aviovuoteessa. Ylhäällä olevassa lainauksessa Ellis kuitenkin vetoaa myös biologisiin seikkoihin analysoidessaan, miksi haluttomuuden oli pakko olla väärin. Se oli hänen mukaansa täysin luonnonvastaista. Tutkimuksessaan naisten seksuaalista impulsseista Ellis teoretisoi seksuaalisen haluttomuuden olevan naisilla yleisempää kuin miehillä, koska heidän suurempi impulssien määrä altisti seksuaaliselle anesterialle, ja tästä syystä sitä esiintyi suurissa määrin kaikissa sivistyneissä valtioissa.¹¹²

Ellisin seksuaalisen haluttomuuden teorioiden tutkimusta vaikeuttaa se, miten hän toisaalta teoksessaan tuo ilmi, ettei naisten seksuaalinen haluttomuus liittynyt aina

¹⁰⁸ Seksuaalinen anestesia tarkoitti 1800-luvun seksologian tutkimuksessa seksuaalisessa kanssakäymisen tunteettomuutta ja aistien poissaoloa

¹⁰⁹ Barret-Ducrocq 1991, 3.

¹¹⁰ Bullough 1994, 178–179.

¹¹¹ Ellis 1906, 173. "It seems to me that a state of sexual anæsthesia, relative or absolute, can-not be considered as anything but abnormal. To take even the lowest ground, the satisfaction of the reproductive function ought to be at least as gratifying as the evacuation of the bowels or bladder; while, if we take, as we certainly must, higher ground than this, an act which is at once the supreme fact and symbol of love and the supreme creative act cannot un-der normal conditions be other than the most pleasurable of all acts, or it would stand in violent opposition to all that we find in Nature."

¹¹² Ibid., 160.

biologisiin tutkimustuloksiin vaan joskus sitä esiintyi sosiaalisten syiden takia. Teoksessa *Studies in the Psychology of Sex* Ellis muistutti lukijoitaan myös miehen vastuusta naisen halukkuuteen seuraavanlaisesti:

Kun havaitsemme naisen osoittavan haluttomuutta seksuaalisessa suhteessa, ja kyvyttömyyttä saada siitä nautintoa, meidän täytyy tunnistaa syyn saattavan löytyä naisen sijaan hänen rakastajastaan, joka ei ole osannut pelata monimutkaista ja hienovaraista peliä naisen hurmaamiseksi. [--] Siksi moni nainen saattaa elää elämänsä kokematta koskaan seksuaalista nautintoa, ja sen kliimaksia, täysin hänestä riippumatta syyn löytyessä hänen miehensä, joka ei ole ymmärtänyt tehdä osaansa rakastajana.¹¹³

Edellinen lainaus kuvastaa hyvin sitä, miten yksittäisen seksologin tutkimuskirjallisuuden sisällä saattavat käsitykset naisten seksuaalisuudesta vaihdella näkökulman myötä. Esimerkiksi Ellis käsitti naisten seksuaalisen halun olevan biologisesti heille luonnollista, mutta samalla heidän keskuudessaan esiintyi hänen mukaansa myös paljon luonnotonta haluttomuutta. Käsiteltäessä seksuaalisuuden sosiaalisia аспекteja naisten seksuaalinen halu saattoi Ellisin mukaan puuttua huonosti avioliitostaan suoriutuvan aviomiehen takia. Näin ollen koen naisten seksuaalisuuden olevan Ellisin teoksessa monimuotoista ja häilyvää. Vaikka Ellis ei itse maininnut tarkasti tarkoituseriään, erilaisilla lähtökohdilla oli tarkoitus auttaa toisia lääkäreitä ymmärtämään potilaansa fyysisiä-, psyykkisiä- ja sosiaalisia lähtökohtia tehdessään diagnoosia. Esitän, että samalla Ellisin päämääränä oli myös kommentoida ja muokata lukijoidensa käsityksiä viktoriaanisen naisen luonnollisesta ja oikeaoppisesta halusta. Vielä Ellisikin biologisemman tutkimuslähtökohdan otti tutkimuksessaan J. Matthews Duncan, sillä hänen tutkimustuloksensa perustuivat lääketieteelliseen dataan, jonka hän itse oli hankkinut.

J. Matthews Duncan (1826–1890) oli brittiläinen korkealle arvostettu gynekologi, jonka tutkimustuloksien kanssa myös Havelock Ellis kävi tieteellistä keskustelua. Suuresta osasta brittiläisten seksologien teoksista löytyykin useita viittauksia toisiinsa¹¹⁴ Varsinkin Ellisille Duncanin kvantitatiivisesta tutkimusdatasta oli hyötyä, koska sen avulla oli mahdollista liittää naisten haluttomuuteen kuuluviin syihin myös naisten steriiliys. Tutkimuksensa pohjalla Duncan käytti haastattelumateriaalia, jonka hän keräsi haastatteleamalla eri ikäluokkiin kuuluvia naisia ja vertailemalla heidän seksuaalisia haluja

¹¹³ Ellis 1906, 189. "When we find that a woman displays a certain degree of indifference in sexual relations, and a failure of complete gratification, we have to recognize that the fault may possibly lie, not in her, but in the defensive skill of a lover who has not known how to play successfully the complex and subtle game of courtship. [--] Hence it is that many women may never experience sexual gratification and relief, through no defect on their part, but through the failure of the husband to understand the lover's part."

¹¹⁴ Ks. esim. Bauer, 2009 & Bullough, 2004.

keskenään. Duncanin hypoteesi *On Sterility in Woman* (1884) lähtee hänen luennoissaan muodostuneesta teoriasta, jossa steriilien naisten ja heidän seksuaalisen haluttomuutensa välillä oli selkeä yhteys. Duncan esitti teoksessaan väitteen todisteeksi tutkimuksensa, jossa hän analysoi steriilien ja hedelmällisten naisten omia kokemuksia heidän seksuaalisuudestaan. Tuloksissa lisääntymiskykyisistä 15-35-vuotiaista naisista koki seksuaalisia haluja 79 prosenttia, kun taas steriilien naisten halukkuus oli 68:ssa prosentissa.¹¹⁵ Tutkimus ei koskenut yli 35-vuotiaita naisia mahdollisesti siksi, että naisten saavuttaessa menopaussin 1800-luvun seksologiset diskurssit usein liittivät sen loppuna seksuaalisille haluille. Rachel G. Fuchs ja Victoria E. Thompson kuvailevat teoksessaan *Women in the nineteenth-century Europe* naisten iän tuomaa muutosta heidän yhteiskunnallisessa asemassaan sanoilla: “Naisten kuvailu seksuaalisina objekteina muuttui aseksuaalisten olentojen kuvauksiksi heidän saavuttaessaan 40:n ikävuotensa.”¹¹⁶ Iän ymmärrettiin myös 1800-luvulla liittyneen naisen kykyyn saada lapsia ja koska Duncanin mukaan seksuaalisilla haluilla oli tärkeä merkitys tutkittaessa steriiliyttä, tulokset koskivat näin ollen vain iältään hedelmällisiä naisia.

Syitä naisten seksuaalisen halun ja kyvyn saada lapsia välillä Duncan esitteli teoriassaan, jonka mukaan:

Kaikesta tiedostani ja tekemistäni havainnoista olen tullut siihen tulokseen, jonka voin myös ilmaista teoreettisesti, että vaikka terveillä ja tavallisilla naisilla on runsaasti seksuaalista lisääntymiseen liittyvää energiaa, monissa steriileissä tai suhteellisen steriileissä naisissa on poikkeama, joka tulee ilmi tavalla tai toisella, kaikissa tavanomaisissa merkeissä lisääntymiseen liittyen.¹¹⁷

Tärkeimpänä Duncanin steriiliyden teorian selittävänä syynä on mielestäni hänen analyysinsä seksuaalisesta energiasta, joka vaikutti seksuaaliseen haluun ja lapsilukumäärään. Perheissä, joissa syntyi vain yksi lapsi, oli vähäiseen lapsimäärään Duncanin mukaan vaikuttavana tekijänä synnyttäneen naisen seksuaalisen energian loppuminen yhtäkkiä.¹¹⁸ Katson suurimman Ellisin ja Duncanin seksuaalisuuden tutkimusten eroavaisuuksista olevan se, että Duncan ei ottanut tutkimustuloksissaan huomioon naisten vähäiseen lisääntymiseen viktoriaanisena aikana vaikuttaneita yhteiskunnallisia tekijöitä. Näitä

¹¹⁵ Duncan 1884, 99.

¹¹⁶ Fuchs & Thompson 2005, 38. “Women went from being depicted as sexual objects to asexual beings”.

¹¹⁷ Duncan 1884, 100. “I have strong impression, derived from all I know and have observed, which I may express theoretically, that while in healthy normal women there is abundance of sexual reproductive energy for fertility and all its accompaniments, in many sterile, or relatively sterile, women there is deficiency which may be exhibited in one way or another, or in all the ordinary evidences of reproductive energy”.

¹¹⁸ Duncan 1884, 14.

olivat esimerkiksi uudet mahdollisuudet käyttää ehkäisyvälineitä, joiden käytöstä ilmestyi teoksia 1870-luvulla. Teoksien tekijät joutuivat kuitenkin usein vastuuseen moraalittomasta pornograafisesta tekstistä, mutta sensurointipyrkimyksistä huolimatta teosten myyntiluvut vain kasvoivat.¹¹⁹

Syntyvyyden säännöstelyyn vaikutti myös lapsityövoiman vähentyminen, jolloin varsinkin keskiluokkaiset perheet eivät tarvinneet enää suurta määrää lapsia. Lisäksi 1800-luvun puoliväliltä alkaen Britanniassa elämän kustannukset olivat nousseet tasolle, joita ei moni porvariskotikaan voinut tarjota usealle lapselle. Samalla lapsikuolleisuus vähentyi ja perheissä keskityttiin nyt luomaan uudenlaista, entistä läheisempää suhdetta lapsiin lapsiluvun pienentyessä, vaikka lapset ovat olleet tärkeitä vanhemmilleen jo pitkään ennen 1800-lukua.¹²⁰ Duncanin käsitykseen terveestä naisesta eivät nämä uudet yhteiskunnalliset diskurssit silti vaikuttaneet, mikä tulee ilmi hänen tiivistäessään useiden tutkimustulostensa keskiarvon esimerkkitapauksen avulla seuraavasti:

Terve nainen menee naimisiin 18-vuotiaana, sekä synnyttää kolme lasta ja saa neljä keskenmenoä ennen kuin täyttää 23. Viimeisen lapsensa syntymään saakka, sekä seuraavina viitenä vuotena, hän ei koe mitään seksuaalista halua tai saa siitä nautintoa. Näiden viiden vuoden jälkeen hän yhtäkkiä tunteekin voimakasta halua ja nautintoa, mutta pysyy steriilinä neljä seuraavaakin vuotta ennen kuin hän etsii lääkettä steriiliytensä.¹²¹

Duncanin tutkimuksen aikaan 1880-luvulla ja sitä ennen oltiin vielä alussa steriiliyden tutkimuksessa, joten seksuaalisen halun ja kyvyn saada lapsia syy-seuraussuhteelle ei Duncan pystynyt antamaan kattavaa selitystä. Halun ja lisääntymisen yhteys oli kuin haamu, jota oli hänen mukaansa vaikea käsitteellistää, ja teoksessaan Duncan tuo monesti esiin itsekriittisyytensä omasta tieteentutkimuksestaan. *On Sterility in Woman* päättyikin toteamukseen, että naisten lisääntymiskyvyttömyyden biologisista syistä ei vielä 1800-luvulla tiedetty tarpeeksi. Duncan mainitsee teoksessaan vain lyhyesti, miten hedelmättömyys liittyy luultavasti jossakin määrin sairaalloseen munasoluun ja sikiöön, mutta hoitoa niihin ei ole vielä keksitty.¹²²

¹¹⁹ Ks. esim. Cook, 2004.

¹²⁰ Fuchs & Thompson 2005, 32–33.

¹²¹ Duncan 1884, 134. “A robust healthy woman is married at eighteen; she bears three children and four miscarriages before she has passed twenty-three years of age. Up to the birth of her last child, and for five years subsequently, she experiences no sexual desire, and has no pleasure. Five years after her last pregnancy she almost suddenly comes to have intense desire and pleasure, but remains sterile for four additional years before she seeks a cure for her sterility.”

¹²² Duncan 1884, 150.

Esitän, että Duncanin luonnollisen ja terveen seksuaalisuuden tutkimus pohjautui pyrkimykseen yhdistää seksuaalinen halu biologiseksi osaksi naisia ja lisääntymistä. Lisääntyminen sai niin Ellisin kuin Duncanin teoksissa keskiön naisten elämässä. Näin ollen seksuaalisen halun puutteesta muodostui uhkakuva niin naisen omalle terveydelle kuin hänen mahdollisuuksilleen tulla äidiksi. Yleisesti ottaen naisten halun ja haluttomuuden tuntemukset eivät koskaan olleet vain hänen yksityisasiansa, vaan juuri 1800-luvulla ne asettuivat tarkan ja mittavan katseen alle, kuten olen edellä esittänyt. Nainen ei ollut vain yksilö vaan osa yhteiskuntaa ja sen diskursseja, joten kun haluttomuudesta uhkasi tulla ongelma estämään perinteistä äidin roolia¹²³, alkoivat esimerkiksi William Actonin ja Matthews Duncan patologisoida halun puutetta ja kehrittelemään sille hoitoja omissa tutkimuksissaan. Patologisoinnin taustalla oli mahdollisesti britannialaisessa lääketieteessä yleisesti ilmennyt pyrkimys olla antamatta huomiota muille seksuaalisuuden muodoille kuin lisääntymiseen tähtäävälle avioliitolle.¹²⁴

Kaikki tutkijat eivät kuitenkaan olleet huolissaan naisten vähäisistä haluista, vaan William Acton koki naisten olevan jopa onnekkaita heidän luonnollisessa haluttomuudessaan. William Acton (1813–1875) on antanut pitkään viktoriaanisen seksuaalisuuden tutkimuksessa käsityksen viktoriaanisesta ajasta naisten seksuaalisen vapauden täydellisenä rajoittajana, missä naisten seksuaalisuuteen suhtauduttiin halveksuvasti.¹²⁵ Actonin voidaan sanoa saavuttaneen uhkakuvillaan liiallisesta seksuaalisesta käytödestä jopa pahamaineisen mielikuvan niin historian tutkijoissa kuin jo oman aikansa lääketieteellisissä diskursseissa.¹²⁶ Actonin seksologiseen tutkimukseen synkstä yleisestä suhtautumisesta huolimatta, häntä väitöstutkimuksessaan analysoinut Madeleine Prudence Morgan haluaa kuitenkin tuoda esiin Actonin olleen yksi ensimmäisiä omaa empiiristä seksologista tutkimusta tehneistä lääkäreistä. 1870-lukua ennen britannialainen seksuaalisuuden tutkimus oli tieteellisiltä taidoiltaan kaukana tutkimusta johtavien Saksan ja Ranskan tasosta, joten Acton kävi hakemassa lääketieteelliset oppinsa Pariisista maailmankuululta Philippe Ricordilta.¹²⁷ Acton onkin yksi esimerkki siitä, kuinka laajasti opit seksuaalisuuden tutkimuksesta liikkuvat ympäri Eurooppaa. 1800-luvun lääketieteen tutkimuksen perinteeseen kuului toisiin tutkijoihin viittaaminen ja heidän sitaattiansa esittely omassa tutkimustyössä. Tuolloin lääkäreiden ei ollut välttämätöntä tuoda

¹²³ Gleadle 2001, 179.

¹²⁴ Hall 2000, 29.

¹²⁵ Bullough 2004, 26.

¹²⁶ Morgan 2011, 5.

¹²⁷ Hall 2000, 22.

tutkimuksissaan omia mielipiteitään esiin vaan toisten aikaansaannoksien referointi oli riittävää ja myös Acton omasta empiirisestä tutkimuksestaan huolimattaan siteerasi laajasti muita tutkimuksia.¹²⁸

William Actonin käsitykset seksuaalisuudesta ovat näkemykseni mukaan yksiä merkittävimmistä tutkimuslähtökohdista tutkittaessa viktoriaanisessa yhteiskunnassa syntyneitä feminiinisyyden ja maskuliinisuuden konstruktioita, jotka muokkasivat ja loivat uudenlaisia normatiivisia käsityksiä seksuaalisuudesta. Halutessani ymmärtää Actonin vaikutusta viktoriaanisen ajan lääketieteellisiin käsityksiin naisten haluttomuudesta, on ensimmäiseksi hyvä aloittaa hänen kuuluisan sitaatin dekonstruktiosta. Lause, ”Suurinta osaa naisista (heidän onnekseen) eivät vaivaa minkäänlaiset seksuaaliset tunteet”, joka esiintyi tutkielmani johdannossa, kuvaa Actonin pyrkimystä teoretisoida naisten ja miesten seksuaalisuutta niiden välillä esiintyvän absoluuttisen eroavaisuuden kautta.¹²⁹ Tätä eroavaisuutta Acton toi esiin jatkamalla naisten haluttomuuden kuvailua seuraavasti:

Mitä miehet ovat tavanomaisesti, sitä naiset ovat vain poikkeuksellisesti. Se on liiankin totta, täytyy myöntää. Kuten avioero-oikeus näyttää, on olemassa joitakin naisia, joiden seksuaaliset halut ovat niin voimakkaita, että ne menevät voimakkuudessaan jopa miesten halujen ohi, ja järkyttävät ihmisiä seurauksillaan. Tällä tavoin toimivat nymfomaanit, joka on yksi hulluuden muoto, vierailevat usein parantoloissa. Nämä surulliset poikkeukset huomioidenkin, ei ole epäilystäkään siitä, että suurin osa naisista ei koe voimakkaita seksuaalisia tuntemuksia, ja kevyempienkin tuntemusten kokeminen edellyttää heiltä voimakasta innostusta ja kiihottumista. Vaikka nainen kiihottuisikin, jota monet heistä eivät ikinä koe, se on erittäin maltillista verrattuna miehen kokemaan kiihottumisen.¹³⁰

Actonin mukaan ”kunnolliset” vaimot ja äidit eivät olleet haluiltaan seksuaalisia, eivätkä he tienneet tai ajatelleet seksuaalisuuteen liittyviä asioita oikeastaan ollenkaan, mutta osallistuivat seksuaaliseen kanssakäymiseen joko saadakseen lapsia tai pitääkseen miehensä uskollisena. Naiset uhrautuivat tuottamaan mielihyvää miehelleen myös siksi, koska Acton uskoi sen olevan elintärkeää miesten terveydelle. Naisilla liiallinen halu johti

¹²⁸ Morgan 2011, 13.

¹²⁹ Mort 1987, 60.

¹³⁰ Acton 1875, 212. “What men are habitually, women are only exceptionally. It is too true, I admit, as The Divorce Court shows, that there are some few women who have sexual desires so strong that they surpass those of men, and shock public feeling by their consequences. I admit, of course, that existence of sexual excitement terminating even in nymphomania, a form of insanity that those accustomed to visit lunatic asylums must be fully conversant with; but, with these sad exceptions, there can be no doubt the sexual feeling in the female is in the majority of cases in abeyance, and that it requires positive considerable excitement to be aroused at all ; and even if roused (which in many instances can never be) it is very moderate compared to with hat of the male.”

mahdolliseen nymfomaniaan, jonka Acton patologisoi olevan osa hulluuden sairaudenkuvaa. Terveen naisen haluihin eivät kuuluneet seksuaaliset aktit vaan heidän intohimoinaan toimivat perheeseen ja kotiin liittyvät velvollisuudet.¹³¹

Seksuaalisiin akteihin osallistuminen oli kuitenkin Actonin tutkimuksessa osa naisten asemaa avioliitossa, eikä hänen teoksessaan vuodelta 1875 *The Functions and Disorders of the Reproductive Organs* tule naisille esiin mahdollisuutta kieltäytyä aviomiehensä miellyttämisestä. Vaikka naisilla ei Actonin mukaan ollut omaa seksuaalista halua, naisen kieltäytyminen seksuaalisesta elämästä miehensä kanssa tarvitsi hänen mukaansa lääketieteellistä hoitoa. Seksuaalisista akteista kieltäytyvän naisen erotti normaalista suoranainen inho sekä mahdollisia omia seksuaalisia tunteitaan että varsinkin hänen miehensä tunteita kohtaan. Usein hoitomuotona tähän sopi Actonin mukaan erilaiset lääketieteelliset hoidot, mutta yleisesti nämä tunteet johtuivat myös naisten apatiasta tai haluttomuudesta miellyttää miestään ja osallistua avioliiton luonnolliseen seksuaaliseen kanssakäymiseen. Jos aviomiehen parhaimmatkaan yritykset saada naista osallistumaan avioliittoon seksuaalisesti eivät onnistuneet, sairasti nainen Actonin mukaan frigidyyttä. Teoksessaan Acton teorioi frigidyyden johtuvan naisten nuoruusiässä aloittamien epäluonnollisten masturbaatiotapojen kuluttaneen heiltä kaiken seksuaalisen halun loppuun koko loppuelämän ajaksi.¹³²

Actonin käsitys naisten halusta on nähdäkseni hieman keskenään riitelevä, koska toisaalta naiset olivat luonnostaan haluttomia, mutta epäonnistuessaan täyttämään avioliittonsa odotukset heitä moitittiin. Ehdotankin tässä kohtaa tulkintaa, jossa Acton ymmärsi naisten olevan seksuaalisesti suhteellisen haluttomia, mutta heillä kuului silti olla luontainen halu osallistua yhdyntään avioliitossa ilman mahdollisuutta omaan seksuaaliseen tyydytykseen. Biologisten syiden lisäksi Actonin teorioihin liittyvät vahvasti hänen käsityksensä seksuaalimoraalista ja kunnollisesta vaimosta. Acton jätti teoksessaan *Functions and Disorders* naisten seksuaalisuuden tutkimuksen muutoin vähemmälle, sillä hän keskittyy teoksessaan miesten seksuaaliterveyteen ja oikeaoppiseen seksuaaliseen moraaliiin. Actionia on kutsuttu viktoriaanisen seksologian tutkimuksessa prostituution ja seksuaalisuuden itsevaltiaaksi, joka otti tutkimuksessaan osakseen vahvasti myös sosiaalisen yhteiskunnan kommentoinnin.¹³³ Naiset esiintyivätkin Actonin teoksessa

¹³¹ Acton 1875, 213.

¹³² Ibid., 214–2016.

¹³³ Morgan 2011, 20.

pääsääntöisesti joko haluttomina mutta kunnollisina aviovaimoina tai vaarallisina prostituoituina, koska tutkijan mukaan vain alaluokkaiset ja moraaliltaan ala-arvoiset naiset ryhtyivät avioliiton ulkopuoliseen seksuaaliseen kanssakäymiseen, tai edes olivat seksuaalisia.¹³⁴

Avioliiton ulkopuolisesta halusta tuli Actonin prostituutiota käsittelevän teoksen *Prostitution Considered in its Moral, Social and Sanitary Aspects* (1857) myötä vahvasti patologisoitua, sillä hän näki seksuaalisten tautien ja prostituoitujen liittyvän vahvasti toisiinsa. Yhdessä ne muodostivat kansanterveydellisen ongelman Britannian viktoriaanisessa yhteiskunnassa. Actonin mielestä prostituoidut antoivat asiakkailleen myös vääränlaisen kuvan naisten seksuaalisuudesta ja hän halusikin kertoa huolestuneille miehille seuraavanlaisen neuvon:

Naiiville pojalle on helppo uskotella, tuli hän sitten kokonaan seireenin luoamaksi tai ei, että tämä seireeni, kuten kaikki muutkin naiset, tuntevat yhtä voimakasta intohimoa kuin poika itse. Sellaiset naiset kuitenkin antavat väärän käsityksen naisten seksuaalisista tuntemuksista. [--] Tästä virheellisestä havainnosta monet naimattomat miehet saavat sellaisen käsityksen, että aviolliset velvollisuudet, joita heiltä vaaditaan, ovat heille liikaa, ja tästä syystä pelkäävät mennä naimisiin. [--] Naimisissa olevat miehet, sekä lääketieteen asiantuntijat, ja naiset itse, kertovat hyvin erilaista tarinaa, ja kumoavat tällaiset huonoimmista mahdollisista esimerkeistä syntyneet virheelliset ja negatiiviset käsitykset.¹³⁵

Prostituutioon ajautuneet olivat Actonin mukaan surullisia pahuuksiin langenneita naisia, joiden ammattiin johtaneille syyille, kuten köyhyyteen tai mielisairauksiin, häneltä löytyi sympatiaa. Actonista naisten seksityö oli silti yhteydessä moniin moraalisiin ongelmiin viktoriaanisessa yhteiskunnassa. Prostituoitu olikin yhteiskunnan moraalirappion uhri ja Acton kritisoi moraalin hiipumista vahvasti. Prostituu-tioon joutuminen ei siis hänen mukaansa ollut aina yhteydessä naisten liiallisiin seksuaalisiin haluihin, vaan huonon yhteiskunnallisen aseman muodostama ainoa tapa tienata elanto.¹³⁶ Actonin käsitys prostituutiosta näyttäytyy siis kaksijakoisena. Toisaalta hän tarjosi ymmärrystä naisten huonoille

¹³⁴ Degler 1974, 1477.

¹³⁵ Acton 1857, 213. "Any susceptible boy is easily led to believe, whether he is altogether overcome by the syren or not, that she, and therefore all women, must have at least as strong passion as himself. Such women, however, give a very false idea of the condition of female sexual feeling in general. [--] I have stated above, it is from this erroneous notion that so many unmarried men imagine that the marital duties they will have to undertake are beyond their exhausted strength, and from this reason dread to get married. [--] Married men—medical men—or married women themselves, would, if appealed to, tell a very different tale, and vindicate female nature from the vile aspersions cast on it by the abandoned conduct and ungoverned lusts of a few of its worst examples."

¹³⁶ Morgan 2011, 5–6 & 115.

oloille, mutta samalla tuomitsi prostituoitujen seksuaalimoraalisen rappion, koska se uhkasi tuhota siveellisen yhteiskunnan. Tämän kaksijakoisuuden myötä onkin mahdollista nostaa esiin käytännön esimerkki siitä, miten seksologien omat poliittiset ja sosiaaliset lähtökohdat vaikuttivat tutkimustuloksiin, vaikka ne usein naamioitiin varsinkin Actonin tutkimuksissa lääketieteellisten tieteenteorian taakse.

Actonin käsityksiä naisten seksuaalisuudesta on kuitenkin aiemmassa historiantutkimuksessa tutkittu suurilta osin vain hänen päämääränsä ”sairastuttaa naisten seksuaalinen halun” kautta, mikä kulmineitui Actonin mukaan prostituoitujen pyrkimyksissä imeä brittiläisten nuorten miesten elämänlähde.¹³⁷ Tapaa, jolla Acton toi esiin tieteellisiä tutkimustuloksiaan, ovat useat historiantutkijat kommentoineet paremminkin haluksi luoda sensaatioita kuin muodostaa lääketieteelliseen faktaan perustuvia diskursseja.¹³⁸ Hänen teoksensa olivat yksiä viktoriaanisen ajan luetuimpia ja Acton tiesi vaikutusvallallaan olevan merkitystä siinä, että juuri hänen teksteillään oli enemmän tieteellistä sananpainoa kuin toisilla. Kirjoittamalla naisten halusta patologisoiden ja muodostaen haluttomuudesta normaalin ja terveen osan psyykettä, Acton käytti valtaansa luoden seksuaalista haluttomuutta epänormaalina pitävien tutkijoiden diskursseja argumentoivan vastalauseen. Useat Actonin tutkimustuloksista poikenneet lääkärit jopa menettivät lisenssinsä, mikä ei johtunut suoraan Actonista vaan brittiläisen yhteiskunnan tavasta tarkkailla ja rangaista yleisesti hyväksytyistä diskursseista poikkeavia.¹³⁹

Toisaalta Actonin tutkimusta naisten seksuaalisuudesta voidaan ymmärtää laajempänä osana yhteiskuntaa, jossa naisten seksuaalista halua sekä sen ilmentymismuotoja pyrittiin kontrolloimaan esimerkiksi prostituution kieltämisellä ja rajoittamalla oikeaoppinen halu aviovuoteeseen.¹⁴⁰ Acton olikin yksi johtavista lääkäreistä, joiden tutkimusta käytettiin Britanniassa *Contagious Diseases Act* -lain muodostamiseen, jota olen jo edellä käsitellyt. Niin Actonin kuin muidenkaan viktoriaanisen ajan lääkäreiden käsityksiä seksuaalisuudesta ei voida näkemykseni mukaan ymmärtää pelkästään lääketieteen lähtökohdista, vaan tutkijan on otettava aina huomioon tekstien kirjoittajien sosiaaliset kontekstit. Esimerkiksi William Acton oli papin poika, joka kuului Britannian siveyskomiteaan, joten hänen teostaan *Functions and Disorders* voidaan analysoida medikaalisten

¹³⁷ Spongberg 1997, 50.

¹³⁸ Peterson 1986, 587.

¹³⁹ Ibid., 588.

¹⁴⁰ Morgan 2011, 15.

pyrkimysten lisäksi eräänlaisena tapaoppaana viktoriaanisesta yhteiskunnasta.¹⁴¹ Seuraavassa luvussa siirryn medikaalisten tekstien tutkimuksesta yhteiskunnallisten diskurssien pohjalta luotuihin tapaoppaisiin, jotka käsitelivät naisten seksuaalista halua enemmän moraalista kuin tieteellisistä lähtökohdista. Myös näissä lääketieteelliset tutkimustulokset olivat silti vahvasti läsnä siinä, kuinka viktoriaanisen yhteiskunnan kommentoijat ymmärsivät naisten tervettä ja normaalia seksuaalielämää. Tutkimukseni kannalta onkin ehdottoman tärkeää tarkastella sekä lääketieteellisiä että yhteiskunnallisia diskursseja naisten seksuaalisuudesta, koska molemmat käyttivät toisiensa käsityksiä, kategorioita ja käsitteitä.

¹⁴¹ Morgan 2011, 19.

3. Kilttejä kotirouvia ja langenneita naisia? Naisten seksuaalisuuden käsitykset viktoriaanisessa kaunokirjallisuudessa

3.1 Katsaus 1800-luvun tapaoppaisiin

1800-luku on historiantutkimuksessa tunnettu aikakautena, jona erilaiset tapaoppaat ja etikettikirjat olivat erittäin suosittuja varsinkin porvarisluokan keskuudessa.¹⁴² Oppaiden suosio alkoi hiipua 1900-luvulle tultaessa, mutta tapaoppaita tehdään vielä nykyisinkin.¹⁴³ Tapaoppaiden kysyntä kasvoi 1830-luvulla, jolloin yhteiskunnassa eli vahvoja pyrkimyksiä muodostaa uudenlaisia poliittisia, sosiaalisia ja ekonomisia lähtökohtia vakauttamaan muutoksessa olevaa maata. Elizabeth Langland on tutkinut teoksessaan *Nobody's angels. Middle-class women and domestic ideology in Victorian culture* (1995) 1800-luvun tapaoppaiden vaikutuksia naiseudesta käytyihin diskursseihin. Hänen mukaansa 1800-luvun alussa julkaistujen oppaiden keskittyessä sosiaalisen kanssakäymisen etikettisääntöihin, 1830-luvulla oppaiden kirjoittajat alkoivat painottaa käytöksen tärkeyttä keskiluokan halutessa tuoda esiin luokkaansa tarkasti kontrolloidulla arvokkaalla käytöksellä.¹⁴⁴ Aikaisempien tapaoppaiden etikettisäännöt tanssiaisista, kyläilystä ja kirjeiden kirjoittamisesta saivat väistyä nyt moraalisuuteen pohjautuvien hyveiden, kuten totuudenmukaisuuden ja mielenlujuuden, tieltä.¹⁴⁵

Tapaoppaiden suosion noususta 1830-luvun jälkeen kertovat niiden kasvaneet myyntiluvut, jotka olivat suuressa nosteessa varsinkin keskiluokan ostaessa teoksia porvariskoteihin, joissa lukemisesta oli tullut niin miesten kuin naisten harrastus jo 1700-luvulla.¹⁴⁶ Tapaoppaiden mukana syntyi Langlandin mukaan uudenlainen pyrkimys muodostaa yhtenäinen ylempi keskiluokka, jolle useimmat tapaoppaat olivat tarkoitettuja. Ideana oli, että keskiluokan noudattaessa uudenlaisia yhtenäisiä käyttäytymisen tapoja se tunnistaisi ja erottaisi itsensä muista yhteiskuntaluokista. Nämä uudet yhtenäiset käyttäytymismallit pyrkivät erottamaan ylemmän keskiluokan niin työläisistä kuin alemmasta keskiluokasta, joiden käyttäytymisen ja jokapäiväisen elämän nähtiin keskiluokkaisten tapaoppaiden kirjoittajien toimesta olevan vulgaaria. Näin ollen ylemmän keskiluokan

¹⁴² Vicinus 1972, viii–xii.

¹⁴³ ks. esim. Goodman 2013 & Oneill 2016.

¹⁴⁴ Langland 1995, 26.

¹⁴⁵ Curtin 1987, 130.

¹⁴⁶ Erinomainen katsaus viktoriaanisen ajan kirjallisuuden monipuolisuuteen ks. esim. Shea & Whitla 2004.

piti tulkintani mukaan keksiä tapoja erottautua muista muokkaamalla omaa käytöstään poikkeavaksi. Tästä hyvänä esimerkkinä toimii vuonna 1851 julkaistun oppaan *Etiquette for Ladies* kuvaus uudenlaisten käyttäytymistapojen tärkeydestä:

Etiketistä on tullut niin essentiaalisen tärkeää yhteiskunnan mukavuudelle ja onnelle, että kenelläkään ei ole varaa jättää sitä huomioimatta. [--] Etiketti on universaali voima, joka kokoaa yhteiskunnan yhteen – se on tehokas este vulgaarien keksintöjä vastaan; rubikon, jota sivistymättömät käytöksellään ja huonopuheiset eivät voi ikinä toivoa läpäisevänsä.¹⁴⁷

Tämän esimerkin mukaan on mahdollista analysoida tapaoppaiden pyrkimyksiä muodostaa eri luokkien välille normatiivisia rajoja, joita pidettiin yllä niin käytöksellä kuin ajatuksien vaihdolla. Näiden uusien luokkarajojen muodostuessa ylemmän keskiluokan ja sitä alempien luokkien välille, oli tämän tarkoituksena saada ylempi keskiluokka tuntemaan yhteenkuuluvuutta toisiinsa, jota se ei muuten jakaisi kuin tietyn rahallisen toimeentulon kautta.¹⁴⁸

Ylemmän keskiluokan uusiin ihmisiä yhteen liittäviin käytösmalleihin kuuluivat yhä edelleen sosiaalinen kanssakäyminen niin saman kuin toisenkin sukupuolen välillä, mutta yhä enemmän myös ulkoiset seikat, kuten tarkka ja kaavamainen tapa pukeutua sekä ehostaa ulkonäköä. Pukeutumisesta tuli nyt tapa, joka oli liitoksissa statukseen ja näin ollen kantajansa yhteiskuntaluokkaan.¹⁴⁹ Myös se, miltä keskiluokkainen koti näytti niin asujalle kuin vieraille, muodostui tärkeäksi osaksi viktoriaanisen keskiluokan käytösmallia. Kodista tuli varsinkin naisten käytöstä käsittelevissä diskursseissa heidän tärkein tapansa osoittaa yhteiskuntaluokkaa pukeutumisen ja etikettiin kuuluvan käytöksen lisäksi. Viktoriaanisena aikana kodista tulikin Langlandin mukaan näyttämö, jonka pystyttämisen avulla voitiin esitellä omaa yhteiskuntaluokkaa. Näyttämön keskipisteessä taas naisilla oli kaikista tärkein rooli.¹⁵⁰

Ylemmän keskiluokan porvarisnaisilla olikin tapaoppaiden diskursseissa kaksipuolinen osa. Osaksi naiset olivat yhteiskunnan patriarkaalisen naisten ja miesten välillä tapahtuvan kanssakäymisen säännöstelyn alaisia, jossa uudenlainen porvarillinen ideologia loi yhteiskuntaluokkia erottamalla niitä toisistaan miesten ja naisten dikotomian

¹⁴⁷ *Etiquette for Ladies* 1851, 9. “Etiquette has become so essentially necessary to the comfort and happiness (indeed... the very existence) of society, that no one can afford to ignore it. [--] Etiquette is the universal power that binds society together – an intellectual barrier against the innovations of the vulgar; a rubicon, the uncouth in manner and low in speech can never hope to pass”.

¹⁴⁸ Walkowitz 1980, 5.

¹⁴⁹ Langland 1995, 32–34.

¹⁵⁰ *Ibid.*, 45.

perusteella. Toisaalta monet naiset olivat myös osana luomassa uutta yhteiskuntaluokkaa ja vahvistivat omaa luokkaansa käyttäytymällä tapaoppaiden ohjeiden mukaan niin omassa kodissaan kuin kodin ulkopuolella tapahtuvissa kanssakäymisissä. Ylemmän keskiluokkaan kuuluva nainen ei siis Langlandin mukaan ollut passiivinen, avuton tai miehensä täysin riippuvainen. Hänestä porvarisnaiset olivat itse aktiivisena osana luomassa ja pitämässä yllä luokkarajoja neutralisoimalla diskursseja luokkarajojen luonnollisuudesta. Lisäksi hyväksymällä uudenlaisen tapakulttuurin ja moraaliopit, naiset olivat itse muodostamassa heille kuuluvaa osaa viktorianisessa porvarisperheessä.¹⁵¹

Näitä diskursseja tutkittaessa on hyvä tuoda esiin, kuinka tapaoppaissa käydyt keskustelut niin naisesta kodinhengettärenä kuin paholaisena eivät koskaan voi tutkijalle kertoa sitä, millaisen vaikutuksen tapaoppaat muodostivat naisten jokapäiväisessä elämässä. Nämä kirjallisuuslähteet eivät siis reflektoi oikeaa ja aitoa jokapäiväistä viktorianista yhteiskuntaa, mutta niitä tutkimalla on mahdollista havaita niiden sisällä ollut pyrkimys muodostaa diskurssien avulla keskiluokkaista porvarillsideologiaa. Syy siihen, miksi naisten oikeaoppista käytöstä käsiteltiin teoksissa enemmän kuin miesten, on se, että naisten panoksen yhteiskuntaluokan ideologioiden representaatiossa koettiin olevan miehiä suurempi. Tapaoppaissa esiintyneiden diskurssien mukaan porvarillinen ideologia kuului naisille, jotka monimutkaisten käytösmallien mukaan toimiessa loivat miesten työllä ansaitsemalle rahalle paikan kodissa. Vaimonsa elättävästä miehestä ja rahan avulla idyllisen kodin luovasta naisesta tulikin tärkeä osa keskiluokkaista elämäntapaa.¹⁵² Teollisen vallankumouksen ja siitä seuranneen taloudellisen kasvun myötä ylempi keskiluokka tarvitsi nyt siis paikan, jossa tuoda esiin niin materiaalista pääomaansa kuin rahan ansiosta saavutetulla kulttuurisella pääomalla saavutettuja etuja.¹⁵³

Hyvin toimeentulevan naisen kodin valtiattaren ideologiasta tulikin siis viimeistään 1850-luvulla tärkeä osa eroteltaessa naisia luokkien mukaan toisista. Tutkittaessa tapaoppaiden pyrkimyksiä muodostaa, muokata ja ylläpitää käsityksiä naiseudesta, sekä siihen liittyvistä luonnollisista käytösmalleista, on tärkeää ensin käsitellä luokkayhteiskunnan vaikutuksia näihin ideologioihin. Naisten uusi porvarillisessa yhteiskunnassa muodostunut kodinhengettären ideaali perustui Langlandin mukaan vahvasti pyrkimykseen erotella luokkia toisistaan ja näin ollen uudenlaisten ekonomisten ja poliittisten

¹⁵¹ Langland 1995, 20–24.

¹⁵² Ibid., 25.

¹⁵³ Humble & Reynolds 1993 & Scott 1986, 1061.

erojen katsottiin lähtevän luonnollisista eroavaisuuksista. Nämä uudet sosiaaliset ideologiat pyrkivät muokkaamaan käsityksiä alemmista yhteiskuntaluokista, saaden ne näyttämään keskiluokkaa moraalittomampina, vähemmän hienostuneina sekä paremmin fyysisiin töihin soveltuvina.¹⁵⁴ Ideologiset lähtökohdat yhteiskuntaluokista näkyvät selkeästi myös diskursseissa naisten seksuaalisuudesta. Kuten aikaisemmin seksologiaa käsittelevässä luvussa toin esiin lääketieteellisen tutkimuksen prostituutiosta, myös tapaoppaat käsittelevät suurissa määrin tätä naisten moraalisesti rappiollista ammatinvalintaa. Naisten itsensä myymisen nähtiin tapaoppaissa olevan lähtöisin enemmän yhteiskunnassa alimmalla tasolla olevien naisten vähäisestä moraalista kuin heidän yhteiskunnallisista lähtökohdistaan. Näin ollen ylemmän keskiluokan naisten seksuaalisuus poikkesi työläisnaisista tapaoppaissa, koska siitä pyrittiin muodostamaan säädyllistä kuvaa, johon kuului tiukka moraalikäytöjen noudattaminen.¹⁵⁵

Uskonnollinen jokapäiväinen elämä rukoilutuokioineen ja kodin aktiviteetit veivät suuren osan naisten ajasta, jolloin porvarilliseen elämäntapaan ei seksuaalisuus tapaoppaiden mukaan usein kuulunut. Langlandin mukaan yksinkertaiset ja toistuvat työt olivat osasyynä vähäiseen keskiluokkaisten naisten seksuaalisuudesta löytyvään materiaaliin tapaoppaissa, koska huomion kiinnittyessä muualle naisista luotiin seksuaalisesti sekä passiivisia että haluiltaan vähäisiä.¹⁵⁶ Toisaalta tapaoppaissa seksuaalisuuden saadessa vain vähän huomiota, sen tarkoituksena oli näkemykseni mukaan luoda luokkien välille taas yksi niitä toisistaan erotteleva tekijä. Porvarillisten naisten käytökseen ei näin ollen kuulunut impulssien varassa toimiminen tai liiallinen tunteiden varaan jättäytyminen, toisin kuin alempiluokkaisten naisten piirissä oli oppaiden mukaan tapana toimia.¹⁵⁷ Varsinkin naisten moraalikäsitteet olivat tärkeä heitä vulgaarista työväinluokasta erottava tekijä, jolloin myös naisten seksuaalisuus liittyi oleellisesti luokkaerojen muodostamiseen. Moraalilla oli seksuaalisuuteen liittyvissä kysymyksissä merkittävin rooli, jota käytettiin hyväksi rauhoittamaan keskiluokassa vallinneita pelkoja alempien luokkien villistä ja säännöstelemättömästä seksuaalisuudesta. Seksuaalisuuden toiseuttamisen avulla keskiluokan pelkoja hillittiin siis uusilla toimintatavoilla, joissa seksuaalisuuteen

¹⁵⁴ Langland 1995, 42.

¹⁵⁵ *Etiquette for Ladies and Gentlemen* 1862, 43.

¹⁵⁶ Langland 1995, 234.

¹⁵⁷ Koven 2006, 11.

suhtauduttiin säännöstellen ja käytännöllisesti. Naisilla tässä asetelmassa oli sekä seksuaalista valtaa että vallattomuutta.¹⁵⁸

Toisaalta naiset olivat osittain yhteiskunnallisen asemansa vankeja mutta saadessaan tärkeän osan porvariskodin taloudenhoidosta ja perheestä huolehtimisesta, naisten osalla oli niin lapsien synnyttäminen kuin perheen ja yhteiskunnan moraaliin vaikuttaminen. Michel Foucault onkin kutsunut keskiluokan seksuaalisuudeksi perhettä ja perhesiteitä.¹⁵⁹ Ylempi keskiluokka ei siis vain pyrkinyt käytöksestään kirjoittaessaan pelkästään rajoittamaan omaa seksuaalisuuttaan, vaan seksuaalisuuden ja perheen yhdistämisen tarkoituksena oli luoda valtaa. Toisin sanoen porvarillisen seksuaalisuuden liityessä vahvasti perheeseen ja lisääntymiseen, sen avulla pyrittiin niin jatkamaan omaa sukua kuin muodostamaan alaluokista erottuvaa seksuaalisuutta. Porvarillinen kirjallisuus paheksui alaluokkien avioliiton ulkopuolista lisääntymistä sekä liiallista lapsilukua. Näin ollen tapaoppaiden kehotukset lasten hankintaan vain avioliitossa olivat usein osa pyrkimystä kontrolloituun ja hillittyyn seksuaalisuuteen, joka kirjailijoiden näkemyksestä ei onnistunut alemmilta yhteiskuntaluokilta.¹⁶⁰

Uudenlaiset seksuaalisuuteen liittyvät käyttäytymismallit muodostivat myös eri luokkaisia naisia toisistaan erottelevia termejä. Puhtaasta ja kuuliaisesta porvarisvaimosta muodostui ihailtava Madonna, kun taas tästä ideaalista poikkeavan *toisenlainen* kevytkenkäinen nainen sai osakseen jopa huorittelua, vaikka hän ei olisi ollut ammatiltaan prostituoitu. Pelkkä avioliiton ulkopuolinen raskaus saattoi aiheuttaa tällaisen kommentoinnin.¹⁶¹ Ylemmän keskiluokan seksuaalisuutta tutkittaessa onkin tärkeää erottaa monimuotoisista diskursseista kaksi tärkeää diskursiivista lähtökohtaa. Aloitan analyysini ”talon enkelin” ideaalista ja tämän jälkeen siirryn käsittelemään tästä ideaalista poikenneiden naisten ”langenneen enkelin” diskursseja. Näitä kahta sekä yksinään että keskenään tarkastelemalla on mahdollista pyrkiä ymmärtämään, miten ja millä keinoilla tapaoppaat olivat osana muokkaamassa ja luomassa viktoriaanisessa yhteiskunnassa, lääketieteellisten tekstien lisäksi, vallinneita käsityksiä naisten normatiivisesta seksuaalisuudesta ja sen poikkeamista. Kuten jo aiemmin toin esiin, naiset olivat tärkeä osa viktoriaanisessa yhteiskunnassa syntyneiden ihanteiden ja ideologioiden leviämistä sekä ylläpitoa, ja myös he itse kirjoittivat tapaoppaita. Olenkin valinnut tutkielmaani useita naisten

¹⁵⁸ Thompson & Fuchs 2005, 34.

¹⁵⁹ Foucault 1978, 108.

¹⁶⁰ Humble & Reynolds 1993, 63.

¹⁶¹ Chase 2000, 12–13.

kirjoittamia tapaoppaita. Talon enkelin diskursseja tutkiessani analysoin myös Coventry Patmoren runoa *Angel in the house* vuodelta 1856, joka on ollut innoittamassa useita tarkastelemiani tapaoppaita ja niiden luomia käsityksistä niin naiseudesta, naisten seksuaalisuudesta kuin näihin vahvasti liittyvistä perhearvoista.¹⁶² Aloitan runon käsittelystä, jonka jälkeen siirryn tarkastelemaan käsityksiä kodin hengettären seksuaalisista vapauksista mutta myös velvoitteista.

3.2 Kodin siveä hengetär naisten ideaalina

Lääketeieteellisten diskurssien keskittyessä tutkimaan seksuaalisuutta ja sukupuolta biologisesti, tapaoppaat keskittyivät rakentamaan ideaalia naiskuvaa käytöksen ja ajatusmaailman kautta. Tapaoppaat ja etikettineuvot käsittelevät näkemykseni mukaan naisten seksuaalisuutta varsin pintapuolisesti, mutta samalla Foucault'n mukaan peläten vapaata seksuaalisuutta sosiaalisen järjestyksen ja terveyden mahdollisena huojuttajana.¹⁶³ Naisesta seksuaalisesti säädyllisenä kodinhengettärenä kehittyikin yhteiskunnallisten kommentaattoreiden avulla ideaali, jossa nainen oli sidoksissa yksityiseen kotiin ja lisääntymiseen, miesten saadessa enemmän niin seksuaalisia kuin sosiaalisia vapauksia.¹⁶⁴ Useimmat tapaoppaat käsitelivätkin naisten elämää vaimoina ja äiteinä, kun taas miehiä koskevat neuvot ulottuivat kodin ulkopuolelle. Ensisysäyksen laajalle levinneeseen kuvaukseen naisesta kodin enkelinä, mikä sai suosiota varsinkin Englannissa mutta levittäytyi myös laajalti muualle läntiseen Eurooppaan, loi Coventry Patmore (1823–1896) runollaan *Angel in the House*, jossa mielestäni tiivistyy viktoriaanisen ajan representaatiot naisesta passiivisena ja siveänä mutta avioliitossa miehensä toivomuksia palvellen.

Runo sai inspiraation englantilaisen runoilijan ja yhteiskuntakriitikko Patmoren mukaan hänen vaimostaan Emilystä ja runossa käsitellään laajasti pariskunnan avioliittoa ja siihen liittyvää kanssakäymistä. Runo sai alkunsa vuonna 1854, mutta lopullisen muotonsa kaikkine lisäyksineen se sai vasta vuonna 1862. Nykytutkimuksessa runo tunnetaan sen naisia idealisoivasta pyrkimyksestä kuvata heidät miehilleen uskollisina ja sävyisinä äiteinä ja vaimoina. Kyseinen ajattelutapa ei kuitenkaan ollut täysin uusi,

¹⁶² Langland 1995, 60–61.

¹⁶³ Foucault 1978, 37.

¹⁶⁴ Williams Elliott 2002, 3–4.

vaan jo vuonna 1782 ilmestyneessä teoksessa *Essays, adressed to young married women* lontoolaisrouva E. Griffith kuvailee miesten auktoriteetin naisia kohtaan olevan luonnollista ja samalla kehottaa naisia tottelemaan miehiään.¹⁶⁵ Griffithin teoksessa tulee myös esiin selvästi, millaisena terve ja normaali avioliitto nähtiin jo 1700-luvulla. Teoksessa kehoitetaan solmimaan avioliitto vain rakkaudellisista tunteista kumppania kohtaan, koska muutoin se olisi vain "laillinen prostituution muoto". Ylipäätään avioliitto kannatti Griffithin mukaan solmia paremminkin kiintymyksen kuin fyysisen viehättävyyden kautta.¹⁶⁶ Patmoren runo jatkaa siis vuosikymmenien jälkeen Griffithin teoksen, sekä lukuisien muiden diskurssien, kanssa keskustelua oikeaoppisesta naisen paikasta avioliitossa, kodissa ja aviovuoteessa. Runon ollessa varsin pitkä, 201 sivua, sen voi mielestäni ymmärtää runomittaisena tapaoppaana, sillä se sisältää säkeitä niin rakkaudesta, avioliitosta kuin muusta sosiaalisesta elämästä. Runomaisen tekstin tulkinta on harvoin yksiviivaista, mutta näyttää varsin selkeältä, että Patmore tuo käsityksensä ihailemastaan naisesta:

Tuulen mukana värisevät sanat; "nainen", "leidi" ja nämä ovat nimiä hyvälle ja hennolle [--] Mies tapaa taivaisen sattuman kautta hänelle määrätyn vaimon. Jokin piilossa oleva käsi paljastaa tämän kaiken ihanuuden, mitä muut eivät voi ymmärtää. [--] Nainen on niin hyvä, tosi ja puhdas.¹⁶⁷

Runot olivat jo 1800-luvulla, kuten edelleen, osa taiteellista fiktionaalista kerrontaa, mutta viktoriaanisessa yhteiskunnassa nuoren naisen halutessa päästä hyviin naimisiin, hänen piti pysyä neitseellisenä sekä muutoinkin siveänä. Liiallinen aviomiehen etsiminen ei myöskään kuulunut ylemmän keskiluokkaisen naimattoman naisen käyttäytymismalliin, vaan ylitsepursuavaa intoa kartettiin, koska sen koettiin viittaavan mahdollisesti huolestuttavan korkeaan seksuaaliseen intohimoon.¹⁶⁸ Näin myös Patmoren runoa voi käsittääkseni tulkita siten, että miehen huomion arvoisen naisen on maltillisesti ja vaatimattomasti odotettava sopivaa kumppania, jolle paljastaa sisimmät salaisuutensa. Patmoren runon kautta on myös mahdollista tutkia, kuinka naisten seksuaalisuutta käsiteltiin muunlaisessa kirjoituksen muodossa kuin analyttisen biologisista lähtökohdista. Toisaalta kuten lääketieteellisissä teksteissä niin myös Patmoren tulkinta naisten seksuaalisuudesta on hyvin objektisoiva. Runon naisen omat ajatukset ja tunteet jäävät vähä-

¹⁶⁵ Griffith 1782, 22–25.

¹⁶⁶ Ibid., 19–20.

¹⁶⁷ Patmore 1856, 53–55. "It vibrates with the wind of words; And "Woman", "Lady", "She" and "Her" are names for perfect Good and Fair. [--] He meets, by heavenly chance express, His destined wife: some hidden hand unveils to him that loveliness which other cannot understand. [--] She is so perfect, true and pure."

¹⁶⁸ Hughes 2014, sähköinen lähde.

isiksi ja hän lumoaakin tulevan aviomiehensä etikettiin soveltuvalla ulkoisella käytöksellään:

Nainen lähestyi, kaikessa lempeydessään ja nuoruuden uskossaan; ja jopa hänen siveä ja kunniallinen ilmavirtansa antoi rakkaudelle antoisan tuulenpuuskan.¹⁶⁹

Naisen kuuliaisuuden ja koskemattomuuden lisäksi myös uskonnollisuus oli yksi merkittävimmistä avioelämän ja parisuhteeseen liittyvän seksuaalisuuden määrittäjistä. Kuten naisten niin myös kunniallisten miesten odotettiin pysyvän siveänä ennen avioliittoa.¹⁷⁰

William Actonin varoitellessa lukijaansa prostituution vaarasta, Patmore korostaa rakkauden uskonnollista puolta seuraavasti:

Minä rakastin häntä Jumalan nimessä; ja yritin häntä ihaila paljon enemmän: hänen kauneutensa oli jumalallinen armo: ihanuuden mysteeri, joka teki hänen kasvoistaan alttarin, joka ei oltu tehty ihosta, vaikka se puhdas olikin, vaan se oli usko; mitä puhtaimmassa valossa. [--] Ja silloin kun häntä eniten rakastin, minä eniten toivoin jumalallista sisältöä.¹⁷¹

Tulkitsen, että naiset näyttäytyvät Patmoren runossa miesten halujen ja ihanteiden kohteena, mystisinä olentoina, jotka olivat naimisiin menon jälkeen osa kotia turvaamassa miehelle pakopaikan hänen julkisen työnsä uupumuksesta. Avioelämä koostuikin runossa paremminkin siveästä ja kunniallisesta kodin jakamisena kuin avioliittovuoteessa sallittujen intohimojen täyttämisestä. Vaikka Patmore kuvailee naisia intohimoisesti, siihen ei nähdäkseni sisälly suoraa seksuaalista vivahdetta. Ei olekaan siis ihme, että kodin enkeliä ihannoineet aikalaiskirjailijat kirjoittivat samankaltaiseen, varsin vähäsanaiseen, malliin seksuaalisuudesta ylipäättänsä. Tämä johtui mahdollisesti siitä, että viktoriaanisen ajan ihanne oli keskittyä kertomaan siitä, millainen naisen kuuluisi olla, kuin millaisia he oikeasti saattoivat olla.¹⁷² Avioliitosta naisten näkökulmasta Patmorella oli muutoinkin hyvin vähän sanottavaa. Avioliitto näyttäytyi hänen runonsa mukaan epävarmana ja myöskin pelottavana elämänmuutoksena, jossa oli omat vaaransa:

Ah, hänen rakkaansa rakkauden laantuessa, hän onnettomana menettäisi kaiken. Kaikki kauniit naimattoman naisen muistot häviäisivät ajan ja avioliiton velvollisuuksien tieltä! Ja näin hänen pelkonsa suurenevät, kunnes

¹⁶⁹ Patmore 1856, 103. "She approach'd, all mildness and young trust: And even her chaste noble air. Gave to love's feast its choicest gust."

¹⁷⁰ Hughes 2014, sähköinen lähde.

¹⁷¹ Patmore 1856, 157–158. "I love her in the name of God, and for the ray she was of Him; I ought to admire much more, not less: Her beauty was a godly grace: The mystery of loveliness, Which made an altar of her face, Was not of the flesh, though that was fair, But most pure an lambent light. [--] For when I loved her the most then I most yearn'd for more divine content."

¹⁷² Williams Elliot 2002, 38.

pelko sumentaa hänen katseensa. Että hän saattaa havahtua, ketään lähel-
lään, naimattomana kuolla. Tietämättömyytensä vaistoten (neitsyen vah-
vuus ja tietämys) hän rukoilee ja antaa ohjokset rakkauden mahdollisuu-
delle, eikä tuhoa sitä mihin on ryhtynyt.¹⁷³

Judith Rowbotham on tutkiessaan viktoriaanisen ajan fiktionaalista kirjalli-
suutta huomoinut, miten naisten tehtäväksi jäi vahtia hyvää moraalialta yhteiskunnassa
sekä ottaa käyttöön *kodin enkelissä* esiintuotuja hyveitä. Hänen mukaansa 1800-luvulla
syntyi käytäntö, jossa naisista luotiin diskursseissa yhteiskunnan luonnollisia moraalin-
vartijoita, joiden tehtävänä oli viedä oppeja eteenpäin tuleville sukupolville. Myös monet
naiset lähtivät tähän omatoimisesti mukaan kertoen motiivikseen tehdä oppaita, jotka vai-
kuttaisivat lapsiin heidän koko elämänsä ajan. Miesten ollessa kiireisiä uusilla kodin ul-
kopuolella sijaitsevilla työpaikoissa, naisille pyrittiin luomaan uudenlainen yhteiskun-
nallinen valvojan rooli silloin, kun miehet eivät olleet käytettävissä.¹⁷⁴ Laajaa naiskirjai-
lijoiden määrä tapaoppaiden sekä muun fiktiivisen kirjallisuuden tuottajina on mahdol-
lista analysoida myös ylemmän keskiluokan uudenlaisen yhteiskunnallisen aseman
kautta. Monien perheellisten naisten elämäntilanne muuttui, kun heidän ei välttämättä
tarvinnut käydä töissä ja lapsiluvun laskiessa myös lastenhoitoon kului vähemmän aikaa.
Näin ollen ylempi keskiluokka kohotti katseensa heidän usein ihailemaansa yläluokkaan
ja nosti yläluokkaisten naisille soveliaista vapaa-ajan viettotavoista esiin kirjailijan
uran.¹⁷⁵ Tästä esimerkkinä toimii Sarah Ellis, jonka tapaoppaita käsittelem seuraavaksi.

Patmoren kodin enkelin tähdätessä siveään avioliittoon, myös tapaoppaat
lähtivät oletuksesta, että kirjojen lukijakuntaan kuuluivat suureksi osin nuoret tytöt, jotka
tavoittelivat avioliittollista elämää. Tavoittaakseen päämääränsä heidän piti oppaiden mu-
kaan elää tarkasti rajoitettua elämää, sekä ennen avioliittoa että myös avioliitossa, säilyt-
tääkseen arvokkuutensa. Tätä mieltä oli myös yksi historiallisesti tunnetuimpia tapaop-
paiden kirjailijoista nimeltään Sarah Stickney Ellis (1799-1872), joka vaikutti vahvasti
englantilaisessa tapaoppaiden piirissä 1840-luvulla. Ellis oli englantilainen uskonnollinen
kirjailija, joka parhaiten tunnetaan hänen kirjoituksistaan naisten yhteiskunnallisista roo-
leista. Ellisin mukaan naisilla oli tyttärenä, vaimoina ja äiteinä velvollisuus vaikuttaa

¹⁷³ Patmore 1862, 272–273. “Ah, should her lover’s love abate; Ah, should she, miserable, lose all dear regards of maiden state; dissolved by the time and marriage dues! And so, her fears increase, till fear o’erfilms her apprehensive eye. That she may swoon, with no one near, and haply so, unmarried, die. With instinct of her ignorance, (The virgin’s strength and veiled guide,) She prays, and casts the reins of chance to love, nor recs what shall betide.

¹⁷⁴ Rowbotham 1989, 5–6.

¹⁷⁵ Ibid., 13.

yhteiskunnalliseen hyvinvointiin.¹⁷⁶ Ellis oli myös perustamassa nuorille tytöille tarkoitettua koulua, jossa tarkoituksena oli opettaa heille Ellisin teoksissa esitettyjä moraalisia ja informatiivisia oppeja sekä pyrkiä muokkaamaan nuorten naisten luonteita mahdollisimman hyveellisiksi.

Seuraavaksi käsittelen Ellisin kolmea eri teosta *The Wives of England* ja *The Women of England* sekä *The Daughters of England*, joiden analyysin avulla tarkoitukse-
nani on tutkia, kuinka Ellis käsitteli teoksissaan ideaalisen perheenäidin sekä vaimon roo-
leihin liitettyä seksuaalisuutta. Kun Patmoren runo tarjoaa lukijalleen miesnäkökulmasta
kirjoitetun kuvan ideaalisesta, mutta hyvin passiivisesta ihannenaisestä, Ellisin teokset
tuovat keskiöön niin naisten velvollisuudet kuin elämän ilot. Ennen analyysiäni on kui-
tenkin huomautettava, että vaikka Ellis olikin nainen, ei hänen kirjoituksiaan voi ottaa
varmana kuvauksena aidosta naisen elämästä 1800-luvun puolivälillä. Tämä johtuu siitä,
että myös hänen teoksensa ovat näkemykseni mukaan tuotettu tuomaan esiin englantilaista
ideaalia naiseutta, johon kuului sekä status, lainkuuliaisuus että usko brittiläiseen
imperiumiin, mutta kaikista vahvimmin siihen liittyi perhe. Tuodessaan yhteiskunnallista
varmuutta ja yksityistä menestystä, avioliitto koettiin viktoriaanisessa yhteiskunnassa
universaalisti arvostetuimmaksi sosiaalisesti yksiköksi, johon myös feminiinisten stereo-
typioiden kuvaukset liittyivät vahvasti.¹⁷⁷ Nainen oli ensisijaisesti tapaoppaissa, ja muissa
moralistisissa lähteissä, vaimo ja äiti, ei seksuaalisista nautinnoista nauttinut kurtisaani.¹⁷⁸
Tämä vastakkainasettelu syntyi, koska äitiyttä ja siihen liittyvää perhe-elämää pidettiin
yleisesti viktoriaanisissa diskursseissa naisille luonnollisena, kun taas prostituoidun ko-
ettiin olevan ns. normaalin naisen irvekuva hänen menessään seksuaalisten impulssiensa
mukana.¹⁷⁹ Vaikka aikaisemmin tutkimani Havelock Ellis ymmärsi ja koki naisten omaa-
van seksuaalisia impulsseja, tämä ei tarkoittanut sitä, että hänen kaltaisensa mielipiteet
olisivat ennen 1800-luvun loppua saavuttaneet suosiota edes naisten keskuudessa. Esi-
merkkinä tällaisesta naisesta toimii nähdäkseni onnistuneesti juuri Sarah Ellis.

Naisten perhe-elämän tärkeyden heidän hyvinvoinnilleen on mahdollista huomata esiintyvän myös Ellisin teoksissa tarkastelemalla pelkästään kirjojen otsikoita. Ellisin teoksissa naisten tärkein pyrkimys oli pitää huolta toisista ja perheensä kunnia-
sta, kun taas omat itsekeskeiset toiveet ja halut olivat vastaan yleistä moraalialia. Naisten

¹⁷⁶ Youngquist & Wang. Sähköinen lähde.

¹⁷⁷ Rowbotham 1989, 18.

¹⁷⁸ Vicinus 1972, 5.

¹⁷⁹ Beccalossi 2011, 108.

uhrautuvaisuus perheensä tähden oli Ellisin mukaan paljon tärkeämpää kuin omien halujen täyttäminen, koska se saattoi jopa johtaa yleiseen onnettomuuteen ja tyytymättömyyteen. Ellisin mukaan naisten onnellisin ympäristö olikin kotona huolehtimassa sekä aviomiehensä tarpeista että lapsista.¹⁸⁰ Perhe ei kuitenkaan ollut Ellisin mukaan ainoa yksikkö, missä naisten piti esiintyä moraalisesti edukseen. Hänen teoksensa ovat vahvasti nationalisia ja brittiläisen imperiumin arvostus oli naisille heidän yksi tärkeimmistä hyveistään: “Teillä on painavia velvollisuuksia; teillä on kiireellisiä vaatimuksia; maamme moraalinen arvo on teidän käsissänne. Ottakaamme siis selvää, miten se voidaan säilyttää.”¹⁸¹ Näin Ellis kuvaili teoksessaan *Women of England*, joka julkaistiin ensimmäisenä tapaoppaiden sarjassa vuonna 1838, syytä siihen, miksi naiset tarvitsivat opastusta oikeanlaiseen käytökseen.¹⁸² Kun kyseessä oli brittiläisen imperiumin kunnia, se loi näemykseni mukaan vaikuttavan argumentin käyttäytyä kuten Ellis suositteli, koska naisten käytös, moraalit ja tunteet eivät olleet vain heidän omiaan vaan koko Iso-Britannian. Teoksessaan Ellis kehottaakin naisia käsittelemään omia tunteitaan seuraavasti:

Naiselle on tärkeää sivuuttaa kaikki hänen luonnollinen oikullisuutensa, hänen rakkautensa hemmotteluun, hänen turhamaisuutensa, hänen laiskuutensa – lyhyesti sanottuna, hänen koko minuutensa, ja muodostaa itselleen uudenlainen luonto, jossa tarkkaavaisuutta ja rukoilua hän jatkuvasti pitää yllä käyttäen hänen henkistä ja moraalista kapasiteettiaan tukeakseen toisten onnellisuutta, kun hänen omansa johtuu heidän olemassaolostaan.¹⁸³

Se miksi naisille jäi kansakunnan moraalin vartiointi, johtui Ellisin mukaan siitä, miten miehet julkisissa töissään ja laajemmalla sosiaalisella elämällä olivat liikaa erilaisten ajatusten, vaikutusten ja uutisten parissa, milloin heidän mielensä sameni. Naisten eläessä kodin pienemmässä piirissä, heidän ajatuksensa olivat kirjailija mukaan kirkkaimpia, vailla ylimääräisiä houkutuksia vääröppisuuteen.¹⁸⁴

Kuten jo aiemmin mainitsin, uskonnollisuudella oli tärkeä asema siinä, kuinka naisten sosiaalista elämää ja jokapäiväistä käytöstä pyrittiin rajoittamaan. Syntiin

¹⁸⁰ Ellis 1843, 16.

¹⁸¹ Ibid., 13. “You have deep responsibilities, you have urgent claims; a nations moral wealth is in your keeping.”

¹⁸² Kuten useissa vanhoissa alkuperäismateriaaleissa, ei pro gradu -tutkielmassani ole ollut mahdollista käyttää ensipainosta, vaan käytän vuonna 1839 julkaistua painosta.

¹⁸³ Ellis 1839, 45. “And to tell her that to be *individually*, what she is praised for being *in general*, it is necessary for lay aside all her natural caprice, her love of self-indulgence, her vanity, her indolence – in short, her very *self* – and assuming a new nature, which nothing less than watchfulness and prayer can enable her constantly to maintain, to spend her mental and moral capabilities in devising means for promoting her happiness of others, while her own derive a remote and secondary existence from theirs.”

¹⁸⁴ Ibid., 249.

lankeaminen oli vielä 1800-luvulla vahva uhkakuva ja myös Ellisin kirjojen diskursseissa nainen, joka ei ole tehnyt syntiä omista houkutuksistaan huolimatta, oli kunniallisen naisen ihanne. Avioliiton ulkopuolinen seksi oli paheksuttua moraalisesti ja uskonnollisesti vielä pitkälle 1900-luvulle, joten tapaoppaissa naisten seksuaalisuus näyttäytyikin enemmän lisääntymisen velvollisuutena, johon liittyi pyrkimys palvella Jumalaa sekä tehdä oma osansa yhteiskunnassa.¹⁸⁵ Ei olekaan siten Ellisin ideologiasta poikkeavaa, että uhratuvaisuus ja perhekeskeisyys näkyivät myös hänen käsityksissään seksuaalisuudesta. Ellis suhtautui näkemykseni mukaan pessimistisesti myös miesten seksuaalisiin tarpeisiin, mutta seksuaalisen kanssakäymisen tapahtuessa kirjailija antoi seuraavan neuvon lukijoilleen teoksessaan *Daughters of England* vuodelta 1842:

Jos miehelle osoittautuu välttämättömäksi, että hän uhraa runollisen luontonsa materiaalisen ja eläimellisen olemassaolonsa hyväksi, naiselle ei ole olemassa tällaista tekosyytä – naiselle hänen elämänsä, kehdestä hautaan, on enemmän tunnetta kuin tekoja; jonka tärkein velvollisuus on niin usein kärsiä ja olla vaiti. [--] Naisen laittaessa runollisuutensa sivuun, se estää hänen luonnollisen feminiinisen mielensä suloisimmat ja ihanimmat taipumuksensa, tuhoten kirkkaimman charminsa, joka koristaa hänen älyllistä luonnettaan, pilaavan viehkeimmän ruusun hänen kauniin nuoruuden krasistaan.¹⁸⁶

Ellisin kehoitus kuvaa nähdäkseni hyvin sitä, millaista kaksinaismoralismia miesten ja naisten seksuaalisista eroista esiintyi 1800-luvun viktoriaanisessa yhteiskunnassa. Vaikkakin vastentahtoisesti, Ellis myöntää tekstissään miehillä olevan seksuaalisia tarpeita, kun taas naisilla seksuaalista halua ei luontaisesti ollut. Ainakaan sen julkisesti näyttäminen ei ollut Ellisistä naisten luontaisen olomuodon mukaista. Näin Ellis osallistuu yhtenä lukuisista kirjailijoista viktoriaanisen ajan diskurssiin, joka muodosti miehestä seksuaalisesti halullisen ja naisesta passiivisen ilman seksuaalista itsemääräämisoikeutta¹⁸⁷. William Actonin toteamus täydellisestä seksuaalisesta haluttomuudesta ei näyttäisi eroavan kovinkaan paljoa Ellisin kehotuksesta uhrautua avioliiton tähden. Katsonkin, että Ellisin teoksista tulee selvästi esiin, miten kaiken seksuaalisen tuli tähdätä

¹⁸⁵ Goldberg 1999, 136 & 146.

¹⁸⁶ Ellis 1942, 126–127. “If, then, for man it be absolutely necessary that he should sacrifice the poetry of his nature for the realities of material and animal existence, for woman there is no excuse – for woman, whose whole life, from the cradle to the grave, is one of feeling, rather than action; whose highest duty is so often to suffer; and be still. [--] For woman to cast away the love of poetry, is to prevent from their natural course the sweetest and loveliest tendencies of a truly feminine mind, to destroy the brightest charm which can adorn her intellectual character, to blight the fairest rose in her wreath of youthful beauty.”

¹⁸⁷ Hall 2000, 11.

säilyttämään keskiluokkainen elämäntapa ja sen sisältämä hyvä toimeentulo sekä arvostus yhteiskunnassa.

Teoksessaan *The Wives of England* (1843) Ellis puolestaan puhuu rakkauden tärkeydestä naiselle, joka avioliitossaan pystyy viimein ilmentämään tunteitaan aviomiestään kohtaan. 1800-luvulla suosiota saanut rakkausavioliitto, jossa avioliitto solmittiin molemminpuolisen rakkauden takia, esiintyykin Ellisin teoksessa yhtenä tärkeimpänä osana naisten elämää. Rakkausavioliitto sisälsi kuitenkin diskursseissa yleisesti ottaen enemmän henkisiä kuin fyysisiä tunteidenosoituksia. Ellis kirjoittikin seuraavasti:

Vain naimissa ollessaan naisen kyky rakastaa tulee täysin esiin arvostettavaksi. Myös joissakin muissa tilanteissa, kuten satunnaisissa itsensä uhraamisissa ja omistautuessa maalliselle objektille; mutta vain avioliiton jokapäiväisten askareiden henki, joka hedelmöittää jokaisen perheen, tekee naisesta sekä onnellinen että ilahtuneen.¹⁸⁸

Rakkaus sisälsi Ellisin mielestä runollista ihastusta ja ihailua sekä kumppaneiden henkistä läheisyyttä, mutta olen tullut päätelmään, että fyysiset rakkaudenosoitukset jäivät hyvin poissaoleviksi Ellisin kuvauksissa naisten rakkauselämästä. Seksuaalinen kanssakäyminen ei Ellisistä kuulunutkaan osaksi siveellisiä rakkaudenosoituksia, koska hänestä naisen onnellisuus ei sijainnut fyysisissä nautinnoissa vaan rakkaudessa ja uskossa.¹⁸⁹ Ellisin naiskuvaa voisikin kuvailla tunteelliseksi ja rakastavaksi aviomiestään ja perhettään kohtaan mutta fyysisiltä nautinnoiltaan haluttomaksi.

On tärkeää kuitenkin huomata, että vaikka Ellis oletti naisten olevan kykenemättömiä saamaan seksuaalista nautintoa, tai ainakin visusti sen salassa pitämään, ei seksuaalisesta kanssakäynnistä ollut myöskään mahdollista kieltäytyä. Tästä muodostuu näkemykseni mukaan paradoksi, jossa naisen usein oletettiin olevan seksuaalisesti haluton, mutta samalla hänen oli osallistuttava avioliitolliseen seksuaaliseen kanssakäymiseen. Vaikka seksuaalisella kanssakäyminen oli tärkeä osa viktoriaanisen keskiluokan aseman juurruttamista yhteiskuntaan, avioliitollisesta seksuaalisuudesta ei kuitenkaan useimmiten kirjoitettu positiiviseen sävyyn. Tämä johtui mahdollisesti siitä, että saavutettuaan avioliiton ei naisen viattomuus enää voinut "tahrantua", ja tämän jälkeen naisten

¹⁸⁸ Ellis 1843, 110. "It is only in the married state that the boundless capabilities of woman's love can ever be fully known or appreciated. There may, in other situations, be occasional instances of heroic self-sacrifice, and devotion to an earthly object; but it is only here that the lapse of time, and the familiar occasions of every day, can afford opportunities of exhibiting the same spirit, operating through all those minor channels, which flow like fertilizing rills through the bosom of every family, where the influence of woman is alike happy in its exercise, and enlightened in its character."

¹⁸⁹ Ibid., 122.

ideaalia käytöstä ohjailivat sekä avioliiton kunniallisuuden säilyttämisen vaatimukset että perhekeskeisyyden tärkeys. Lisäksi uskonnolliset ja yhteiskunnalliset sanktiot loivat naisten seksuaalisuuden ilmentämislle rajoja.¹⁹⁰ Ellisille enemmän huolenaihetta näyttävätkin aiheuttaneen nuoret naimattomat tytöt kuin aikuiset avioliiton solmineet naiset. Ideaalinen mukainen perheellinen vaimo ei siis aina ollut tapaoppaiden kirjoittajien suurin huolenaihe, vaan huolta kannettiin nuorista naisista, joiden tietä kunnialliseen hyveellisyys-teen tapaoppaiden kirjailijoiden mukaan piti opastaa. Nuoruus esiintyi myös lääketieteellisessä tutkimuksessa naisen elämän seksuaalisimpana ajankohtana, jolloin kuukautiset aloittivat tyttöjen elämässä vaarallisen ajan ja heitä uhkasi nuoruuden viattomuuden menetys, jos he olisivat liian kokeilunhaluisia. Myös naimattomat nuoret miehet olivat vaaraksi ja näin ollen ahkeran varoittelun kohteena aikuisuutta lähenteleville naisille, jotka saattoivat miesten houkutusien myötä langeta siveettömänä katsottuun itsetyydytykseen tai prostituutioon.¹⁹¹

Ellisin teosta *Daughters of England* (1843) tutkiessa on mahdollista huomata, kuinka kirjailijan pyrkimys nuorten tyttöjen siveelliseen ja velvollisuuden tunteeseen ”palvelemaan enkeliin” alkoi jo elämän varhaisessa vaiheessa.¹⁹² 1800-luvulle oli tyypillistä, miten lapset ja nuoret saivat nyt uudenlaista huomiota tieteellisesti ja moraalisesti, koska lapsen kehon nähtiin olevan keskenkasvuinen sekä fyysisesti että emotionaalisesti, minkä pelättiin johtavan liian aikaisiin seksuaalisiin kokemuksiin. Koska lapsen ja nuoren keholta sekä mieleltä ymmärrettiin puuttuvan halu ja ymmärrys luoda omat moraaliset ja sosiaaliset tapansa käyttäytyä, olivat nuoret herkempiä niin seksuaalisille houkutuksille kuin mieliteoille. Mitä pidemmälle 1800-lukua edettiin sitä enemmän moraaliset seksuaalisuuteen liittyvät huolenaiheet saivat tilaa lapsuuteen liittyvissä kysymyksissä. Ruumis jättäytyi usein passiiviseksi, lääketieteelle analysoitavaksi, kun keskiluokka liitti diskurssien keinoin lapset osaksi porvarillista perheidylliä, jossa myös lapsilla oli omat moraaliset velvollisuutensa. Vaikka lapsien koettiin olevan tärkeitä ja tunteellista huomiota kaipaavia perheenjäseniä jo ennen 1800-lukua, perheen vaikutuksesta lapseen tuli tuona aikana erittäin tärkeää.¹⁹³

Varsinkin äideillä oli tärkeä rooli lasten moraalisessa kasvatuksessa ja äidin laiminlyödessä velvoitteensa oli vaarana lapsen mielen ulkoinen korruptio. Luen Ellisin

¹⁹⁰ Hall 2000, 15–17.

¹⁹¹ Humble & Reynolds 1993, 15.

¹⁹² Ellis 1843, 62.

¹⁹³ Egan & Hawkes 2011, 128–129.

teoksesta *Daughters of England* huolen nuorten tyttöjen saamista ulkopuolisista vaikutteista. Miesten kesken vietetty aika nuorena tyttönä oli Ellisin mukaan vaikutteista huolettavain:

Puhutettaessa ystävydestä, en ole sanonut mitään sen olemassaolosta kahden sukupuolen välillä; sillä minä uskon, että aikaisessa nuoruudessa vain vähän hyvää voi tapahtua kummallekaan tämän kokemuksen osapuolista lähinnä jo mainituista syistä, että mies kanssakäymisessään naisen kanssa harvoin tarkastelee hänen kehitystään ja että nainen on liian addiktoitunut flirttailuun. Maailman mielipide on myös vastaan tämän kaltaista intiimiyyttä ja on harvoin turvallista, eikä koskaan viisasta, tehdä yhteiskunnan paheksuntaa vastaan. Sitä paitsi nuoren kokemattoman tytön on vaikeaa tietää, milloin mies on oikeasti hänen ystävänsä ja milloin hän vain esittää saadakseen naisen suosion. Tällöin syntyy vakavia virheitä, joita vastaan voidaan suojautua vain välttelemällä tällaisia intiimejä hetkiä kokonaan.¹⁹⁴

Koska huolet mahdollisista ulkopuolisista uhista nuorten naisten siveyttä kohtaan olivat Ellisin näkemyksen mukaan vakavasti otettavia, oli nuorten tyttöjen kasvatus osaksi ideaalista yhteiskuntaa aloitettava jo varhain ja vakavasti:

Minun pitää nyt ottaa itsestänselvyytenä, että nuorekas lukijani on miettinyt vakavasti hänen paikkaansa yhteiskunnassa naisena, on ymmärtänyt hänen miehiä alempiarvoisen aseman, on tarkastellut hänen omaa luontoaan, ja on löytänyt sieltä omat tunteensa terävällä havainnoinnillaan [--] Voisin myös mielelläni arvioida, että sama yksilö kristittynä naisena on tehnyt päätöksen elää toisia varten kuin vain itseään.¹⁹⁵

Ellisin mukaan tyttöjen olikin nuoruudessa tärkeää keskittyä uskonnolliseen elämään, millä hänestä vältettiin mahdollisten vaarallisten tunteiden muuttuminen seksuaaliseksi, ainakin ennen avioliittoa. Yhteiskunnalliset etikettisäännöt naisten käyttäytymiseen olivatkin Ellisin mukaan olemassa hyvästä syystä ja niitä noudattamalla nainen pystyttiin muiden toimesta erottamaan naisista, joilla ei ollut moraalisia periaatteita.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Ellis 1842, 306–307. “In speaking of friendship, I have said nothing of what which might be supposed to exist between the two sexes; because I believe, that, in early youth, but little good can accrue to either party from making the experiment; and chiefly for reasons already stated, that man, in his intercourse with woman, seldom studies her improvement; and that woman, in her’s with a man, is too much addicted to flirtation. The opinion of the world, also, is opposed to this kind of intimacy; and it is seldom safe, and never wise, to do what society unanimously condemns. Besides which, it is exceedingly difficult for a young and inexperienced girl to know when a man is really friend, and when he is only endeavouring to gain her favour; the most serious mistakes are, therefore, always liable to be made, which can only be effectually guarded against, by avoiding such intimacies altogether.”

¹⁹⁵ Ibid., 6–7. “I must now take it for granted, that the youthful reader of these pages has reflected seriously upon her position in society as a woman, has acknowledged her inferiority to man, has examined her own nature, and found there a capability of feeling, a quickness of perception and a facility of adaptation, beyond what he possesses, and which, consequently, fit her for a distinct and separate sphere; and I would also gladly persuade myself, that the same individual, as a Christian woman, has made her decision not to live for herself, so much as for others.”

¹⁹⁶ Ibid., 317.

Ellisin teoksia tutkittaessa on lisäksi mahdollista tehdä huomio, jonka mukaan kirjailijasta naiset tarvitsivat oppeja ja tietoa niin arkisista askareista kuin seuraelämästä läpi elämänsä, jos naisten tavoitteena oli saavuttaa idyllinen seksuaalisesti siveä perheenäidin status. Sillä, millaisia naisten omat kokemukset ja ajatukset olivat, ei oikeastaan nähdäkseen ollut tärkeää osaa tapaoppaissa, koska imagolla ja mielikuville pyrittiin vaikuttamaan viktoriaanisen keskiluokan keskuudessa tapahtuvaan käyttäytymiseen. Tapaoppaissa käsitellyt uhkakuvat liittyivät myös vahvasti enemmän mielikuviin kuin todelliseen jokapäiväiseen elämään. Niiden takana esiintyikin usein pelko yhteiskunnassa tapahtuvasta diskursiivisesta muutoksesta avioliittoa, perhettä sekä hyvää tekevää imperiumin kansalaista vastustavaksi. Tällaisen yhteiskunnan moraalien rappioitumisen pelättiin koituvan niin naisen kuin hänen perheensä onnettomuudeksi ja sitä piti kaikin keinoin pyrkiä välttämään.¹⁹⁷

Nykyinen historiantutkimus on pyrkinyt pitkään pois kaksinaapaisesta viktoriaanisen ajan enkeli/demoni diskurssista. Tässä ovat onnistuneet esimerkiksi Kimberley Reynolds ja Nicola Humble, jotka ovat teoksessaan *Victorian Heroines* (1993) tuoneet esiin uudenlaisia representaatiota naisten seksuaalisesta itsemääräämisestä, tutkiessaan sensaatiofiktiota. Näkemykseni mukaan on kuitenkin tärkeää pystyä analysoimaan, miksi tämä kahtiajako oli niin yleinen viktoriaanisessa kirjallisuudessa. Seuraavaksi siirryn käsittelemään diskursseja “langenneen enkelin” rappeutuneesta seksuaalimoraalista ja sitä, kuinka naisten seksuaalisuuteen liittynyt neitsyen ja huoran dikotomia sai suosiota viktoriaanisissa tapaoppaissa.

3.3 Langennut enkeli ja seksuaalimoraalinen rappio

Passiivisen ja tottelevaisen vaimon sekä äidin ideaalin ollessa suosittu 1800-luvulla tapaoppaissa, tämän vastakohtaksi muodostui nainen, joka sai kirjailijoiden mielikuvissa lähes demonisia piirteitä. Käsitteet enkelistä ja demonista, synnittömästä ja syntisestä sekä puhtaasta ja likaisesta loivat dikotomisia jakoja normaalin ja oikeaoppisen seksuaalisuuden sekä sen ulkopuolelle jääneiden olomuotojen välille.¹⁹⁸ Kun kirkko ja uskonto olivat keskiajalla määrittäneet seurakuntalaistensa maallisia käytäntöjä, niin 1800-luvulla valtion, yhteiskunnan ja niiden tuotteliain jäsenten hyvinvoinnista tuli

¹⁹⁷ Humble & Reynolds 1993, 15.

¹⁹⁸ Ks. esim. Langland 1995.

suurin määrittelijä siinä, millaisia sosiaalisia suhteita oli hyväksyttävää muodostaa, miten solmia onnistunut avioliitto ja kuinka käyttäytyä niin avioliitossa kuin sen ulkopuolella.¹⁹⁹ Seksologien tutkimustulokset ja tutkimusta innoittavat lähtökohdat poikkesivat laajasti toisistaan, kuten verratessa William Actonin käsitystä naisten haluttomuudesta Havelock Ellisin ymmärrykseen naisten suuresta määrästä seksuaalisia impulsseja tulee esiin. Keskenään riitelevät diskurssit eivät näkökulmani mukaan kuitenkaan muodostaneet sovittua hierarkiaa, vaan ne kaikki osallistuivat monimuotoiseen keskusteluun, jossa mielipiteen vaikutusvalta ja voima määrittyivät sen mukaan, millaisesta lähtökohdasta kyseistä aihealuetta käsiteltiin. Näkemykseni onkin samantapainen kuin Foucault'n, jonka mukaan valtapyrkimysten tausta, kuten oliko kyseessä lain säätäminen, syntien tunnustaminen tai lääketieteellinen tutkimus, ja puhujan auktoriteetti yhdessä vaikuttivat siihen, saiko diskurssi vaikutusvaltaa yhteiskunnassa.²⁰⁰

Esitän, että lääketieteellisistä lähtökohdista käyty keskustelu oli paljon monimuotoisempaa kuin mitä tapaoppaissa esiintyi. Seksologien patologisoimista normatiivista poikkeavista seksuaalisuuden muodoista, ja niiden sisältämistä impulsseista, oli potilaalla mahdollisuus "parantua" mitä erilaisimpien fyysisten ja psyykkisten lääketieteellisten hoitojen avulla. Varsinkin 1800-luvulla hysteeristä naista pyrittiin parantamaan liiallisista seksuaalisista haluistaan järein fyysisin keinoin.²⁰¹ Vaikka parantumisen käsite näyttää nykypäivänä varsin ongelmalliselta ja hoitotavat joskus epäinhimillisiä, lääkärit näyttävät suhtautuneen lempeämmin yhteiskunnassa vallinneista seksuaalisuuden normeista poikkeaviin yksilöihin kuin tapaoppaiden kirjoittajat. Tapaoppaissa väärintekijää odottivat joko helvetin lieskat tai yhteisön häpeäpilkuksi joutuminen.²⁰² Katson, että esimerkiksi Sarah Ellisillä tapaoppaiden kirjoittamisen motiivina toimi pyrkimys estää naisten joutumasta seksuaalimoraalisesti "pahoille teille". Parhaiten tässä hänen mukaansa onnistuttiin julkaisemalla naisten jokaista elämänvaihetta käsitelvä teos, jotta johdatusta etikettiin ja sosiaalisiin suhteisiin olisi aina tarjolla.²⁰³ Seksuaalisesti kevytkenkäisiä, halujaan kontrolloimattomia naisia, odotti usein ylemmän keskiluokan piirissä niin itsensä kuin koko perheensä kunnian häpäiseminen. Tapaoppaissa ainoana vaihtoehtona naisille ennen avioliittoa esiintyikin neitsyenä pysyminen.²⁰⁴

¹⁹⁹ Chase & Leveson 2000, 11.

²⁰⁰ Foucault 1978, 94–98.

²⁰¹ Kortelainen 2003, 55–56.

²⁰² Jackson 2011, 84 & 91.

²⁰³ Ellis 1842, 18.

²⁰⁴ Ks. esim. *Virginal Sexuality and Textuality in Victorian Literature* 1993.

Neitsyyden yhteiskunnallista tärkeyttä on mahdollista analysoida tutkimalla William Cobbettin (1763–1835) vuonna 1829 julkaistua teosta *Advice to Young men, and (incidentally) to young women*, jossa Cobbett antaa lukuisia neuvoja lukijalleen siitä, millainen ideaalin aviovaimon kuuluisi olla. Cobbett oli 1800-luvun alussa tunnettu moralisti, joka vaikutti aina kuolemaansa vuonna 1835 asti brittiläisessä kirjallisuusmaailmassa, vaikka hänellä ei ollut omaa kokemusta kommentoimisestaan aiheista. Cobbett sai kuitenkin uskottavuutta julkaisemalla suuren määrän yhteiskuntakriittisiä teoksia elämänsä aikana ja hänen intohimoisen kriittinen kirjoitustapansa saavutti laajaa suosiota mutta myös vihamiehiä.²⁰⁵ Oppaassaan nuorille miehille ja naisille Cobbett painotti avioliiton tärkeyttä ja näin ollen käsitteli myös seksuaalimoraalia. Puhuessaan tulevan vaimon seksuaalisesta puhtaudesta Cobbett käsitteli asiaa seuraavasti:

Seksuaalinen puhtaus, täydellinen vaatimattomuus sanoissa, teoissa ja jopa ajatuksissa on niin tärkeää, että ilman sitä ei yksikään nainen ole soveltuva aviovaimokseni. Ei riitä, että nuori nainen pidättäytyy kaikesta miehiin liittyvästä etiketin vastaisesta käytöksestä. Ei ole minusta tarpeeksi, että hän sulkee silmänsä, tai kääntää päätänsä hymyillen, kun hän kuulee epäsoveliaan vihjauksen: hänen pitää esittää olevan ymmärtämättä sitä ja olla saamatta siitä vaikutteita.²⁰⁶

Naisen kuului Cobbettin mukaan olla siis seksuaalisesti puhdas, mutta myös seksuaalisuuteen liittyvistä asioista tietämätön. Humble ja Reynolds teoksessaan *Victorian Heroines* kuitenkin huomauttavat, miten Cobbettin kuvailu naisen *esittävän* tietämättömyydestä kertoo siitä, miten myös kirjailija itse tiesi julkisesti esiin tuodun seksuaalisuuteen liittyvän tiedon ja sisäisesti aidosti tiedettävien seikkojen eron.²⁰⁷ 1800-luvun tapaoppaiden diskurssit puhuivat seksuaalisuudesta Foucault'n teoriaan sopivan tavan mukaisesti tuoden seksuaalisuutta esiin, mutta samalla kieltäen siitä puhumisen tietyiltä ihmisiltä ja sallien sen toisille.²⁰⁸ Tapaoppaat olivatkin näkemykseni mukaan yksiä syitä siihen, miten 1800-luvun viktoriaanista yhteiskuntaa jakoivat kahtia päällisin puolin esiin tuleva seksuaalinen sievistely, jonka alta paljastui kauhukuvien ja varoittlevien esimerkkien kautta luvaton ja epäsopeva seksuaalisuuden ilmentyminen.

²⁰⁵ Osborne 2020, sähköinen lähde.

²⁰⁶ Cobbett, 1829, 112. "Chastity, perfect modesty, in word, deed, and even thought, is so essential, that, without it, no female is fit to be a wife. It is not enough that a young woman abstain from everything approaching towards men; it is, with me, not enough that she cast down her eyes, or turn aside her head with a smile, when she hears an indelicate allusion: she ought to appear not to understand it, and to receive from it no more impression than if she were a post."

²⁰⁷ Humble & Reynolds 1995, 13.

²⁰⁸ Foucault 1978, 128.

Intohimoista seksuaalisuutta tapaoppaissa saivatkin tuoda esiin vain yhteiskunnan arvostuksen ja perheidyllin ulkopuolelle jääneet naiset. Tällaisilla naisilla ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta parantaa asemaansa, vaan heitä tuli Cobbettin mukaan välttää:

Helppo nainen on halveksuttava tuttavana: millainen hänen täytyisi olla vaimona? Rakkaus on sokeaa ja turhamaisuutemme on kiireinen taivuttelemaan meitä uskomaan, että meidän omat luonteenpiirteemme riittävät takaamaan uskollisuuden, ja että mietimme hyvin vähän, jos ollenkaan kevytmielisyyden merkkejä; mutta jos merkkejä esiintyy jo nyt, voimme olla varmoja, että emme koskaan pidä hallussamme voimaa parantaa niitä. Jos siiveys tarkoittaa keinotekoista säädyllisyyttä, sitä kuuluu inhota, mutta jos se tarkoittaa säädyllisyyttä sen suurimmissa määrin, tunnustan pitäväni siitä. Teidän “vapaiden ja sydämellisten” naisen kanssa nauramisesta ja juttelusta olen pitänyt paljon, mutta ei koskaan, ei edes hetkeksi, ole mieleeni juolautanut kestää “vapaata ja sydämellistä” tyttöä vaimona. [--] Jos aloittaa härskiydestä; jos pariudut sellaisen kanssa, jonka kanssa olet ottanut omia vapauksia, uskottomuus on luonnollinen ja *oikeudenmukainen* lopputulos.²⁰⁹

Nuoria naisia ei näkemykseni mukaan viktoriaanisesta yhteiskunnan arvostamista idylleistä katsottaen peloteltu turhaan, jos tapaoppaissa niin miehet kuin naiset nostivat seksuaalisen pidättyväisyyden ehdoksi avioliitolle. Vaikka Cobbett esittää kirjassaan muitakin vaimon tärkeitä ominaispiirteitä, kuten raittiuden, ulkoisen siisteyden ja taidot tehdä kodintöitä sekä hyvän luonteenlaadun, tärkein niistä oli puhdas, aiemmilta seksuaalisilta kokemuksilta säilynyt, nainen.²¹⁰ Helppoa naimatonta naista Cobbettille vastenmielisempi oli kuitenkin nainen, joka oli avioliitossaan uskoton.

Avioliiton ulkopuoliseen seksuaalisuuteen viktoriaanisen keskiluokan yhteiskunnan piirissä ei suhtauduttu suopeasti niin ennen avioliittoa kuin avioliitossakaan. Aviorikos oli naiselle yksi suuremmista synneistä, josta häntä saatettiin syyttää. Normatiivisen ideaalivaimon ollessa vailla seksuaalisuutta, naisten poikkeavuus ideaalista herätti suurta paheksuntaa laajasti aina iltapäivälehdissä asti.²¹¹ Esitänkin, etteivät tapaoppaajat jättäneet naisille mahdollisuuksia tuoda julkisesti esiin seksuaalisuuttaan. Seksuaali-

²⁰⁹ Cobbett, 1829, 113–114. “A loose woman is disagreeable *acquaintance*: what must she be, then, as a *wife*? Love is so blind, and vanity is so busy in persuading us that our own qualities will be sufficient to ensure fidelity, that we are very apt to think nothing, or, at any rate, very little, of trifling symptoms of levity; but if such symptoms show themselves *now*, we may be well assured, that we shall never possess the power of effecting a cure. If *prudery* mean *false* modesty, it is to be despised; but if it means modesty pushed to the utmost extent, I must confess I like it. Your “*free and hearty*” girls I have liked very well to talk and laugh with; but never, for one moment, did it enter into my mind that I could have endured a “free and hearty” girl for a wife. [--] If you begin in grossness; if you couple yourself on to one with whom you have taken liberties, infidelity is the natural and *just* consequence.”

²¹⁰ Ibid., 112.

²¹¹ Ks. esim. Robson 1995.

suus sinänsä ei avioliiton sisällä ollut paheksuttua, koska sen koettiin olevan osa luonnollista naisen velvollisuutta miestänsä kohtaan, mutta seksuaalisten halujen tullessa esiin julkisesti asian laita oli toinen.²¹² Tätä kodin hengettärenä epäonnistunutta, avioliittonsa häpäissyttä langennutta enkeliä Cobbett kuvailikin teoksessaan seuraavasti:

Pahasta on miehen aviorikos, se on vaimolta kuitenkin pahempaa. [--] Molemmissa tapauksissa tapahtuu avioliiton lupauksen rikkoutuminen, mutta näitä kahta erottaa se, miten mies rikkoessaan valansa suo häpeää vain vaimolleen ja perheelleen, kun taas vaimo rikkoessaan lupauksensa, hän saattaa tuoda aviomiehelleen huolehdittavaksi avioliiton ulkopuolisia lapsia, jotka saattavat häneltä varastaa omaisuuden. Tällöin suurempi joukko joutuu kärsimään väärinteosta, ja näin ollen muodostuu suurempi häpeä kuin toisesta. [--] Näistä syistä väärinteko on hirvittävämpää naisen kuin miehen tekemänä ja kaikissa sivistyneissä maissa käyttäydytään tämän eroavuuden mukaisesti. Miehiä, jotka tähän syyllistyvät, ei eristetä pois yhteiskunnasta, mutta naisten, kuten kaikki hyvin tiedämme, jotka ovat syyllistyneet rikokseen ei kukaan naimaton tai naimisissa oleva, *siveellisen maineen* omistava, nainen riskeeraa mainettaan näyttäytymällä, jos vain on mahdollista, koskaan naisen kanssa, joka on tehnyt rikkeen, joka sisältää universaalien tuominnan yhteiskunnalta ekskommunikaatioon.²¹³

Avioliiton ulkopuolista seksuaalisuutta ilmentäessään nainen rikkoi Cobbettin mukaan myös muita kuin seksuaaliseen moraaliin liittyviä yhteiskunnallisia sopimuksia. Moraalin lisäksi uudenlaiset kapitalistisen yhteiskunnan tuomat muutokset, kuten lisääntynyt omaisuus ja materiaallinen vauraus, vahvistivat esimerkiksi perintöä koskevien lakien tärkeyttä avioliitossa. Perinnön jakautuessa isän omaisuudesta lapsille, oli tärkeää, että isyydestä ei ollut epäilyksiä. Avioliiton ulkopuolisen seksuaalisuuden uhkiin liittyikin 1800-luvulla vahvasti myös pelko yhteiskunnan sosiaalisen ja ekonomisen pysyvyyden heikentymisestä.²¹⁴

Cobbettin kuvailema yhteiskunnan ulkopuolelle joutunut aviorikkoja olikin vain yksi monista 1800-luvulta aina 1900-luvulle asti esiintyneistä diskursseista naisista,

²¹² Humble & Reynolds 1995, 60.

²¹³ Cobbett 1829, 224–227. “But, as bad as conjugal infidelity in the *husband*, it is much more worse in the *wife*. [--] In both cases, there is the breach of a solemn vow, but there is this great distinction, that the husband, by breach of that vow, only brings *shame* upon his wife and family; whereas the wife, by a breach of her vow, may bring the husband a spurious offspring to maintain, and may bring that spurious offspring to rob of their fortunes, and in some cases of their bread, her illegitimate children. So that here is a great and evident wrong done to numerous parties, besides the deeper disgrace inflicted in this case than any other. [--] For these plain and forcible reasons, it is that this species of offence is far more heinous in the wife than in the husband; and the people of all civilized countries act upon this settled distinction. Men who have been guilty of the offence are not cut off from society, but women who have been guilty of it are ; for, as we all know well, no woman, married or single, of *fair reputation*, will risk the reputation by being ever seen, if she can avoid it, with a woman who has ever, at any time, committed this offence, which contains in itself, and by universal award, a sentence of social excommunication for life.”

²¹⁴ Humble & Reynolds 1995, 6.

joiden epänormaalit seksuaaliset impulssit johtivat yhteiskunnallisesti anteeksiantamattomiin erheisiin ja laitoksiin sulkemiseen.²¹⁵ Naisten seksuaalisuuteen myönteisesti suhtautuvia diskursseja Havelock Ellisin tapaan ei tapaoppaista ole oman tutkimustyöni tuloksena löytynyt lähes olleenkaan. Tämä saattoi johtua siitä, kuinka 1800-luvulla rakennetut mielisairaalat ja lääketieteelliset hoivalaitokset veivät yleiseen diskurssiin sopimatomat naiset “pois silmistä”, jolloin heidät voitiin helposti jättää huomioimatta.²¹⁶ Nähdäkseni tähän vaikutti lisäksi myös se, miten keskiluokkaiset naiset hyötyivät tästä jossain määrin itse, halutessaan edustaa moraalista ylempiarvoisuutta esiintymällä julkisesti seksuaalisesti haluttomina. Samalla heille muodostui mahdollisuus käyttää vaikutusvaltaansa saada lukijansa, kuten Sarah Ellis nuoria tyttöjä varoitellessaan kevytkenkäisyydestä, tukahduttamaan hypoteettiset epäsiiväät halunsa seuraavasti:

Kuuluisuus ei tuo muuta naiselle kuin hänen häikäisevyytensä huonontumista. Sen myötä hän asettaa itsensä säälimättömien ihailevien katseiden näkyville, mutta niihin ei sisälly arvostusta tai rakkautta. Vaikka hän olisi yksilönä saavuttanut nimellään, arvollaan tai omaisuudellaan paljonkin, hänen naiseutensa kuitenkin kärsisi. Kirjeiden historiassa hänet saatetaan liittää miesten joukkoon, mutta samalla hän menettää elämänsä sulokkuuden.²¹⁷

Siveän neitseellisen aviovaimon ja “helpon” avioliiton ulkopuolella seksuaalisesti aktiivisen naisen dikotomiaa tutkittaessa nousee esiin, kuinka normaaliin naiseuteen liitettiin seksuaalisen halun puuttuminen, kun taas langenneen, tai moraalittoman ja huvittelevan, naisen oletettiin olevan “luonnollisesti” himokkaita. Varsinkin naisten yhteiskunnassa ilmenneillä sosiaalisilla eroilla oli merkitystä siinä, mikä rajattiin sallitun ja luonnollisen seksuaalisen käytöksen sisälle. Vain tietynlaisten naisten koettiin tapaoppaisissa omistavan seksuaalittomana mielen, tai ainakin sammuttamaan sen onnistuneesti pois näkyvistä, kun taas heistä poikkeavien koettiin olevan seksuaalisesti latautuneita “hulluja naisia ulla-kolla”.²¹⁸

Tästä esimerkkinä toimii Charlotte Brontën teoksesta *Kotiopettajatteren Romaani* vuodelta 1847 tunnetuksi tullut Mr. Rochesterin muulta maailmalta piiloon teljetty salaisen vaimon Bertha Masonin kuvaus. Tässä lähes eläimellisen seksuaalisuuden

²¹⁵ Kortelainen 2003, 105.

²¹⁶ Ibid., 107

²¹⁷ Ellis 1942, 243. “What is fame to a woman, but a dazzling degradation. She is exposed to the pitiless gaze of admiration; but little respect, and no love, blends with it. However much as an individual she may have gained in name, in rank, in fortune, she has suffered as a woman. In the history of letters, she may be associated with men, but her own sweet life is lost.”

²¹⁸ Auerbach 1982, 43.

omaava nainen ei pysty kontrolloimaan seksuaalisia halujaan, kun taas romaanin sankaritar Jane Eyre on avioliittoonsa asti neitsyt. Vaikka Brontën romaania pidetään historiallisessa kirjallisuudentutkimuksena yhtenä ensimmäistä feminististä kaunokirjallisuuden teoksista, kirjassa naisten seksuaalisuus on hyvin kaksijakoista. Toisaalta teoksessa käsitellään naisen seksuaalisuutta monimuotoisesti, mutta siveästä ja kontrolloidusta seksuaalielämästä tehdään selkeästi naisten keskiluokkaiselle asemalle tärkeää.²¹⁹ En tutki kaunokirjallisuutta osana tutkielmaani, mutta on silti tärkeää tuoda esiin, kuinka samankaltaisia diskursseja esiintyi 1800-luvulla sekä fiktiivisissä että tositahtuviin perustuvissa teoksissa. Suurimmassa osassa diskursseista varsinkin naisten seksuaalisuuden, perheen ja ihmissuhteiden näyttämönä toimi lähtökohtana koti, joka saattoi olla joko uhattuna naisten joutuessa houkutusien pauloihin tai jota vieras nainen uhkasi liiallisella seksuaalisuudellaan, jonka pauloihin aviomiehet joutuivat.²²⁰ Kuvaukset niin naisesta seksuaalittomana kodinaitinä kuin langenneena syntisenä liittivätkin nämä kaksi diskursiivista lähtökohtaa toisiinsa, kun kirjoittajat yhdistivät yhteiskuntansa kuvauksiin oman osansa fiktiivisillä esimerkkeillä ja kielikuvilla muodostettuja representaatioita. Varsinkin tapaoppaissa tämä kulminoitui siihen, miten suositeltava esimerkillinen käytös sai usein vastaparikseen negatiivisen varoittavan esimerkin, joista kirjailijat lisäsivät teoksiinsa oma-kohtaisia näkemyksiään.²²¹

Seksuaalisesti moraalitonta naista ja ideaalia seksuaalisesti pidättäytyvää avioaimoa vertailtiin kirjallisissa diskursseissa usein moraalikysymysten kautta, millä pyrittiin vetoamaan lukijan moraalisiin ja tunteisiin. Esimerkiksi William Cobbettin mukaan miehet, jotka seurustelivat prostituoitujen kanssa, tulisivat hylätyksi oman perheensä, varsinkin “enkelimäisten äitiensä”, toimesta ja yhteiskunta kokisi varman rappion, jos miehet jatkaisivat syntisiä tapojaan.²²² Näin ollen näkemykseni mukaan naisten yhteiskunnallisesti hyväksytyyn seksuaaliseen poikkeavaan käytökseen koettiin johtavan niin miesten kunnian kuin jopa heidän elämänsä tuhoutumiseen. Naisten seksuaalisuudesta tehtiin siis koko kansan ja maan hyvinvoinnin uhka sekä tapaoppaissa että seksologisessa tutkimuksessa. Varsinkin prostituutio oli aihe, johon sekä lääketieteellisessä tutkimuksessa että tapaoppaissa suhtauduttiin tuomitsevasti.²²³ Tulkitsen, että naisten seksuaalisuus esiintyi diskursseissa objektina, tyhjänä tauluna, johon milloinkin tilanteen vaatiessa

²¹⁹ Ks. esim. Maynard 1987.

²²⁰ Auerbach 1982, 42–43.

²²¹ Langland 1995, 24–26.

²²² Cobbett 1829, 363–364.

²²³ Walkowitz 1980, 3–4.

maalattiin niin uhkakuvia, velvollisuuksia kuin rangaistuksia. Tapaoppaissa ilmenneitä käsityksiä prostituutiosta tutkittaessa tuleekin esiin, miten vain tietyille naisille sallittiin heidän erosisointinsa sekä lupa seksuaalisen tiedon hankintaan. Kun siveän ja synnittömän naisen kehoitettiin olemaan seksuaalisesti tietämätön, tai ainakin esittämään niin, prostituoitu oli kaiken perverssin ja moraalisesti sopimattoman tahraama, joka tiesi enemmän seksuaalisuudesta kuin oli yleiselle moraalille hyväksi²²⁴ Prostituoitua ei kuitenkaan koskaan käsitelty diskursseissa yksilönä oman toimijuutensa kautta, vaan paremminkin yhteiskunnallisesti hyväksytyin toiminnan ylittäneenä varoittavana esimerkkinä, josta nuoria ja vanhoja naisia sekä miehiä tapaoppaissa varoiteltiin.

Naisten seksuaalimoraaliseen rappioon ei 1800-luvun yhteiskunnallisessa keskustelussa liitetty usein rahanahneutta, tai huonoa yhteiskunnallista tilannetta, toisin kuin William Actonin tutkimuksessa. Itseään myyvän naisen koettiin diskursseissa omistavan darwinismimaista “rajattoman määrän eläimellistä halua”, jonka kontrolloimattomuus johti syntiseen elämään²²⁵ Myös Sarah Ellis ja William Cobbett kuvailivat naisten seksuaalisuutta usein eläimellisyyteen viitaten, jolloin seksuaalisuudesta muodostui lukijalle tulkintani mukaan mielikuvia villeydestä, kontrolloimattomuudesta ja epäarvaamattomuudesta. Viktoriaanisessa yhteiskunnassa muodostuikin laajalle levinneitä uskomuksia, kuten Cobbett teoksessaan analysoi, naisten liiallisten seksuaalisten halujen olevan liian riskialttiita. Cobbett ei säästellytkään sanojaan kuvaillessaan prostituution aiheuttamaa moraalista häpäisyä:

Prostituutio on mielen likaisuutta ja härskiyttä, se kertoo kaiken luonteesta. Naisten pitäisi, ja he ovatkin, paitsi joissakin tilanteissa, paljon pidättyvämpiä ja hennompiä kuin miehet. Luonto sitoo heidät siihen, maailman tottumukset ja tavat todistavat sen todeksi; ja näin ollen, kun he tekevät tämän rikkeen, he synnyttävät sekä inhoa että tarpeen tuominnalle. Maissa, joissa *monien vaimojen* pitäminen on sallittua, ei niistä löydy *monia aviomihiä*. Siellä miehen moniavioisuus ei ole hienostumatonta, mutta yhdellä naisella olevan kaksi aviomiestä herättäisi kauhistusta.²²⁶

²²⁴ Humble & Reynolds 1995, 48.

²²⁵ Greg 1853, 12–13.

²²⁶ Cobbett 1829, 225 “*Prostitution*; here is grossness and filthiness of mind; here is every thing that argues baseness of character. Women should be, and they are, except in few instances, far more reserved and more delicate than men; nature bids them to such; the habits and manners of the world confirm this precept of nature; and therefore, when they commit this offence, they excite loathing, as well as call for reprobation. In the countries where a *plurality of wives* is permitted, there is no *plurality of husbands*: It is there thought not at all indelicate for a man to have several wives; but the bare thought of a woman having *two husbands* would excite horror.”

Cobbettin sanoista on mahdollista löytää prostituutioon liittyvä kaksinaismoralismi, kun hän toteaa miehen useampien seksikumppanien olevan normaalimpaa kuin naisten. Hänen ei tarvitse edes perustella sitä, miksi asia on näin, koska se on hänestä universaali totuus, jonka käytäntö todistaa aidoksi. Toisaalta juuri miehet olivat niitä, jotka käyttivät suurimman osan prostituoitujen palveluista. Nuorten miesten ensimmäinen seksikontakti ennen avioliittoa olikin 1800-luvulla usein kurtisaanin kanssa.²²⁷ Cobbett suhtautui miesten ja prostituoitujen kanssakäyntiin varoittavasti, mutta hänen mukaansa miesten osa yhteiskunnallisessa moraalien rappeutumisessa ei kuitenkaan ollut yhtä vaarallinen kuin naisten tarjoamien houkutusien. Itseään myyvien naisten vapaamuotoinen seksuaalisuus nousi ongelman ytimeen, koska Cobbett näki naisten rikkovan prostituutina räikeästi ideaalia naiskuvaa saattaen koko sukupuolensa häpeään.²²⁸

Vaikuttaa siltä, että viktoriaanisessa yhteiskunnassa suhtauduttiin yleisesti ottaen miesten seksuaalisiin vapauksiin hyväksyvämmiin kuin naisten, joiden oli vaikeampaa päästä irti hyveellisen “kansakunnan äidin” roolin odotetuista velvollisuuksista. Toisaalta myös miesten kontrolloimattoman seksuaalisuuden koettiin, niin tapaoppaissa kuin useissa seksologisissa tutkimuksissa, olevan osana kansakunnan moraalista ja sosiaalista rappeutumista.²²⁹ Kuitenkin sekä aviorikkoja että prostituoitu yhdistettiin varoitaviksi esimerkeiksi diskursseissa usein vain naisten liiallisesta seksuaalisuudesta, mutta toisaalta niissä ei nähdäkseen tuomittu naisten seksuaalisuutta vain seksuaalisuuden lähtökohdista. Paremminkin seksuaalisuuden julkinen esiintuminen herätti sosiaalisissa kommentaattoreissa pelkoja keskiluokkaisten perheiden materiaalsen ja sosiaalisen aseman horjumisesta, minkä koettiin syntyvän naisen rikkoessa yhteiskunnan moraaleja.²³⁰ Ylemmän keskiluokan ottaessa yhteisen moraalikoodiston pohjaksi luokkastatuksensa muodostamiseen ja sen ylläpitämiseen, naisten aktiivisen seksuaalisuuden esiintuminen julkisesti herätti huolta luokan maineen tahriintumisesta. Tapaoppaiden kirjoittajien varoitusten motiivina ei näkemykseni mukaan ollut kysymys siitä, kuinka seksuaalisia naiset olivat, vaan kuinka heidät saataisiin käyttäytymään luodun normatiivin mukaisesti.

Viktoriaanisessa yhteiskunnassa naisen seksuaalisuuteen liittyvät diskursit, kuten olen jo aiemmin tuonut esiin, eivät itsessään täysin kieltäneet seksuaalisuutta,

²²⁷ Walkowitz 1980, 34.

²²⁸ Cobbett 1892, 247.

²²⁹ Jackson 2011, 89.

²³⁰ Humble & Reynolds 1995, 55.

kunhan se tapahtui kodin sisäpuolella ja miehen aloitteesta.²³¹ Jopa yhteiskunnalliset kommentoijat ja seksologit, jotka kokivat naisilla olevan luontaisesti seksuaalisia haluja, näkivät niiden saavan muotonsa kuitenkin vasta ensimmäisen seksuaalisen kokemuksen herätettyä naisten seksuaalisuuden eloon.²³² Aviorikoksen tehneen langenneen naisen ja perverssin prostituoidun lisäksi myös “vaaralliset” avioliitoissaan epäonnistuneet tai avioliittoon kelpaamattomat nuoret sivistymättömät tytöt herättivät pahennusta tapaoppaissa.²³³ Tie vaaralliseksi naiseksi kävi, kenties Sarah Ellisiäkin tunnetumman, tapaoppaista 1800-luvulla kirjoittaneen Florence Hartleyn mukaan, tytön nuoruuden turhamaisuuden saadessa liiallisen otteen hänestä. Florence Hartley oli 1800-luvun puolivälillä vaikuttanut kirjailija, jonka henkilökohtaisesta elämästä ei ole jäänyt paljoakaan tietoa historiantutkimukseen. Se, mitä hänestä tiedetään, liittyy hänen kiinnostukseensa naisten terveyteen sekä siihen, ettei hän koskaan mennyt naimisiin.²³⁴ Tämä ei kuitenkaan estänyt hänen kirjoittamansa teoksen *Ladies' Book of Etiquette, and Manual of Politeness* julkaisua vuonna 1860 ja sitä seurannutta suosiota.

Teoksessaan Hartley käsitteli samankaltaisesti naisten elämään liittyviä vaihteita ja niihin kuuluneita etikettisääntöjä kuin Sarah Ellis teoksissaan. Tulkitsen, että Ellisin ja Hartleyn oppaissa käy ilmi, miten juuri nuoruus oli naisen tärkeintä aikaa hänen kehittyvän luonteensa kannalta. Nuoruuteen liittyneillä houkutuksilla saattoi olla kauaskantoiset seurauksen, jos tyttö ei osannut torjua niitä hyvän käytöksen mukaisesti:

Turhamaisuutta pidetään usein viattomana heikkoutena, mutta se on viatonta vain kuten jotkut ruoat ovat terveille henkilöille. Heikossa, tai jopa kokemattomassa mielessä, turhamaisuus joskus käyttäytyy kohtalokkaasti. Antaessaan ihailun viedä häntä liikaa, työstä tulee epäasiallinen ja hölmö, tai sitten hän turhamaisuudestaan sokaistuneena ihastuu ensimmäisen mieheen, joka hänelle osoittaa rakkautta, huomioimatta miehen puutteita.²³⁵

Luonteeltaan turhamaiset tytöt, jotka nauttivat vieraiden miesten seurasta liiallisissa määrin, olivat Hartleyn mukaan varsinkin vaarana sekä itselleen että yhteiskunnalle. Tytön

²³¹ Freeling 1839, 17–18.

²³² Cobbett 1829, 112–114.

²³³ Fuchs & Thompson 2005, 35.

²³⁴ Donawerth 2012, 65–68.

²³⁵ Hartley 1860, 249. “Another effect of such attentions as awaken a consciousness in a young lady's mind, is the gratification of vanity, perhaps until then latent in her heart. The first preference is apt to upset the reason of its object as of him who shows it. The word vanity does not seem to imply danger. Vanity is generally considered an innocent failing; but it is innocent only as some kinds of food are to a healthy subject. On a weak, or even on an inexperienced mind, it acts, sometimes, fatally for the vain. A girl is either carried away by admiration so as to be flippant and foolish, or she is blinded by her vanity to the failings of the man who first admires her”.

langetessa ensimmäiseen houkutukseen eivät seuraukset olleet suotuisat. Varsinkin haaveillessaan avioliitosta, mutta potentiaalisen kumppanin rikkoessa tytön haaveet, oli uhkana mielen vaurioituminen ja kunniallisen elämän muodostuminen mahdottomaksi.²³⁶ Nuorten naisten vahinkoraskaudet olivat myös asia, josta viktoriaaninen yhteiskunta oli huolissaan, vaikka naisten kirjoittamissa tapaoppaissa ei suoranaisesti niistä näkemykseni mukaan varoiteltu. Varoituksen sanat löytyivät usein mieskirjailijoiden teoksista, kuten olen tuonut esiin William Cobbettia tutkiessani. Katson, että Hartleyn ja Ellisin muistutukset hienon leidin käytöstavoista, joihin kuuluivat Hartleyn mukaan huomaavaisuus, lempeys ja varautuneisuus, kertovat siitä, miten naisten piti hillitä omaa aloitteellisuuttaan sekä impulssejaan ja varoa heittäytymästä tunteidensa vietäviksi. Jos tapaoppaita lukenut nainen noudatti heidän neuvojaan, oli mahdollista välttyä epätoivotuilta avioliiton ulkopuolisilta raskauksilta ja niistä syntyneestä yhteiskunnallisesta häpeästä.²³⁷

Nuoruudessa seksuaalisesti moraaliton käytös siis johti viktoriaanisten moralistien mukaan “viattomuuden alttarin” jättämiseen, jonka jälkeen naisilta voitiin odottaa kaikinpuolista rikollisuutta.²³⁸ Prostituutiota käsiteltiin nähdäkseni sekä tapaoppaissa että seksologisissa tutkimuksissa niin paljon, koska sen pelättiin olevan rikollisen elämäntavan alku. Vaikka naisten seksuaalista moraalittomuutta ja liiallista intohimoa tuotiin usein näissä diskursseissa syyksi naisten prostituutiolle, on historiantutkimuksessa jo pitkään vallinnut käsitys siitä, miten nuoret tytöt usein ajautuivat kyseiseen ammattiin tullessaan vahingossa raskaaksi avioliiton ulkopuolella ja näin ollen joutuen perheensä hylkäämiksi.

Nuorten naisten tie prostituutioon ei 1800-luvun Englannin prostituutiota tutkineen Judith R. Walkowitzin mukaan ollut usein mitenkään liitoksissa naisten haluun käyttäytyä seksuaalisesti vapaammin kuin avioliitossa oli mahdollista. Prostituutioon liitetykin vahvasti viktoriaanisen luokkayhteiskunnan diskursseissa muodostuneet käsitykset luokkien käytöksen eroavaisuuksista. Itsenä myymisen nähtiin lähtevän usein alemman yhteiskuntaluokan naisista, jotka tulivat köyhistä ja huonoista oloista vailla turvallisia perhesiteitä.²³⁹ Ylemmälle keskiluokalle tarkoitetut tapaoppaat eivät edes käsitelleet, ainakaan omien tutkimuslähteideni mukaan, mitä lukijan pitäisi vahinkoraskauden tapahtuessa tehdä. Tämä johtui mahdollisesti siitä, että Cobbettin tuomitessa seksuaalimoraa-

²³⁶ Hartley 1860, 248.

²³⁷ Ibid., 250.

²³⁸ Walkowitz 1980, 39.

²³⁹ Ibid., 16.

lisesti löyhän naisen vailla parannusta ja Hartleyn sekä Ellisin kirjoittaessa oppaissaan naisten elämälle ohjeet syntymästä kuolemaan, oli heidän pyrkimyksensä saada lukijansa noudattamaan neuvoja lähes sana sanalta.

Ylemmän keskiluokan naisten ei haluttu käyttäytyvän oikeaoppista ja sivistynyttä moraalialueen vastaan, mutta jos näin tapahtui, heidät oli oikeutettua sulkea yhteiskuntaluokkansa nauttimien oikeuksien ulkopuolelle.²⁴⁰ 1856 julkaistussa tapaoppaassa *How to Woo; How to Win; and How to Get Married* tulee näkemykseni mukaan hyvin esiin, kuinka keskiluokkaisten naisten koettiin pitävän tiukasti kiinni oman luokkansa rajoista ja vieroksuvan yhteiskunnallista nousua. Näin anonyyminä pysytellyt kirjailija kuvaili tilannetta, mitä tapahtuisi, jos mies naisi itseään alempiluokkaisen naisen:

Naiset pitävät sitkeästi kiinni paikastaan yhteiskunnassa (kenties siksi että ovat tähän totuneet), ja ovat tiukempia kuin Neroy King siinä, etteivät päästä joukkoihinsa ketään, joka on yhteiskuntaluokassaan kiivennyt ylemmäs liian nopeasti²⁴¹

Naisten seksuaalisen käytöksen rajoittaminen palvelikin diskursiivisissa pyrkimyksissä myös naisia, minkä avulla seksuaalisesti moraalittomana ja paheellisena pidettyä alaluokkaa pyrittiin pitämään luokkarajojen ulkopuolella. Tämä toimiikin esimerkkinä sekä oman tutkielmani että Elisabeth Langlandin argumenttina siitä, miten naiset olivat sekä yhteiskunnallisten ideaalien ja diskurssien alaisia, mutta samalla pystyivät käyttämään niitä hyväkseen.²⁴² Pro gradu -tutkielmani viimeisessä käsittelyluvussa haluan analysoida, millaiset pyrkimykset diskurssien takana olivat ja mihin tarkoituksiin keskustelua seksuaalisuudesta luotiin.

²⁴⁰ Hall 2000, 18–19.

²⁴¹ *How to Woo; How to Win; and How to Get Married* 1856, 21–22. “There the ladies are most ultra tenacious of their rank (the more so, perhaps, because some of them are aware that they hold it on a tenure not altogether unexceptionable), and are more strict than the Neroy king at Arms himself, in admitting in any one to their set who has too suddenly clomb the ladder of life”.

²⁴² Langland 1995, 248–249.

4. Tapaoppaisiin ja seksologiseen tutkimukseen vaikuttaneet tekijät

4.1 Rakkausavioliiton ja perheen merkitys diskursseissa

1800-lukulainen Iso-Britannian yhteiskunta oli suurella määrällä ekonomisessa kuin sosiaalisessa muutoksessa aina kuningatar Viktorian noususta hallitsijaksi pitkälle 1900-luvulle. Vaikka kyseinen aikakausi ei sisältänytkaan homogeenista tai lineaarista yhteiskunnallista muutosta, sen sisältä on mahdollista löytää yhtenäisiä osa-alueita, jotka vaikuttivat jokaisen imperiumin kansalaisen elämään. 1832 lainvoimaiseksi astunut *reform bill* loi useita yhteiskunnallisia muutoksia, joiden tarkoituksena oli tehdä brittiläisestä yhteiskunnasta demokraattisempi ekonominen, tieteellisen ja filosofisen epistemologian sekä tietoliikenteen avulla. Viktoriaaninen yhteiskunta olikin jatkuvassa muutoksessa lähes koko vuosisadan ja sen kansalaisten elinolot poikkesivat vahvasti toisistaan.²⁴³ Myös naisten elinolot poikkesivat suuresti toisistaan jopa saman yhteiskuntaluokan sisällä. Mikä viktoriaanisen ajan kaikkia naisia kuitenkin yhdisti, liittyi heidän vähäisiin itsemääräämisoikeuksiinsa omasta kehostaan ja omaisuudestaan sekä lapsistaan. Tähän tuli muutos vasta vuonna 1882, jolloin hyväksyttiin *Married Woman's Property Act*, jonka turvin heillä oli nyt mahdollisuus osittaiseen taloudelliseen itsenäisyyteen.²⁴⁴ Naisten elämä olikin tuolloin, ja myös tämän jälkeen, näkemykseni mukaan vahvasti sidoksissa heidän isiensä, aviomiestensä ja veljiensä tekemiin päätöksiin niin perheestä kuin julkisesta elämästä.²⁴⁵

Miten nämä yhteiskunnalliset muutokset sitten vaikuttivat käytännössä viktoriaanisessa yhteiskunnassa? Tutkiessani ylempää keskiluokkaa nousee esiin yhteiskuntaluokkaa yhdistänyt vahva pyrkimys kontrolliin, hallitsemiseen ja kategorisointiin, jonka avulla pyrittiin muodostamaan oma selkeitä yhteisiä piirteitä omaava luokkakonsensus ja näin erottumaan muista. Myös keskiluokkaa koettelivat uudet yhteiskunnalliset muutokset ja varsinkin tapaoppaisissa esiintyi pyrkimyksiä muodostaa etikettisäännöillä yhtenäisyyttä ylemmän keskiluokan välille.²⁴⁶ Tapaoppaista välittyvät ideologiat olivatkin siis tutkimukseni mukaan tapa muodostaa ja muistuttaa samassa yhteiskunnallisessa asemassa olevien ihmisten jakavan jo ennestään tuttuja merkityksiä, symboleja ja kollektiiv-

²⁴³ Hall 2000, 87.

²⁴⁴ Humble & Reynolds 1993, 4–5.

²⁴⁵ Scott 1986, 1063.

²⁴⁶ Langland 1995, 24.

vista historiaa, minkä avulla saatiin jatkuvuutta sosiaalisessa muutoksessa olevaan yhteiskuntaan. Vaikka tapaoppaiden yhteiskunnalliset vaikutuspyrkimykset eivät aina toteutuneet, kirjojen suuri määrä kuvastaa suurta yhteiskunnallista kiinnostusta ottaa osaa diskursiiviseen vaikuttamiseen.²⁴⁷ Yhteiskunnallinen pyrkimys välttyä Iso-Britanniassa kapinoinnilta tai jopa vallankumoukselta, jonka uhan olivat Ranskan ja Yhdysvaltojen vallankumoukset tuoneet kansalaisten mieliin, sisälsi tavoitteen muodostaa mielikuvia viktoriaanisesta yhteiskunnasta rauhallisena, turvallisena, vauraana ja keskiluokkaisena. Näitä diskursseja tukivat niin päättäjät kuin politiikan ulkopuolella vaikuttaneet tahot, kuten tutkimani seksologit ja tapaoppaiden kirjailijat. Heidän pyrkimyksenään oli muodostaa muuttuvassa yhteiskunnassa rajoja, mutta myös pysyvyyksiä, joiden avulla tulevaisuuden epävarmuuksia ja yleistä epätietoisuutta, kuinka muutokset vaikuttaisivat tulevaisuuteen, pyrittiin häivyttämään.²⁴⁸

Katson, että avioliitosta ja perheestä muodostui yksi keskeisimmistä vaikuttajista siinä, millaiseksi brittiläinen keskiluokka muodostui. 1800-luvulla syyt avioliiton ja perheen tärkeyteen olivat sekularisoituneet ja uskonnolliset perusteet vaihtuivat nyt lääketieteelliseen varoitteeluun avioliiton ulkopuolisen sukupuoliyhteyden terveydellisistä vaaroista, tapaoppaiden laatiessa huolellisia neuvoja nuorille tytöille, joiden avulla oli mahdollista säilyttää naisilta odotettu siveys. Molemmat lähtökohdat neitsyyden ideaaliin kertovatkin nähdäkseni siitä, miten jumalan tahdon toteuttaminen ei enää ollut ainoa tärkeä syy siveyteen. Naiset eivät siis diskursseissa esiintyneet enää pääsääntöisesti Jumalan almaisina, vaan heidän tehtävänä oli turvata niin avioliiton onnistuminen kuin tulevaisuuden aikuisten moraalinen kasvatus. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut uskonnollisuuden häviämistä viktoriaanisesta keskiluokan ideologiasta, vaan kristinuskon “moraalinen ekonomia” painotti keskiluokan arvostamaa mielenlujuutta ja itsekuria.²⁴⁹ Uudenlaisten diskurssien takana vaikutti uusi reformilaki, joka vuonna 1832 astuttuaan voimaan, mahdollisti nyt keskiluokalle suuremman yhteiskunnallisen vaikuttamismahdollisuuden, kun luokka sai osittaisen äänioikeuden. Lain myötä luokkarajojen muodostuessa yhdeksi suureksi osaksi ylemmän keskiluokan identiteettiä, yksilöllistä jumalasuhdetta tärkeämmäksi muodostui yhteiskuntaluokan sisälle syntynyt tahto ja pyrkimys luoda yhteenkuuluvuutta myös maallisen käytöksen ja tapakulttuurin avulla.²⁵⁰ Tähän liittyi yhä edelleen uskonnol-

²⁴⁷ Degler 1974, 1489

²⁴⁸ Reynolds & Humble 1993, 6.

²⁴⁹ Ibid., 82.

²⁵⁰ Fuchs & Thompson 2005, 161.

lisuus, mutta se sai antaa tilaa myös muille keskiluokkaa yhdistäville piirteille, kuten sille, kuinka luokan piirissä suhtauduttiin seksuaalisuuteen.²⁵¹

1800-luvulla Britanniassa tapahtuneesta muutoksesta kohti modernia sekulaarista länsimaata kertoo näkemykseni mukaan myös se, kuinka nyt ekonomisilla ja sosiaalisilla lähtökohdilla oli yhä enemmän merkitystä siinä, miten yksilöt sijoittuivat osiksi yhteiskuntaa. Tapaoppaiden muodostaessa yhteiskuntaluokkasidonnaisia käyttäytymismalleja ja moraalioppeja, seksologit alkoivat nyt tutkia, kuinka seksuaaliset halut ja seksuaalisuuden ilmentäminen määrittelivät yksityishenkilöiden paikkaa yhteiskunnassa. Naisilla tutkimuksissa esiintynyt runsas seksuaalinen halu ilmensi esimerkiksi William Actonin mukaan edelleen luonnottoman paheellista seksuaalisuuden muotoa, koska hän koki ihanteellisilla aviovaimoilla olevan vain hyvin vähän seksuaalista halua, jos lainkaan. Havelock Ellis omissa tutkimuksissaan päätyi lopputulokseen, jossa naisille oli luonnollista kokea seksuaalisia impulsseja, kun taas seksuaalisen haluttomuuden hän patologisoi anestesiaksi, jossa täysin haluton nainen asettui esteeksi lisääntymiselle. Ellisin mukaan naisten seksuaalinen ”kylmyys” saattoi johtua ensimmäisen avioliittoyon tuomasta shokista ja kärsimyksestä, jota esiintyi hänen mukaansa hyvin usein.²⁵² Avioliitto esiintyikin Ellisin teoksessa *Studies in the psychology of sex* lähtökohtana seksuaalisuuden tutkimukselle ja suurin osa tutkimuksen esimerkeistä käsitteli potilaskertomuksissa naisia ja miehiä, jotka kertoivat seksuaalisista haluistaan ja seksuaalielämästään ennen avioliittoa ja sen jälkeen. Ellis suhtautui naisten avioliiton ulkopuolisiin suhteisiin nähdäkseen neutraalisti, mutta seksuaalisuuden ja avioliiton yhteys teoksessa on silti vahva. Tämä voi johtua myös siitä, että viktoriaanisen yhteiskunnan arvostama avioliittoinstituutio esti avioliiton ulkopuolisesta seksuaalisuudesta kertomisen lääkärille, koska sen koettiin olevan häpeällistä.²⁵³

Miksi avioliitolla oli sitten niin tärkeä merkitys siihen, kuinka naisten seksuaalisuudesta voitiin tai haluttiin puhua? Jopa Ellis, joka suhtautui naisten seksuaalisuuteen vailla moralistia tarkoitusperiä, ei tutkinut avioliiton ulkopuolella tapahtuvaa seksuaalisuutta. Myös Matthews Duncan tutkiessaan naisten steriiliyttä asetti tutkimuksensa lähtökohdaksi avioliiton, jotta naisten kykyä saada lapsia olisi tieteellisesti mielekästä arvioida. Olen tullut päätelmään, että tähän vaikutti brittiläisessä viktoriaanisisessa

²⁵¹ Langland 1995, 27–28.

²⁵² Ellis 1894, 189.

²⁵³ Cook 2001, 106.

yhteiskunnassa noussut ideaali naimisissa olevasta vastakkaisten sukupuolien muodostamasta parista, joiden rakkauden täyttämä liitto herätti erään tapaoppaan mukaan hyväksyviä hymyjä jokaisessa yhteiskuntaluokassa.²⁵⁴ Vaikka rakkaus olikin yhteistä, perheen päätösvalta oli usein miehellä. Kodin ja ulkomaailman sosiaalisten kenttien ajautuessa yhä kauemmas toisistaan, teollisen vallankumouksen luodessa varsinkin miehille aiempaa tuottoisampia mahdollisuuksia sosiaaliseen nousuun, naisten ja miesten ideaalit yhteiskunnan osat erottautuivat diskursseissa nyt omiksi elämänalueikseen.²⁵⁵ Näin ollen naiset jäivät usein kotiin pitämään huolta perheestä, vaikka hekään eivät enää saaneet keskiluokkaisen ideaalin mukaan jäädä toimeettomiksi, vaan ottivat varsinkin Sarah Ellisin opeissa aktiivisen “talon emännän roolin”.

Varsinkin isobritannialainen yhteiskunta perustui sukupuolten kahtiajaolle, kun taas esimerkiksi Ranskassa sukupuolten välillä ei ollut yhtä suurta hajontaa kuin britteissä, minkä myötä naiset jäivät sosiaalisesti ja biologisesti vastuuseen perheestään.²⁵⁶ Avioliitto ylemmän keskiluokan perheessä ei siis sisältänyt vain rakastuneen pariskunnan keskinäistä laatu-aikaa, vaan kodin ja perheen statuksen ylläpidosta tuli nyt naisten tärkein tehtävä. Ellisin mukaan Englannissa:

Naisten iloksi kotitalouden hoidon tieteessä on filosofia, joka kutsuu heitä harjoittamaan parhaita tunteitaan. Talon pitää olla siisti ja järjestetty, mutta myös ketään loukkaamaton tai häiritsevä. Jatkuvan aktiivisuuden esiintymisen lisäksi pitää myös säilyttää talossa rauha, jotta onnellisuus ei tuhoudu. [--] Järjestyksen ja mukavuuden lisäksi jokaisessa kotitaloudessa pitää olla suuri itseluottamuksen seinämä, jota ei yksikään sisäinen epäluulo voi heikentää tai ulkoinen vihallaan rikkoa.²⁵⁷

Rakkauteen pohjautuvasta avioliitosta tuli kuitenkin 1800-luvulla tärkeä lähtökohta avioliitolle, vaikka vaimon velvollisuuksiin ja oikeuksiin suhtauduttiin näkemykseni mukaan enemmän käytännönläheisesti kuin tunteellisesti. Varsinkin ylemmälle keskiluokalle rakkaudesta avioliiton sitomisen perustana tuli oletusarvo. Näin keskiluokka pyrki erottautumaan toisaalta sekä alempiluokkaisten vähemmän hienostuneesta tunteellisesta ilmai-

²⁵⁴ Bethuel 1889, 107.

²⁵⁵ Fuchs & Thompson 2005, 44.

²⁵⁶ Ibid., 45.

²⁵⁷ Ellis 1939 25–26. “Happily, for the women of England, there is a philosophy in this science, by which all their highest and best feeling are called into exercise. Not only must the house be neat and clean, but it must be so ordered as to suit the taste of all, as far as may be without annoyance or offence to anyone. Not only must a constant system of activity be established, but peace must be preserved, or happiness will be destroyed. [--] Not only must an appearance of outward order and comfort kept up, but around every domestic scene there must be a strong wall of confidence, which no internal suspicion can undermine, no external enemy break through”.

susta että aristokraattien yliampuvasta keskiluokan moraalirajojen ylittävästä käytöksestä. Aristokraattien elämää paheksuttiin keskiluokan sisällä myös siksi, että tämän yhteiskuntaluokan sisällä seksuaalisuuden esiin tuominen oli vähemmän sidoksissa moraalisiin tai kunniallisuuteen. Historian tutkimuksen avulla on selvinnyt, että aristokraattisilla naisilla oli huomattavia seksuaalisia vapauksia ja esimerkiksi Walesin prinssillä on todistettu olleen useita naimisissa olleita rakastajattaria. On kuitenkin otettava huomioon, että seksuaaliset vapaudet koskivat vain korkeinta eliittiä ja myös heillä avioliiton hajoaminen saattoi johtaa vakaviin rangaistuksiin.²⁵⁸

Avioliitto oli keskiluokalle myös tapa säilyttää oma kulttuurinen ja ekonominen pääomansa yhteiskuntaluokkansa piirissä. Naimisiinmenoa alempaan luokkaan kuuluvien kanssa paheksuttiin, koska uudenlaista rahallista pääomaa saavuttaneen miehen piti myös aviorintamalla saavuttaa arvoisensa vaimo.²⁵⁹ Rakkausavioliittoon kuului nähdäkseni odotus rakkaudesta, mutta myös keskiluokkaisten luokkarajojen vahvistamisesta ja tarkkailusta. Varsinkin Ellis omisti teoksessaan *The Wives of England* suuren osan avioliiton rakkauden, mutta toisaalta porvarillisen vaimon valollisuuksien, analysointiin. Teoksen kappaleessa *The Love of Married Life* Ellis tuo esiin ensin, kuinka aikaisemmin on puhunut avioliitosta paremminkin periaatteiden koetuksena kuin toiveiden toteutumisenä. Hänen mukaansa tämä toimi varoituksen sanana voimakastunteisille tytöille, että he eivät tekisi äkkipikaisia päätöksiä. Vain naisen ottaessa avioliiton tuomat velvollisuudet vakavasti, oli liiton mahdollista onnistua:

Luonnollisesti voidaan kysyä, mitä jää sitten jäljelle? Vastaus on avioliittoa elämän rakkaus, joka on täynnä suurinta aarretta, mitä maanpäällinen voi antaa. Mikään muunlainen rakkaus ei ole yhtä kestävää kuin tämä yhteys, joka voidaan erottaa vasta kuoleman koittaessa, yhteisen mielenkiinnon tähden siitä voimakkaan sitä heikentämättä.²⁶⁰

Ellis ei tapaoppaissaan käsitellyt koskaan seksuaalisia akteja, mutta tarkkaavaisella luenalla rivien välistä, on mahdollista tulkita hänen neuvojensa sivunneen aihetta, kun hän mainitsi naisten joutuvan usein kärsimään miesten nautinnon vuoksi.²⁶¹

²⁵⁸ Gleadle 2011, 84–86.

²⁵⁹ Langland 1995, 30.

²⁶⁰ Ellis 1843, 107. “It may very naturally be asked what then remains? I answer, the love of married life; and in this answer is embodied the richest treasure which this earth affords. All other kinds of love, hold by a very slender tenure the object of supreme regard; but here the actual tie is severed only by the stroke of death, while mutual interest, instead of weakening, renders it more secure.”

²⁶¹ Ibid., 78.

Viktoriaaniseen aikakauteen ei kuulunut opetettava seksuaalinen kasvatus naisille. Keskiluokan piirissä esiintynyt ideologia naisten säädyllisyydestä ja siveydestä esti naisia puhumasta omista seksuaalisista kokemuksistaan suoraan.²⁶² Ei siis ole yllättävää, että varsinkin naisten kirjoittamissa viktoriaanisissa lähteissä ei esiinny suoria kuvauksia seksuaalisuudesta, ainakaan jos teos oli tarkoitettu julkiseen levitykseen.²⁶³ Tältä aikakaudelta onkin jäänyt elämään lausahdus historiankirjoihin, jonka todenperäisyydestä ei voida olla varmoja, mutta joka kuvastaa viktoriaanisen seksuaalisuuden tutkijoista naisten julkisen seksuaalisuudesta puhumisen rajoittuneisuutta. Tämä lausahdus ei kuitenkaan ollut keskiluokkaisen naisen, vaan oletetusti itse kuningatar Viktorian sanolema, jonka hän antoi tyttärensä häyöyönä. “Makaa selälläsi ja ajattele imperiumia” sanonta kuvastaakin sitä, kuinka vähän naisten oli itse mahdollista tuoda esiin, millaisia seksuaalisia haluja heillä oli tai millaista seksuaalielämää he toivoivat itselleen.²⁶⁴ Jos hienon naisen kunnialliseen julkiseen käytökseen, esimerkiksi kirjailijana, ei kuulunut voimakkaiden tunteiden, kuten seksuaalisen halun, ilmaiseminen, seksuaalisuudesta ei ollut mahdollista puhua ilman, että tulisi niin instituutionaalaisesti kuin yhteiskunnallisesti tuomituksi.²⁶⁵ Foucault’n teorian mukaan viktoriaanista seksuaalisen ruumiin ja halun kontrollointia voikin analysoida sen sisältäneen aktiivista omien kehojen seksuaalisuuden vastustusta. Näin ollen naiset itse olivat myös luomassa seksuaalisuutensa hyväksyttäviä rajoja, kieltäen siihen sopimattomien olemassaolon.²⁶⁶

Rakkauden näyttäminen puolisolle esiintyi Ellisin teosten lisäksi myös muissa tapaoppaissa näkemykseni mukaan enemmän henkisten tunteiden esiintuomisena kuin fyysisinä rakkauden osoituksina. Fyysisiin julkisiin rakkaudenosoituksiin ei suhtauduttu suopeasti viktoriaanisessa yhteiskunnassa, kuten nimettömänä julkaistussa tapaoppaassa *Manners of Modern Society* (1875) seuraavasti kerrotaan:

Rakastavaisten ei pitäisi eristäytyä tai olla niin lumoutuneita toisistaan, että he jättävät kokonaan muun seuransa huomioimatta. Julkiset suuret määrät hellyydenosoituksia eivät ole hyvää käytöstä. Kaikki ylitse kuokuva hellyys ja lemmeekkyys ovat loukkaavia seuralaisia kohtaan.²⁶⁷

²⁶² Degler 1974, 1477.

²⁶³ Ks. esim. Dreidre 1995.

²⁶⁴ Fuchs & Thompson 2005, 38.

²⁶⁵ Cook 2004, 91.

²⁶⁶ Foucault 1978, 125.

²⁶⁷ *Manners of Modern Society* 1875, 93–94. “Lovers should not make a practise of absenting themselves, or of being so entirely absorbed with each other as to completely ignore or neglect others whose company they may be in. Neither is it considered good manners to display demonstrative affection continually, or publicly.”

Hienon leidin tavoin käyttäytymiseen kuului tapaoppaiden mukaan olla antamasta fyysisille haluille liikaa voimaa, jolloin sydämellisille ja aidoille rakkaudenosoituksille hyväksytyksi esiintymispaikaksi muodostui kodin sisäinen yksityisyys. Jos julkisia hellyydenosoituksia esiintyi, siitä voitiin usein syyttää naisia, jotka halusivat turhamaisesti esitellä rakkauttaan. Aviovaimon pitikin muistaa, että kaikenlainen yhteiskunnallisista tavoista poikkeaminen herätti ihmisissä epämukavuutta. Näihin kuuluivat varsinkin fyysiset pariskuntien väliset rakkaudenosoitukset. Kunnollisen aviovaimon piti siis löytää balanssi, jossa hän välttyi antamasta liioiteltuja huomionosoituksia, mutta ei myöskään ollut frigidi ilman minkäänlaisia seksuaalisia tunteita.²⁶⁸ Tulkitsenkin, että rakkausavioliitto oli diskursseja noudattavalle naiselle tasapainottelua liiallisen ja liian vähäisen seksuaalisuuden välimaastossa, jossa ei usein ollut tilaa erehdyksille.

Myös seksologit käsittelivät jonkin verran avioliiton sisäistä rakkautta, liittäen sen selkeästi enemmän seksuaalisiin diskursseihin kuin mitä tapaoppaissa oli totuttu. Lääketieteelliset termit levisivät myös maalikkojen seksuaalisuuden sanavarastoon, kuten yllä mainittu viittaus frigidiydestä antaa nähdäkseni ymmärtää. Varsinkin Krafft-Ebing liitti teoksessaan *Psychopathia Sexualis* rakkauden yhdeksi seksuaalisen halun mahdollistajaksi. Vaikka Krafft-Ebingin mukaan ihmiset tunsivat sensuellia rakkautta seksuaalisten impulssien avulla, millä tyydyttää luonnolliset vaistonsa, heidän piti pyrkiä nousemaan niiden yläpuolelle ja muistamaan kykenevänsä moraaliseen käytökseen. Seksuaalisuus oli seksologin mukaan kuitenkin voimakkain osa ihmisen ja yhteiskunnan olemassaoloa sekä suurin kannuste osoittamaan voimaa ja hankkimaan omaisuutta. Seksuaalinen kanssakäyminen toimi myös kodin ja perheen perustana, koska seksuaalisen halun avulla Krafft-Ebingin mukaan syntyi epäitsekkeitä rakkauden tunteita ensin toista sukupuolta kohtaan, mikä ulottui myös tämän jälkeen liitosta syntyneisiin lapsiin. Perheen perustamisen jälkeen tunteet levittyivät laajasti koskemaan koko ihmiskuntaa.²⁶⁹ Puolisoiden toisiaan kohtaan tuntemasta rakkaudesta muodostui seksologin mukaan side, jonka he halusivat jakaa vain toistensa kanssa.

Avioliitto syntyi moderneissa yhteiskunnissa Krafft-Ebingin mukaan siten, että kristillisestä monogaamisesta laillisesta sopimuksesta tuli avioliiton perusta koska: “jos luonto ei mahdollista muun kuin lisääntymisen, kansalaisyhteisö (perhe tai yhteiskunta) ei voi olla olemassa ilman varmuutta siitä, että jälkeläiset voivat menestyä

²⁶⁸ *The Habits of Good Society* 1859, 365–366.

²⁶⁹ Krafft-Ebing 1892, 1.

psykkisesti, moraalisesti ja älyllisesti”.²⁷⁰ Näin ollen Krafft-Ebingin rakkauden tunteista muodostunut seksuaalinen side ei pohjautunut täysin ainoastaan pariskunnan tunne-elämään, vaan sen takana vaikuttivat yhteiskunnalliset pyrkimykset muodostaa perheyksiköjä.²⁷¹ Krafft-Ebingin käsitykset naisten ja miesten välisistä seksuaalisista, henkisistä ja yhteiskunnallisista eroista olivat varsin dikotomisita. Myös kyseisen seksologin seksuaalisuuden ja rakkauden käsityksissä tulee esiin, kuinka hänen tutkimuslähtökohtiinsa ja tutkimustuloksiinsa vaikuttivat yhteiskunnalliset diskurssit. Väitän, että seksologit ymmärsivät 1800-luvulla varsinkin naisten seksuaalisuutta heidän yhteiskunnallisen asemansa kautta, tätä käytäntöä usein ollenkaan kyseenalaistamatta, kuten seuraavasta Krafft-Ebingin tutkimustuloksesta voidaan päätellä:

Niin seksuaalisessa halussa kuin rakkaudessaakin, keskeinen elementti on odotus sen tuomasta onnellisuudesta. Riippuvuuden tunne kumppanista on toissijaista ja kehittyy yleensä myöhemmin. Näiden tunteiden ydin löytyy molemmilta osapuolilta, mutta toisella se saattaa olla kehittyneempi kuin toisella. Sääntönä voidaan pitää, että koska naisen rooli on lisääntymisessä ja yhteiskunnallisessa asemassa passiivinen, on se kehittyneempää hänessä; mutta tämä pätee poikkeuksellisesti myös miehiin, jotka ovat mieleltään feminiinisiä.²⁷²

Avioliittoon ja sen sisäiseen seksuaalisuuteen liittyi viktoriaanisessa yhteiskunnassa tiiviisti lisääntyminen, kuten Krafft-Ebingin ajatuksista ja muista tutkielmani lähteistä on jo useaan otteeseen tullut esiin. Lasten saanti olikin suuren osan niin seksologien kuin tapaoppaiden tekijöiden mukaan tärkein syy toteuttaa seksuaalisia impulsseja. Esimerkiksi Acton ei tutkimuksissaan käsitellyt avioliitossa tapahtuvaa lisääntymistä seksuaalisen aktin kautta, vaan paremminkin käytännöllisyydestä katsottaen.²⁷³ Matthews Duncan on kuitenkin ainoa seksologi tutkielmassani, joka valotti asiaa käytännön esimerkkien avulla. Duncanin tutkimusten mukaan naimisiin menon ja ensimmäisen lapsen syntymän välillä oli keskimääräisesti noin yksitoista kuukautta, synnyttävien naisten ollessa keski-ikältään kaksikymmentäkaksivuotiaita.²⁷⁴ Naisten saadessa perheenisäystä varsin nuorena ja avioliittoaan ollessa alhainen, avioliiton ulkopuoliselle seksuaalisuu-

²⁷⁰ Krafft-Ebing 1892, 4. “If nature does no more than provide for procreation, a commonwealth (family or state) cannot exist without guaranty that the offspring shall flourish physically, morally, and intellectually.”

²⁷¹ Bauer 2009, 36–38.

²⁷² Krafft-Ebing 1892, 9. “In sexual desire, love, the expectation of unbounded happiness is the primary element. the feeling of dependence is of secondary development. The nucleus of this feeling exists in both parties, but it may remain undeveloped in one. As a rule, owing to her passive part in procreation and social conditions, it is more pronounce in woman; but exceptionally this is true in men having minds that approach the feminine type.”

²⁷³ Duncan 1884, 31.

²⁷⁴ Ibid., 16.

delle ei jäänyt paljon aikaa, vaan nuoret naiset, joita tapaoppaat kaitsivat siveyteen, siirtyivät aikuistuttuaan usein suoraan avioliittoon. Avioliitollinen seksuaalisuus oli kytköksissä lisääntymiseen naisen elämässä ainakin yli kymmenen vuoden ajan, aina hänen hedelmällisyytensä vähenemiseen asti. Naisten seksuaaliterveyttä voitiinkin Duncanin mukaan tutkia heidän lapsensaantikykyjensä kautta seuraavasti:

Terveen, koko lapsensaanti-ikänsä avioliitossa elävän naisen suotuisten olosuhteiden vallitessa luonnolliselle lisääntymiselle tulisi saada 10 lasta. Naiset, jotka näistä lähtökohdista saavat vähemmän kuin 10 lasta, ovat suhteellisen steriilejä.²⁷⁵

Naisten ollessa Duncanin mukaan ideaalitulanteessa lähes 10 vuotta elämästään raskaana, oli joidenkin seksologien mukaan tuona aikana hyvä välttää seksin harrastamista. Raskaana oleva seksuaalisesti aktiivinen nainen vaaransi heidän mukaansa sikiön luonnollista elinvoimaa ja altisti sitä heikentäville taudeille. Naiset vaaransivat myös oman roolinsa äiteinä, koska seksuaalisten aktien koettiin olevan liitoksissa keskenmenon vaaraan.²⁷⁶ Näin ollen näyttää siltä, että naisten seksuaaliselle vapaudelle luotiin diskurssien avulla myös aikarajoja, jolloin seksuaalisuus oli odotettua ja luonnollista. Naisten seksuaalisuutta ei pyrittykään kontrolloimaan vain kuvailevasti, vaan sille asetettiin tarkkoja rajoja, jotka liittyivät naisten eri elämänvaiheisiin.

Tapaoppaita syntyi 1800-luvulla pitämään huolen siitä, että naiset käyttäytyisivät joka elämänvaiheessaan, kuten heitä oli niin lääketieteellisesti kuin sosiaalisesti opetettu. Esimerkiksi Ellisin mukaan hänen tapaoppaidensa tarkoituksena oli ensin opettaa naisia vaimoiksi ja tämän jälkeen äideiksi.²⁷⁷ Koska avioliitto oli ylempien keskiluokan tärkein indikaattori elämässään onnistuneelle naiselle, löytyy lähteitä tästä ideaalista poikkeavista naisista hyvin vähän. Esimerkiksi yksinhuoltajaäidit eivät saaneet tutkimisani tapaoppaissa lähes ollenkaan huomiota, tilanteen ollessa naisen suvulle usein häpeällinen ja arvoa loukkaava. Avioliiton ulkopuolella lisääntyminen kohdistettiinkin diskursseissa työväenluokan ongelmaksi, joka syntyi useiden keskiluokkaisten kommentaattoreiden mukaan siitä, miten naisten seksuaalisten halujen ajamaa käytöstä ei pyritty kontrolloimaan. Myös keskiluokan sisällä oli yksinhuoltajaäitejä, joiden aviomies oli joko kuollut sodassa, menehtynyt muulla tavoin tai jättänyt naisen ja lapsen kahdestaan. Heistä

²⁷⁵ Duncan 1884, 31. "A healthy woman, living in wedlock all her childbearing life, under the most favourable circumstances for natural procreation, should have a family of 10; or, women, under such circumstances, bearing fewer than 10 are relatively sterile".

²⁷⁶ Bullough 1994, 25.

²⁷⁷ Ellis 1843, 324.

ei kuitenkaan julkisissa diskursseissa kovinkaan paljon keskusteltu.²⁷⁸ Avioliittoaan seksuaalisesti syrjähyppyllä rikkoneet naiset eivät myöskään saaneet tapaoppaissa neuvoja tilanteelleen, vaan joistakin kirjailijoista, kuten William Cobbettista, lasten kasvattamisen päävastuu oli isällä, jos äiti teki aviorikoksen.²⁷⁹

Viktoriaanisena aikakautena naisten seksuaalisuutta passiivisuuden kautta ymmärrettäessä huolena oli silti joidenkin naisten “hyperseksuaalisuus”, minkä myötä syntyi uudenlaisia rikoskategorioita. 1800-luvulla syntynyt käsitys “poikkeavista” naisista sisälsi niin aviorikkojat, prostituoidut kuin miehistä kiinnostumattomat naiset. Näin ollen naisten seksuaalisuuteen liitettiin näkemykseni mukaan sen hyväksyttävän ulostulon edellytykseksi pyrkimys lisääntymiseen. Muunlaisten seksuaalisten aktien koettiin niin seksologien kuin tapaoppaiden toimesta estävän naisia omaksumasta sitä yhteiskunnallista paikkaa, jonka heille koettiin kuuluvan. Anna Kortelainen on tutkinut teoksessaan *Levoton Nainen. Hysterian kulttuurihistoriaa* (2003) naisten laitostumisen takana olleita syitä ja tullut lopputulokseen, jossa lääkäreiden pelko naisihanteesta räikeästi poikenneita potilaita kohtaan oli vahvin taustavaikuttaja. Kortelainen on kuvaillut oivallisesti naisten hysterian, johon kuului taudinkuvauksena mm. sekä liiallinen seksuaalisuus että seksuaalisten halujen puute, aiheuttamaa epävarmuutta viktoriaanisessa yhteiskunnassa seuraavasti:

Lääketieteellistäminen ja tieteellinen selittäminen oli tarpeen myös hysterofobian hoitamiseksi: naisten kauhistuttavien oireiden hallinta – edes näennäisesti – helpotti yhteiskunnallista ja kulttuurista naispelkoa. Nainen oli pelottavaa maantiedettä, kartan valkoinen läikkä, sairas muukalainen, jonka herkeämätön tarkkailu, valvonta, määräily, usuttaminen ja neuvominen olivat tapoja näyttää naiselle hänen paikkansa.²⁸⁰

Suurimman osan porvarilliseen ideaaliin sopimattomien seksuaalisuuden muotojen koettiin yhteiskunnallisissa diskursseissa estävän naisen vaimona ja äitinä toimimisen, jolloin niistä pyrittiin kontrolloinnilla päättäjien ja ylemmän keskiluokan toimesta pääsemään eroon, kuten yllä olevasta Kortelaisen lainauksesta tulee esiin. Avioliittoaan rikkonut nainen rikkoi näin ollen keskiluokan sisällä hyväksytyä käytäntöä ollessaan sukupuoliyhteydessä muun kuin aviomiehensä kanssa, missä ei tarkoituksena ollut lisääntyminen vaan mahdollisesti naisen oma seksuaalinen nautinto.²⁸¹ Varsinkin Cobbettin mukaan

²⁷⁸ Fuchs & Thompson 2005, 48–49.

²⁷⁹ Cobbett 1892, 230.

²⁸⁰ Ibid., 57.

²⁸¹ Fuchs & Thompson 2005, 41.

tällainen äiti ja vaimo oli sekä häpeäksi perheelleen että epäsoviva hoitamaan lapsiaan.

Cobbettin mukaan:

Ja hänen lapsensa! Kuinka hän voi hyvittää rikoksensa heille? Heidät on kasvatettu kunnioittamaan isäänsä ja äitiään; mutta kukaan tällainen äiti ei voi saada heiltä mitään muuta kuin vihaa, inhoa ja tuomintaa. Hän on itse rikkonut vasten luontoa; hän on loukannut lastensa kunniaa; hän on merkinnyt itsensä niiden moitteilla, jotka joskus olivat osa hänen kehoaan. Luonto sulkee naisen ulkopuolelleen; määrää hänet saamaan oikeudenmukaista vihaa heiltä, jotka joskus rakastivat häntä kuin omaa elämäänsä. [--] Mutta mitä hänen lapsilleen tapahtuu? Heidät otetaan varmasti pois prostituoidulta. Ja tämä on sinun (miehen) velvollisuutesi heitä kohtaan: mitä nopeammin he unohtavat äitinsä sen parempi ja mitä kauempana he hänestä ovat, sen nopeammin se tapahtuu.²⁸²

Cobbettin tekstistä tulee ilmi, miten äitiyden ja isyyden välille muodostui toisiaan erottelevia seksuaalisuuteen liitettyjä diskursseja. Tästä esimerkkinä toimii se, miten jo muutamat 1800-luvulla eläneet seksologit puhuivat suoraan siitä, miten seksuaalisessa kanssakäymisessä oli alati riski perheellisyykseen. Varsinkin George Drysdale (1825–1904) jäi historiankirjoihin tunnetuksi siitä, miten hän teoksessaan *Physical, Sexual And Natural Religion, by a Student of Medicine* jo vuonna 1854 kritisoi viktoriaanista pyrkimystä sensuroida seksuaalisuuden nautinnoista kertovia diskursseja. Vaikka Drysdale varoittelikin liiallisen seksin haitoista ja vaarallisista seksitaudeista, hän oli ensimmäisiä viktoriaanisen ajan seksologeista, jotka käsittelivät lisääntymisen kontrollottomuuden tuomia ongelmia. Drysdale onkin tunnettu seksuaalisuuden historiantutkimuksessa vapaamielisistä ajatuksistaan seksuaalisuudesta ja hänen elämänmittaisesta pyrkimyksensä kehittää toimiva ehkäisy menetelmä.²⁸³ Hänen mukaansa varsinkin miehet kääntyivät prostituoitujen puoleen halutessaan välttyä ei-toivotulta perheellisyykseltä. Naisten mahdollisuudet taas olivat rajoitetumpia, koska seksissä ilman ehkäisyä pelko raskaudesta oli suuren osan ajasta läsnä.²⁸⁴

²⁸² Cobbett 1829, 227–230. “And *her children!* How is she make atonement to them! They are commanded to honour their father and their mother; but no such mother as this, who, on contrary, has no claim to anything from them but hatred, abhorrence, and execration. It is she who has broken the ties of nature; she has dishonoured her own offspring; she has fixed a mark of reproach on those who once made a part of her own body; nature shuts her out of the pale influence, and condemns her to the just detestation to those whom in formerly bade love her as their own life. [--] But, there are *children*, and what are to become of these? to be taken away from the prostitute, to be sure; and this a duty which you owe them: the sooner they forget her the better, and the farther they are from her, the sooner that will be.”

²⁸³ ks. *Victorian Literature: A Sourcebook* 2011.

²⁸⁴ Bullough 1994, 77.

4.2 Kristinuskon vaikutus naisten seksuaalielämään

Naisten ja miesten toisistaan eroaviin avioliittoon ja perheenisäykseen liittyviin seksuaalisuuden diskursseihin vaikutti vahvasti edelleen Iso-Britanniassa vallinnut kristinusko.²⁸⁵ Toin aiemmin tutkielmassani esiin, kuinka uudenlainen moderni sekulaarinen yhteiskunta alkoi muodostua 1800-luvulla tapahtuneiden yhteiskunnallisten muutosten myötä, mutta hengellisyydellä oli yhä suuri merkitys varsinkin ylemmän keskiluokan jokapäiväisessä elämässä, kuten tapaoppaita tutkiessani olen tuonut esiin. Bullough'n mukaan viktoriaaninen kristinusko sai yhä vaikutteita kolmannen ja kuudennen vuosisadan välillä syntyneistä uskonnollisista kirjoituksista. Seksuaalisuuteen liittyvät kysymykset ovatkin olleet historiallisesti tärkeitä yhteiskunnallisesti ja uskonnollisesti aina kirjoitettujen lähteiden alkuajoista asti, läpi antiikin Rooman, vaikutteiden jatkuessa aina 1900-luvulle. Bullough'n mukaan kristinuskon myötä seksuaalisuudesta muodostui negatiivinen kuva varsinkin naisille. Luomiskertomuksessa Eevan ja Aatamin seksuaalisuus johti maailman ensimmäiseen syntiin, joka kulkeutui vanhemmilta lapsille. Luomiskertomuksen moraalinen tarina ja kehotukset lisääntymiskeskeisestä avioliitosta syntyivät jo 300-luvulla. Nämä inspiroivat historiallisesti merkittävän kirkkoisä Augustinuksen kirjoituksia seksuaalisuudesta ja synnistä, jotka nousivat suosioon viimeistään keskiajalla. Tämän myötä augustinolaisesta teologiasta muodostui yksi tärkeimmistä kristinuskon seksuaalisuuden tulkinnan lähtökohdista.²⁸⁶

Augustinuksen perinne vaikutti edelleen 1800-luvulla, jolloin diskursseihin seksuaalisuudesta liitettiin usein uskonnolliset näkemykset. Vaikka seksuaalisuuden ainoa ideaalinen porvarillinen toteutumismuoto olikin avioliitossa, myös aviopareja kehoitettiin useiden seksologien toimesta välttämään seksuaalista kanssakäyntiä ja pitämään liitto onnellisena muilla keinoilla.²⁸⁷ Suurimmat kunnianosoitukset ansaitsivat parit, jotka pyrkivät täysin pidättäytymään, mutta myös kohtuullisesti seksuaalisia akteja harrastavat pariskunnat eivät joutuneet luopumaan "mitä ylväimmistä luonnonlahjoistaan". Avioparin halutessa perheenisäystä liialliset seksuaaliset aktit eivät olleet tarpeen, vaan lapsien saaminen oli uskonnollisten diskurssien mukaan Jumalan käsissä.²⁸⁸ Seksologien aikaansaamat uudet tiedot ihmisten kehosta ja mielestä eivät muuttaneet sitä uskonnollista perustaa, joka oli luotu jo vuosisatoja sitten. Vaikka kysymykset tieteen ja uskonnon yhteen-

²⁸⁵ Cook 2004, 66 & 88.

²⁸⁶ Bullough 1994, 2–3.

²⁸⁷ Levenson 200, 219–220.

²⁸⁸ Bullough 1994, 24–25.

sopivuudesta toivat esiin yhteenottoja, joissa perinteiset uskonnolliset ideologiat törmäsivät uudenlaisiin tieteellisiin löydöksiin sukupuolesta ja seksuaalisuudesta, seksologisen tutkimuksen tulokset eivät saaneet aikaan suurta muutosta heti julkaisuajankohtinaan. Kristinuskoon vahvasti liittyneet dualistiset teemat sukupuolesta, terveydestä ja symboleista, kuten enkelistä ja demonista, dominoivat siis myös lääketieteen kenttää vielä 1800-luvullakin.²⁸⁹

Bullough'n mukaan seksologeilta puuttui halu hyväksyä seksuaalisuuden monimuotoisuus osana ihmiselämää tai tarkastella positiivisesti seksuaalisia haluja osana elämän nautintoja. Vaikka kirkon valta väheni hallinnollisesti yhteiskunnassa, Foucault'n mukaan sen syrjäyttivät uudenlaiset tavat pyrkiä hallitsemaan ja kontrolloimaan kansaa. Foucault'n biovallanteorian mukaan seksuaalisuudesta oli noussut nyt uskonnollista henkisyttä tärkeämpi tapa kansalaisten hallintaan, jonka avulla voitiin "päästä käsiksi ruumiiden ja kansakunnan elämään".²⁹⁰ Uskonnollisuuteen liittyneet tutut tavat jatkuivatkin uudessa muodossa nyt lääketieteellisessä tutkimuksessa, kun seksuaalisten "syntien" tunnistus kirkossa papille muuttui 1800-luvun kuluessa tunnustuksiin seksuaalisuuteen liittyvistä ongelmista, joista lääkärit tekivät diagnooseja.²⁹¹ Seksologista tutkimusta käytettiin hyväksi silloin, kun se sopi poliittisiin tai kulttuurisiin tarkoitusperiin, eikä tieteellisestä datasta tullut aina pääsääntöistä perustaa hallinnollisissa päätöksissä, jos ne eivät soveltuneet haluttuun lopputulokseen. Läpi 1800-luvun hallinnollisissa elimissä vaikuttivatkin yhä kirkolliset opit synnistä ja seksuaalisuuden vaaroista. Myöskään useat seksologit eivät itse hylänneet uskonnollisia diskursseja tutkimuksissaan.²⁹²

Seksologien keskuudessa ei siis esiintynyt halua tai tarvetta muuttaa traditionaalisia kristillisiä ideologioita seksuaalisuudesta, jotka hyväksyttiin ilman tieteellistä tutkimusta. Bullough'n mukaan tämä johtui siitä, että historiallisesti yhteiskunnassa on ollut taipumus pitää kiinni vanhoista käsityksistä ja lisätä niihin vähitellen uutta tietoa. Jossain vaiheessa, kun vanhoja selitysmalleja on muokattu liikaa, ne muuttuvat liian hankaliksi ymmärtää, jolloin syntyy uusia pätevämpiä selitysmalleja.²⁹³ 1800-luvun viktoriaaninen yhteiskunta olikin näkemykseni mukaan vielä siirtymäkohdassa, jossa vanhaa uskonnollista traditiota ja uutta tieteellistä tietoa yhdisteltiin tapaoppaiden ja seksologien

²⁸⁹ Auerbach 1982, 62–63.

²⁹⁰ Foucault 1979, 146.

²⁹¹ Ibid., 58–60.

²⁹² Bullough 1994, 293.

²⁹³ Ibid., 293.

diskursseissa. Jotkut seksologeista, kuten Havelock Ellis, pyrkivät suhtautumaan omaan tutkimukseensa ilman ennakkoluuloja, tai ideologisia tarkoituksia, sekä ymmärtämään omien tutkimuslähtökohtiensa epävarmuustekijöitä arvioidessaan tutkimustulostensa luotettavuutta. Myös Krafft-Ebing oli tietoinen omista tutkimukseensa vaikuttaneista henkilökohtaisista tekijöistä, mutta samalla hänen tutkimustaan motivoi lääketieteessä vallinnut tarve uskonnollisista ideologioista eroaville tutkimustavoille. Bullough'n mukaan Krafft-Ebing ei pyrkimyksissään kuitenkaan koskaan täysin onnistunut, vaan hänen sakalaiskatolilainen kasvatuksensa herätti hänessä ristiriitaisia tunteita uskonnon ja seksuaalisuuden tutkimuksen yhteensovittamisesta.²⁹⁴ Krafft-Ebing koki tutkimuksissaan hiltsemättömän seksuaalisuuden olevan kuin vaarallinen luonnonvoima, jonka yhteyttä uskonnollisuuteen hän kuvaili seuraavasti:

Kaikki etiikka ja suurin osa estetiikasta ja uskonnosta ovat riippuvaisia seksuaalisten tunteiden olemassaolosta. Vaikka seksuaalinen elämä johtaakin suuriin nautintoihin, jopa egon uhraukseen, näissä sensuelleissa voimissa piilee vaarana, että ne saattavat rappeutua voimallisiksi intohimoiksi ja kehittää inhottavia paheita. Rakkauden sisältäessä hallitsematonta intohimoa se on kuin tuli, joka polttaa ja tuhoaa kaiken; kurimuksen lailla nielaisee kaiken – kunnian, omaisuuden, terveyden.²⁹⁵

Kristittyjen noustessa lihallisten himojensa yläpuolelle, he saivat Krafft-Ebingin käsityksissä muita korkea-arvoisemman aseman yhteiskunnassa. Hänen ajattelunsa perustuikin vahvasti kristilliseen kaksijakoisuuteen toisistaan erillään olevista sielusta ja lihallisesta kehosta. Naisten ja miesten ruumiit olivat Krafft-Ebingin mukaan heikkoja ja ihmisen mieli oli ainaisessa vaarassa ajautua hengellisistä ajatuksista liiallisiin kehollisiin nautintoihin.²⁹⁶ Krafft-Ebing, kuten suurin osa tutkimistani seksologeista, ymmärsi kehon ruumiillisuuden tarvitsevan tutkimusta, jotta sen impulssit ja kontrolloimat seksuaaliset halut saataisiin lääketieteellisesti diagnosoitua ja hoidettua.²⁹⁷ Varsinkin seksuaalisuuden patologisointi oli lähtöisin Krafft-Ebingin tutkimuksissa ajatuksesta, jossa ihmismielen henkisyyden piti pystyä kontrolloimaan kehon lihallisia haluja. Yhteis-

²⁹⁴ Bullough 1994, 48–49.

²⁹⁵ Krafft-Ebing 1892, 2. "Thus all ethics, and perhaps, a good part of aesthetics and religion depend upon the existence of sexual feeling. Though the sexual life leads to the highest virtues, even to the sacrifice of ego, yet in its sensual forces lies also the danger that it may denigrate into powerful passions and develop the grossest vice. Love as an unbridled passion is like a fire that burns and consumes everything; like an abyss that swallows all, – honor, fortune, well-being."

²⁹⁶ Ibid., 5.

²⁹⁷ Bullough 1994, 49.

kunta oli hänen mukaansa kaikille parempi paikka kun “seksuaalisuuden kontrolloimaton tulivuori nukkuu”.²⁹⁸

Myös tapaoppaissa uskonnollisuudella oli tärkeä osa julkaisujen motiiveissa ja teoksien sisällössä. Varsinkin tutkimieni naiskirjailijoiden käsityksiä naisuudesta ja heille soveltuvasta käytöksestä määritteli tuolloin vielä laajasti uskonnollisuus. Sekulaarisuus ei vielä ennen 1800-luvun loppua saavuttanut suosiota tapaoppaissa, paitsi paheksuvina kommentteina uudesta “vauhdikkaasta tytöstä”. Tämä uusi modernin tytön representaatio nousi huolestuneisiin diskursseihin naisten tapojen rappeutumisesta 1860-lukua lähestyttäessä, kuten seuraavasta anonyymistä kuvailusta käy ilmi:

Yksi nykypäivän huonoon valoon saattavista tekijöistä on “vauhdikas nuori leidi”. Hän on tuttu vanhojen komedioiden tytönheitukasta, mutta ilman hienotunteista luonnetta. Avoimena flirttailijana hän ei epäröi puhua valloituslilleen, olivatpa he aitoja tai mielikuvituksen tuotetta. Sinä saatat tuntea hänet käyttämiensä lauseidensa avulla. Hän puhuu miehistä hurmureina. Häntä ei haittaa istua miesten kanssa silloin kun he polttavat tupakkaa, itseasiassa hän pitää siitä; hän myös ajaa raivoisalla vauhdilla ja pelaa biljardia. Omaan sukupuoleensa tämä vauhdikas nuori leidi suhtautuu vihamielisesti. Hän luopuu moraaleistaan eikä näe omassa sukupuoleessaan niin kaunutta kuin taitoja. Kaikessa tässä hän on usein rajun itsevarma ja kutsuu kaikkia idiooteiksi, jotka eroavat hänen – en voi kutsua näitä *mielipiteiksi* – epäluuloistaan.²⁹⁹

Nämä uudenlaiset naisten käytöstavat kohtasivat kritiikkiä ennen vuosisadan loppua, jolloin “uusi nainen” saavutti yhteiskunnallisesti laajempaa hyväksyntää.³⁰⁰ Uudet modernimmat ajatukset naisten paikasta yhteiskunnassa ja sosiaalisessa kanssakäymisessä saivat jo aiemmin kannatusta, mutta tutkimissani tapaoppaissa keskiluokkaisen naisen kunniallisuus ja arvostus perustui yhä siihen, kuinka hyvin hän osasi noudattaa jo valmiiksi hyväksi todettuja käytöstapoja.

Naisten kristilliset ihanteet, kuten säädyllisyys, siveys, henkisyys ja epäitsekkyyks tulevat tapaoppaita tutkittaessa esiin laajasti, käsiteltiin teoksissa sitten naisten elämää ennen tai jälkeen avioliiton. Usein jo teosten alkusanoissa mainittiin uskonnollinen pyrkimys, kuten brittiläisessä imperiumissa pitkäaikaisen sotilasuran tehnyt kirjailija Arthur Freeling (1820–1885) kertoi teoksessaan *The Young Bride’s Book; Being Hints for Regulating the Conduct on Married women* (1839) lukijoilleen seuraavasti:

²⁹⁸ Krafft-Ebing 1892, 10–12.

²⁹⁹ *The Habits of Good Society* 1859, 267.

³⁰⁰ Hall 2000, 1.

Jotkut voivat väittää vastaan, että kirjassa ei tule kokonaisvaltaisesti esiin uskonnollisten periaatteiden tärkeys. Voin tähän vain sanoa, että olen käyttänyt parhaan harkintani mukaan. Olen aloittanut kirjani käsittelemällä yksinelämiseen liittyvää uskonnollisuutta – sen päättäen yhteenvetoon yksityisen perhe-elämän hartauden mukavuuksista. Pienessä kirjassani uskonto onkin kuin alfa omegalle, kuten kuuluukin olla, jos odotamme saavamme taivaallisen siunauksen mitä harkituimmille neuvoillemme.³⁰¹

Freelingin mukaan uskonto oli naiselle avain onneen ja etsiessään sopivaa aviomiestä, miehen tuli olla moraaleiltaan erinomainen ja vilpittömän uskonnollinen, unohtamatta lapsirakkautta. Naisen piti olla varma miehen uskonnollisista elämäntavoista ennen kuin ottaisi askeleen kohti avioliittoa³⁰² Tämä oli Freelingin mukaan tärkeää siksi, että kristillinen avioliitto määräsi miehen perheessä valtaa pitäväksi ja hänen tahtonsa mukaan oli naisen käyttäydyttävä, koska oli antanut aviolupauksen. Kristinuskoon perustuva sukupuolikuva ei kuitenkaan aina tarkoittanut, että miehille sallittiin kaikessa enemmän vapauksia kuin naisille. Esimerkiksi Freelingistä oli tärkeää, että aviomies ei asettanut vaimoaan tilanteeseen, jossa hänen pitäisi käyttäytyä vasten uskontoaan tai moraalejaan. Mies oli kuitenkin se, jolla oli laillinen hallintaoikeus vaimostaan, ja häneltä odotettiin oikeudenmukaista ja uskonnollisten oppien mukaista käytöstä.³⁰³

Ideaali vaimo ja äiti ei ollut vain aviomiehensä kontrollin alla vaan myös Jumalan. Naiset eivät vastanneet hyvästä käytöksestään vain miehelleen vaan heidän tuli huolehtia myös hengellisestä hyvydestään. Uskonnollisiin tapoihin liittyi Freelingin mukaan myös naisten säädyllistä käyttäytymistä edesauttavia tapoja, joita heidän oli hyvä päivittäin harjoittaa. Varsinkin rukoilu oli tärkeä osa päivittäistä naisten elämää. Rukoilun hyvistä puolista Freeling kertoi seuraavasti:

Kuinka monilta pahuuksilta ja houkutuksilta rukoilu sinut pelastaakaan – kuinka paljon kyltymätön janosi maailman ihailulta sammuu – kuinka pahantahtoisilta näyttävät miehen liehakoinnit ja hänen viettelysryityksensä halveksittavilta, kun sinun jokapäiväinen rukoilusi vastustaa häntä iankaikisen Jumalan vihan avulla.³⁰⁴

³⁰¹ Freeling 1839, iv. “Some may object, that the necessity of religious principle is not sufficiently insisted on throughout the work. I can only say, that I have acted the best way of my judgement. I have commenced the book with inculcating unity of sentiment with regard to religion; – I have ended it by recapitulating the advantages and the comforts of private life and family devotion. In my little book, is made the Alpha and the Omega, as it must be in practice, if we expect the Divine blessing upon the most prudent counsels.”

³⁰² Ibid., 4.

³⁰³ Gleadle 2001, 86.

³⁰⁴ Freeling 1839, 123. “From how many evils and temptations will it save you – how much that insatiable thirst after the admiration of the world will be checked – how poor will appear the adulation of man, and how contemptible his seductions, when your daily prayer opposes them the anger of an eternal God.”

Olen tullut päätelmään, että Jumala näyttäytyi Freelingin ajatuksissa sekä rankaisijana että pelastajana. Uskonnollisista lähtökodista tarkasteltaessa naisen täytyi käyttäytyä Jumalan tahdon mukaisesti ja välttyä synneiltä, ettei hän joutunut Jumalan epäsuosioon.³⁰⁵ Uskonnolliset diskurssit eivät siis hävinneet kaikista käsittelemieni tapaoppaiden diskursseista, varsinkaan Ellisin ja Freelingin tapauksissa, vaan tapaoppaitten neuvoihin vaikuttivat suuresti kirjailijoiden omat maailmankatsomukset. Tapaoppaissa esiintynyt uskonnollisuus tuli esiin varsinkin moraalisisissa teemoissa mahdollisesti siksi, että kristinuskolla oli pitkä historiallinen vaikutus brittiläisten kansalaisten maailmankuvaan.³⁰⁶ Yhteiskunnallisesti tärkeä rakkausavioliitto ja uskonnollisuuteen liittyneet kunnialliset moraalit esiintyivät tapaoppaiden diskursseissa usein yhdessä. Esimerkiksi nainen ei Freelingin mukaan koskaan voinut olla käytökseltään tai tunteiltaan liian varovainen, vaan naisen oli parempi olla tunnettu tekosiveydestään kuin riettaudestaan, jos hän halusi onnistua elämässään.³⁰⁷

Myöskään Sarah Ellisin tapaoppaissa ei uudenlaisen vauhdikkaan tytön kuvauksia esiintynyt, vaan niissä uskonnollisuus oli näkemykseni mukaan taustavaikuttajana kokonaisvaltaisesti. Ellis oli itse hartaan uskonnollinen ja hän odotti samaa myös lukijoiltaan:

Minä olen yksi heistä, jotka ajattelevat uskonnollisuuden kuuluvan jokapäiväiseen elämään ja keskusteluun, eikä vain puheisiin sapateista tai osaksi uskonnollisia kokoontumisia ja vakavahenkistä lukemista. Minusta uskonnollisuuden vaikutuksen pitäisi olla paremminkin ilmapiiri, joka sisältää kaiken meidän elämäämme liittyvän; sen pitäisi muodostaa kristillisen elämän perusosa muuallakin kuin turvapaikassa, johon päivän jälkeen vetäytyä. [--] Tähän aiheeseen liittyen on erään vanhan kirjailijan viehättävän vanhanaikaiseen sävyyn sanottu, että yksikään synti “ei ole vähäinen, koska ei ole olemassa *vähäistä* lakia, jota halveksia – ei *vähäistä* menetettävää taivasta – ei *vähäistä* helvettiä kestettävänä;” ja tämän arvion mukaan minä arvostelisinkin jokaista ajatusta ja tekoa osina hyvän ja pahan luonnonlakeja.³⁰⁸

³⁰⁵ Jackson 2011, 96 & 100.

³⁰⁶ Gleadle 2001, 84.

³⁰⁷ Freeling 1839, 65.

³⁰⁸ Ellis 1842 371–372. “For I am one of those who think that religion ought never to be treated or considered a thing set apart from daily and familiar use, to be spoken as of belonging almost exclusively to sabbaths, and societies, and religious reading. To me it appears that the influence of religion should be like an atmosphere, pervading all things connected with our being; that it ought to constitute the element in which the Christian lives, more than the sanctuary into which he retires. [--] In relation to this subject, it has been remarked in the quaint language of an old writer, that no sin is “little in itself, because there is no *little* law to be despised; no *little* heaven to be lost; no *little* hell to be endured; and it is by this estimate that I would value every act, and every thought, in which the principles of good and evil are involved.”

Varsinkin uskonasioihin liittyvissä kysymyksissä naiset saivat Ellisin kirjoituksissa tärkeän aktiivisen osan niin omassa ajattelussaan kuin käytöksessään. Naisten piti olla tarpeeksi oppineita, jotta he voisivat käyttäytyä sen mallin mukaisesti, mitä kristinusko heiltä odotti. Kristillinen malli vaikutti Ellisin mukaan heidän yhteiskunnalliseen asemaansa nuoresta työstä asti. Nuorena tyttönä hyveellinen käytös mahdollisti myös heidän pääsytensä kunniallisiin naimisiin. Avioliiton solmiessaan naiselta odotettiin kuitenkin yhä kristinuskon arvostamaa ahkeruutta huolehtia perheensä jokapäiväisistä vaatimuksista ja uskonelämän jatkuvuudesta.³⁰⁹ Esimerkiksi useissa porvarillisissa kodeissa järjestetyt koko perheen päivittäiset rukoushetket olivat naisten tehtävä, mikä tukee analyysiäni siitä, miten myös naisilla oli osansa 1800-luvulla vahvistamassa ja muokkaamassa luokkarajoja käytöksellään. Tämä toimii nähdäkseni myös muistutuksena siitä, kuinka naisilla oli päätösvaltaa varsinkin perheen sisäisiin käytösmalleihin.³¹⁰

Uskonnollisuus näkyikin ylemmän keskiluokan arjessa varsinkin kotioloissa, koska se oli yksi tavoista erottua alemmasta ja ylemmästä luokasta. Jokapäiväiset yhteiset rukoushetket vahvistivat varsinkin kodin merkitystä keskiluokkaisessa perheessä, josta muodostui turvapaikka muulta maailmasta, mutta joka oli myös aina Jumalan tarkkailevan silmän alla.³¹¹ Foucault'n valtateorian mukaan tarkkailulla, olipa se uskonnollista, poliittista tai sosiaalista, oli päämäärä turvata yhteiskunnan normien säilyminen ja niistä poikkeaminen tuotti yksilölle usein julkista harmia. Varsinkin uskonnollisesta lähtökohdasta syntien tunnustaminen oli tärkeä lähtökohta avioliiton ja sen yksityisten tapahtumien julkituomisessa, kun sääntöjä rikkonut henkilö halusi tuoda rikkeensä esiin joko papille tai myöhemmin lääkärille.³¹²

Uskonnollisuus esiintyi keskiluokan sisällä pyrkimyksenä sekä julkiseen siiveyteen, jota alempi luokka ei keskiluokkaisten kirjailijoiden mukaan pystynyt noudattamaan, että kodin seinien sisällä tapahtuvaan Jumalaa kunnioittavaan käytökseen.³¹³ Tähän liittyi vahvasti varsinkin julkisen seksuaalisuuden kontrollointi, jossa haluttiin välttyä kontrolloimattoman ja moraalittoman käytöksen tuomalta julkiselta häpeältä.³¹⁴ Kaikki keskiluokkaiset kodit eivät varmastikaan olleet hartaan uskonnollisia, mutta varsinkin useat tapaoppaita kirjoittaneet naiset, kuten Ellis, vaikuttivat pyrkivän elämään Jumalaa

³⁰⁹ Ellis 1842, 371.

³¹⁰ Fuchs & Thompson 2005, 46.

³¹¹ Langland 1995, 54.

³¹² Foucault 1978, 37.

³¹³ Rowbotham 1989, 63, 94 & 96.

³¹⁴ Foucault 1978, 39.

kunnioittaen. Koska kristinuskon perinteeseen 1800-luvulla ei kuulunut kehoitus ihmisten puhuvan omasta seksuaalisuudesta julkisesti ja avoimesti, tässä voikin olla yksi syy siihen, miksi Ellis ei kirjoittanut seksuaalisuudesta julkiseen käyttöön julkaistavassa teoksessaan.³¹⁵ Esitänkin, että kaikki seksuaalisuuteen viittaava on piilotettu Ellisin teoksissa ns. rivien väliin tai siitä puhuttiin vain maallisten houkutusien vaaroista keskusteltaessa. Idealiin naiseen liitetty uskonnollisuus ei kuitenkaan estänyt täysin seksuaalisuuden diskurssien esiintymistä, vaan kuten Foucault on esittänyt, 1800-luvulla ilmaistiin kiertoteiden kautta seksuaalisuutta.³¹⁶

Keskiluokkaisille naisten kodin enkelin ideologiaan liittyi myös julkinen hyväntekeväisyys. Varsinkin Ellis oli uskonnolliseen hyväntekeväisyyden äänekäs kannattaja ja hänen mukaansa kristityllä naisella oli velvollisuus yhteiskunnalle tehdä hyvää. Myös nimettömänä pysynyt englantilainen kodinemäntä teoksessaan *The english gentlewoman: a practical manual for young ladies* vuodelta 1861 kehotti nuoria lukijoitaan seuraavanlaiseen kristitylle naiselle suotavaan käytökseen:

Älkää ajatelko, että passiiviset hyveet riittäisivät muodostamaan täydellisen kristillisen luonteenlaadun. Meidän ei pidä vain hillitä intohimojamme – meidän pitää myös työskennellä toisten hyväksi. Meidän ei pidä vain kukistaa halujamme; meidän pitää pyrkiä käyttämään kaikki mahdollisuutemme tehdä hyvää. Laiskamainen elo, vaikka se olisikin suhteellisen viatonta, ei voi koskaan olla hyväksyttävää Hänestä, joka “puhui hyvän tekemisestä”.³¹⁷

Varsinkin 1800-luvun puolivälin jälkeen naisten filantrooppiset yhteiskunnalliset aktiviteetit nousivat suosioon. Hyväntekeväisyyden kautta keskiluokkaisille naisille muodostui mahdollisuus itsenäiseen toimijuuteen yhteiskunnassa ja tämän kautta uudenlaiseen sosiaalisesti aktiivisen identiteetin muodostamiseen. Myös tämä yhteiskunnallinen muutos herätti vastusta ja sitä vastaan syntyi huolestuneita diskursseja naisten filantrooppisten aktiviteettien sumentaen julkisen ja yksityisen sektorin rajoja.³¹⁸ Mutta uhmattessaan feminiinistä ideaaliaan, naiset pystyivät tämän myötä osallistumaan julkiseen isobritannialaisen yhteiskunnan elämään ilman äänioikeutta, ja näin ollen ottamaan osaa sosiaalisiin uudistuksiin. Keskiluokkaisten filantrooppisten naisten pyrkimyksenä oli muokata

³¹⁵ Rowbotham 1989, 58.

³¹⁶ Foucault 1987, 89.

³¹⁷ *The english gentlewoman: a practical manual for young ladies* 1861, 310. “For think not that the passive virtues are enough to constitute all the perfections of Christian character. We must not only discipline our passions – we must work to benefit others. We must not only subdue our wills; we must arouse all the power of exertion that is within us to seek out opportunities of doing good. A slothful course, even if comparatively innocent, can never be acceptable to Him who “went about doing good.”

³¹⁸ Elliott 2002, 1–3.

hyväntekeväisyytensä kohteista hyviä kansalaisia auttamalla, tai pahimmassa tapauksessa pakottamalla, heitä käyttäytymään kristinuskon oppien mukaisesti, joihin kuuluivat ahkera työmoraali, omasta hygieniasta huolehtiminen ja seksuaalinen pidättäytyminen avioliiton ulkopuolella.³¹⁹ Uskonnolla oli usein tärkeä rooli naisten hyväntekeväisyyden motivaattorina ja esimerkiksi Ellisin mukaan naisilla oli luontainen kyky tehdä hyväntekeväisyyttä. Tämä johtui Ellisistä siitä, että naisilla oli miehiä suuremmat kyvyt suhtautua uskoon tunteella ja tarkkaavaisuudella, jolloin kristinuskoon liittyvän kehotuksen toteuttaminen lähimmäisenrakkaudesta oli heille luonnollisempaa.³²⁰

Katson, että hyväntekeväisyyttä tekemällä naiset pystyivät muokkaamaan omaa sosiaalista arvostustaan. Ellis, joka usein painotti teoksissaan vaatimattomuutta naisten tärkeimpänä hyveenä, korosti kuinka “heidän, jotka tekevät kärsivällisesti hyväntekeväisyyttä, pitäisi olla yhteisönsä ylistetyimpiä jäseniä”.³²¹ Ellisin näkemyksessä esiintyy naisten hyväntekeväisyyden takana vaikuttanut pyrkimys pitää yllä sosiaalisia ja ekonomisia luokkayhteiskunnan eroavaisuuksia. Avunantajana toiminut ylemmän keskiluokan nainen ja apua saava köyhälistöön kuuluva työläisnainen eivät jakaneet tapaoppaiden diskursseissa samaa arvostusta, vaan itseään auttamaan kykenemättömät tarvitsivat hyväntekeväisyyteen kykeneviä, Jumalan puolesta toimiva, keskiluokkaisia naisia muuttuakseen. Hyväntekeväisyyden keskittyessä usein yksittäisiin “syntisiin naisiin”, apua tarvitsevan naisen yksityiset asiat olivat avunannon keskiössä. Tällöin heidän taloutteen, työpaikkaan ja seksuaalisuuteen sekä lisääntymiseen liittyvät elämän osa-alueet tarvitsivat oppineemman ja sivistyneemmän sekä tavoiltaan hienotunteisemman naisen apua.³²² Hyväntekeväisyydestä tulikin Ellisin mukaan naiselle elinehto hänen pyrkiessään olemaan haluttava kumppani, tai edes ystävä.³²³

Seksuaalisuudesta muodostui yksi naisia erotteleva osa, kun diskursseissa muodostettiin käsityksiä siitä, millaisia olivat hyväntekeväisyyteen pystyvät naiset ja miten he erosivat apua tarvitsevista. Apua Ellisin mukaan tarvitsivat naiset, jotka olivat esimerkiksi taloudellisessa ahdingossa tai joiden perheet olivat menettäneet kunniallisen asemansa.³²⁴ Perhesuhteet muodostuivat tärkeiksi erotteleviksi tekijöiksi naisten välillä,

³¹⁹ Fuchs & Thompson 2005, 140.

³²⁰ Ellis 1839, 88.

³²¹ Ibid., 87. “And where those who were known to exercise the greatest charity and forbearance, should be looked upon as the most exalted individual in the community”.

³²² Fuchs & Thompson 2005, 139.

³²³ Ellis 1939, 197.

³²⁴ Ibid., 109.

kun Ellisin teoksissa auttajana toimi perheellinen avioliitossa elävä nainen, apua saavan naisen yhteiskunnallisen aseman ollessa alhaisempi ja hänen perheensä arvostuksen vähäisempi. Kunniallisuus oli nähdäkseni tärkein naisia auttajaan ja avun saajaan jakava tekijä. Kunniallisuuteen liittyi vahvasti myös seksuaalisuuden esiintuonti julkisesti hyväksytyillä tavoilla ja uskonnollista hyväntekeväisyyttä harjoittaneen naisen oletettiin käyttäytyvän seksuaalisesti arvostetusti, toisin sanoen tuomatta sitä esiin.³²⁵ Apua tarvitsevat naiset olivat usein saaneet lapsia avioliiton ulkopuolisista suhteista, joista syntyneiden lasten koettiin olevan erityisessä vaarassa moraalille rappiolle. Vaikka apua tarjonneet naiset tekivät usein hyväntekeväisyyttä puhtaasti halusta auttaa, heidän tapansa kertoa apua tarvitseville, kuinka heidän piti käyttäytyä esimerkiksi, saattoivat olla osana lisäämässä luokkaeroja. Varsinkin köyhien ja syntiä tekevien naisten lasten pelastaminen lähti usein ajatuksesta, että heidät piti pelastaa samalta tulevaisuudelta kuin äitinsä, kun oli vielä mahdollista.³²⁶

Naisten toisistaan eroavat seksuaalisuuteen liittyvät elämän osa-alueet, kuten avioliitto ja lisääntyminen, toimivat nähdäkseni diskursiivisina tapoina pyrkiä saamaan kontrollia niin omasta elämästä kuin yhteiskunnallisesta asemasta.³²⁷ Toisaalta ne toimivat varoituksina, kuinka oman käytöksen avulla oli mahdollista menettää oma yhteiskunnallinen paikkansa. Varsinkin hyväntekeväisyyttä tehtäessä huono-osaisten naisten elämäkuvaukset toimivat muistutuksena keskiluokkaisille naisille heidän omista hyvistä oloistaan, mutta samalla myös velvoitteista tehdä muille hyvää.³²⁸ Tapakirjallisuudessa uskonnollisten kielikuvien takaa on hankalaa löytää diskursseja seksuaalisuuden monimuotoisuudesta. Naisten käytöksen tarkka kontrollointi aina lapsesta asti kertoo tulkintani mukaan siitä, miten naisilla ei ollut varaa poiketa viattomasta ja synnittömyyteen pyrkivästä elämäntyylistä, heidän halutessaan säilyttää yhteiskunnallisen asemansa. Naisten seksuaalisuus oli jatkuvan valvonnan alla, olipa se uskonnollista, poliittista, lääketieteellistä tai yhteiskunnallista. Naiset osallistuivat kuitenkin myös itse aktiivisesti tarkkailemaan itseään ja toisia naisia, jolloin tarkkailun vaikutuksilta ei ollut mahdollista täysin vältyä. Foucaulta lainatakseni:

Pystyäkseen käsittelemään seksuaalisuutta ja sukupuolta, valta ottaa käyttöönsä kieltolait. Sen pyrkimys on saada seksuaalisuus kieltämään itsensä. Sen instrumenttina taas toimii rangaistuksen uhka, joka pyrkii

³²⁵ Elliott 2002, 27.

³²⁶ Fuchs & Thompson 2005, 144.

³²⁷ Scott 1986, 1073.

³²⁸ Ellis 1893, esim. 26 & 29.

seksuaalisuuden nujertamiseen. Anna sille periksi tai kärsi rangaistuksesi hiljennettynä; älä siis näyttäydy, jos et halua kadota. Sinun olemassaolosi perustuu minuutesi mitätöintiin.³²⁹

Olen tullut tutkielmassani lopputulokseen, että diskurssit olivat yksi tärkeimmistä keinoista pyrittäessä säätelemään naisten käyttäytymistä mielipidevaikuttamisen avulla. Auktoriteettiasemassa olleet seksologit ja tapaoppaiden kirjailijat käyttivät julkista asemaansa hyväkseen tuodessaan esiin omia käsityksiään naisten seksuaalisesta halusta ja seksuaalisesta ruumiista. Varsinkin tapaoppaissa esiintynyt varoittelu naisten aseman horjumisesta, jos he käyttäytyivät moraalikoodeja ja käyttäytymisoppeja vastaan, kuvastaa diskursiivisia pyrkimyksiä rakentaa luokkarajoja. Seksologisessa tutkimuksessa lukijaa taas peloteltiin sairauksien ja epätyypillisten seksuaalisten halujen vaaroista, minkä avulla muodostettiin normatiivista seksuaalisuutta. Lisäksi vaikutuspyrkimykseen kuuluivat muun muassa halu kontrolloida keskiluokan lisääntymistä, perhemallia ja sukupuoli-eroja sekä niihin liittyviä yhteiskunnallisia vaikutusmahdollisuuksia. Vaikka useat kirjailijoista ja lääkäreistä olivat yksityishenkilöitä, katson että on tärkeää tuoda esiin se, miten heidän teoksissaan toistettiin brittiläisessä imperiumissa vallalla olleita ideaaleja.

Tutkielmani lähteiden luodessa diskursseissaan naisesta uskollista avioaimoa sekä rakastavaa äitiä, joka pystyi itse kontrolloimaan seksuaalisia halujaan, soveltui tämä brittiläisen kansakunnan tarpeeseen vahvasta perheyksiköstä. Nähdäkseni ei olekaan sattumaa, mitkä tapaoppaat ja seksologiset tutkimukset saivat hyväksyntää, ja tämän kautta suosiota, vaan teoksissa esiintyneet ajatukset ja ideologiat olivat ensin läpäisseet viktoriaanisessa yhteiskunnassa vallinneen sensuurin.³³⁰ Historiallisia tapaoppaita ja seksologisia tekstejä tutkiessamme emme pääse raottamaan kotien lukittuja ovia tai löytämään diskursseja pakoon päässyttä seksuaalisuutta.³³¹ Näin ollen lopuksi pro gradu -tutkielmassani on näkemykseni mukaan mielekästä koota yhteen, miten ja miksi juuri naisten seksuaalisuus oli 1800-luvun viktoriaanisen yhteiskunnan yksi sen jokaisen osa-alueen lävistävistä diskursseista.

³²⁹ Foucault 1978, 84. "To deal with sex, power employs nothing more than a law of prohibition. Its objective: that sex renounces itself. Its instrument: the threat of a punishment that is nothing other than the suppression of sex. Renounce yourself or suffer the penalty being suppressed; do not appear if you do not want to disappear. Your existence will be maintained only at the cost of your nullification."

³³⁰ Ibid., 84

³³¹ Scott 1986, 1064 & 1066.

5. Yhteenveto

- Ehkä naiset olivat joskus niin vaarallisia, että heidän jalkansa oli sidottava.³³²

Tämä kiinalaisesta kulttuurista tuleva lainaus summaa erityisen hyvin niitä näkökulmia, mitä oman tutkimukseni myötä tuli esille. Vaikka kulttuurit ovat monella tavalla erilaisia, idea naisten potentiaalisesta vaarasta on yhteinen. Lainaus sopii hyvin siihen, miten 1800-luvun viktoriaanisessa yhteiskunnassa naisten seksuaalisuutta sekä pelättiin että haluttiin kontrolloida. Seksuaalisuus olikin uusi tuntematon, mahdollisesti vaarallinen, ulottuvuus ihmisessä, joka haluttiin valloittaa nyt tieteellisen tutkimuksen avulla.³³³ Seksologian ollessa kuitenkin vasta kehittyvä tieteenalansa, seksuaalisuutta ei voitu pistää tiettyyn muottiin, vaan diskurssit naisten seksuaalisuuden normaaliudesta, tai sen epänormaaliudesta, risteilivät keskenään, samalla toisiaan mutta myös itseään muokaten. Toisaalta tiedonhalun lisääntyessä niin lääketieteessä kuin uteliaissa ihmismielissä, tapaoppaissa trendi oli toinen. Niissä suosittiin enemmän tiedollista ignoranssia kuin lähdettiin opastamaan naista, kuinka hän voisi tulla tutuksi oman seksuaalisuutensa kanssa. Tapaoppaiden kirjailijat olivatkin nähdäkseni mestareista peittämään kielikuvillaan epäsoveliaat aiheet runomaisten kuvausten taakse. Historiantutkijan onkin vaikeaa olla täysin varma, mitä kielikuvien takaa paljastui 1800-luvulla opasta lukeneelle naiselle, koska ajankuvamme ja käsityksemme seksuaalisuudesta ja sukupuolesta ovat muuttuneet ajan saatossa.

On kuitenkin selvää, että tutkimani kirjailijat olivat tietoisia naisen biologista ja heillä jokaisella oli omanlainen suhteensa seksuaalisuuteen. 1800-luvun keskiluokkainen moraalit ja halu esiintyä edukseen esti naisia kuitenkin kirjoittamasta omasta seksuaalisuudestaan suoraan. Siksi tutkimuksessani oli itselleni tärkeää tutkia, miten seksuaalisuutta käsiteltiin, miten siitä puhuttiin ja millaisista lähtökohdista sitä oli yleisesti hyväksyttyä ilmentää. Naisten seksuaalisuus oli näkemykseni mukaan paradoksi, jossa nainen oli sekä haluton että halukas, siveä sekä syntinen. Samalla nainen oli uudenlainen mutta toisaalta myös pitkien perinteiden jatkumo. Naisten seksuaalisuus oli yhtä aikaa

³³² Hong Kingston 1976, 19. "Perhaps women were once so dangerous that they had to have their feet bound."

³³³ Seksuaalisuudesta kirjoittaminen ei tietenkään ollut uusi asia 1800-luvulla. Vaan jo antiikista on löytynyt seksuaalisuuteen liittyvää materiaalia, joka oli joskus jopa paljon viktoriaanisen ajan tekstejä monipuolisempaa.

luonnotonta, mutta toisaalta luonnollista. Tätä kaksijakoisuutta seksologit tai tapaoppaiden kirjoittajat eivät itse kuitenkaan analysoineet.

Diskurssit, joissa naisilla ei koettu olevan seksuaalisia haluja, tekivät seksuaalisuuden esiintulosta vaikeaa, koska sitä paheksuttiin viktoriaanisessa yhteiskunnassa, mutta samanaikaisesti kuvauksia naisten liiallisesta seksuaalisuudesta esiintyi. Vaikka en tutkielmassani keskittynyt viktoriaanisen ajan taiteeseen tai populaarikirjallisuuteen, on mielestäni hyvä tuoda esiin, miten varsinkin visuaalisessa taiteessa naisen seksualisointi oli hyvinkin yleistä.³³⁴ Näin ollen kuvaukset naisten, jopa liiallisesta, seksuaalisuudesta eivät olleet epätavallisia. Tehtäessä tutkimusta viktoriaanisen ajan seksuaalisuudesta, tutkijan pitääkin mielestäni ottaa molemmat aspektit huomioon, jolloin on mahdollista ymmärtää, että brittiläisissä diskursseissa esiintyivät yhdessä diskurssit sekä haluttomasta että halukkaasta naisesta. Olen tutkielmassani halunnut tuoda esiin, miten kumpikaan lähtökohdista ei ole ainoa historiallisesti oikea, vaan syyt näiden diskurssien muodostumiselle olivat ja ovat, ainakin tämän tutkielman näkökulmasta, hedelmällisempi lähtökohta analysoida viktoriaanista yhteiskuntaa.

Olenkin kysynyt tutkielmassani, mitkä aatteet vaikuttivat seksuaalisuuden diskurssien muodostumiseen, millaiset pyrkimykset vaikuttaa ja saada valtaa ovat olleet osana diskursseissa sekä kuka sai puhua seksuaalisuudesta. Lopputuloksena on mitä erilaisimpien tavoitteiden, pyrkimysten, aatteiden ja uskomusten joukko, jota ei ole mahdollista tiivistää yhdeksi historialliseksi narratiiviksi. Naisten seksuaalisuus kun kiehtoi niin keskiluokkaisia naisia, heidän pyrkiessään saamaan auktoriteettista uskottavuutta, kuin myös keskiluokkaista porvaristoa yleisesti, jotka pyrkivät luomaan uusia luokkarajoja. Samanaikaisesti seksologit halusivat tuoda omat tutkimuksensa koko kansan tietoisuuteen ja tämän myötä saada julkisuutta, hyväksyntää ja tulonlähteitä. Useita naisten seksuaalisuuden diskursseihin osaa ottaneita henkilöitä, kuten William Actonia ja Sarah Ellisiä, motivoivat myös uskonnolliset ja moraaliset elämäkatsomukset. Myös 1800-luvulla tapahtunut yhteiskunnallinen muutos lisäsi pelkoja tulevaisuuden muuttumisesta toislaiseksi kuin oltiin aiemmin odotettu. Naisten seksuaalisuuden ja seksuaalisen halun itsemääräämisoikeuksiin liittyi usein pelkoja siitä, miten vanhat sukupuolinormit rikkoutuivat ja naisten uusi yhteiskunnallinen asema uhkasi mullistaa sukupuolten jokapäiväisen elämän. Huoli ja pelko naisten murtautumisesta kodin ulkopuolelle, mikä johtaisi julkisen

³³⁴ Humble & Reynolds 1993, 63.

ja yksityisen tilan uudelleensukupuolittamiseen, oli myös vahvana motiivina pyrkiä kontrolloimaan naisten seksuaalisuutta.

Valta sanoa, tehdä ja valistaa on ollut työni keskeisiä tutkimuslähtökohtia, joita olen pyrkinyt Michel Foucault'n valtateorian avulla parhaani mukaan analysoimaan. Keskeistä analyysissä on ollut se, miten naisten seksuaalisuutta muodostettiin, kommentoitiin ja rajoitettiin 1800-luvulla. Naisten seksuaalisuuden diskurssit olivat aina liitoksissa mitä erilaisimpiin vaikutuspyrkimyksiin, joihin liittyi tavalla tai toisella valta. Lääketieteessä valtaa harjoittivat seksologit, jotka potilasanalyysseissaan käyttivät valtaansa siinä, kuka oli terve ja kuka taas sairas. Hysteriset naiset suljettiin usein hoitolaitoksiin lääkäreiden toimesta ilman, että naiset itse saivat tähän sananvaltaa. Tapaoppaissa taas opetettiin tunnistamaan, kuinka erottautua joukosta ja muodostaa yhtenäinen yhteiskuntaluokka, joka käytti valtaansa erotella siihen kuulumattomat. Hienon naisen erotti sivistymättömästä moukasta niin hänen jokapäiväinen käytöksensä kuin se, miten hän käyttäytyi seurassa. Seksuaalimoraali olikin liitoksissa mitä moninaisimpiin naisen elämän alueisiin, jotka tarvitsivat omat etikettisääntönsä. Seksuaalimoraali liittyi siihen, miten nainen pukeutui, miten hän seurusteli ja millaisen perheen hän perusti sekä ketä hänen oli soveliasta rakastaa.

Seksuaalisuutta olisikin vaikeaa tutkia ilman, että siinä otetaan huomioon, kuinka se oli läpikotaisin täynnä mitä erilaisempia vaikutuspyrkimyksiä. Tärkeänä tutkielmani motiivina on ollut käsitellä seksuaalisuutta jonakin, jota tuotetaan, tuodaan esiin ja jota muokataan sekä rikotaan aina uudestaan ja uudestaan. Seksuaalisuuteen liittyi viktoriaanisena aikana tiukka normittaminen, jolla oli vaikutusta lähes jokaisen naisen elämään. Olipa nainen diskurssien mukaan epänormaali seksuaalisilta haluiltaan tai seksuaaliselta suuntautumiseltaan, hänen odotettiin muuttuvan takaisin "normaaliksi" joko seksologien tai tapaoppaiden neuvojen avulla. Jos nainen ei kuitenkaan totellut neuvoja, hänen elämänsä ei usein säästynyt kärsimyksiltä. Tämä näkyi esimerkiksi prostituoitujen joutumisessa kansakunnan inhon alaisiksi ja heidän saadessa avointa julkista halveksuntaa tapaopaskirjailijoiden, kuten William Cobbettin, toimesta. Nainen oli vaarassa myös menettää perheensä tehdessään seksuaalimoraalisesti kiellettyjä tekoja. Nähdäkseni seksuaaliset diskurssit kietoutuivatkin koskemaan naisten jokaista elämänaluetta.

Pro gradu -tutkielmani lopuksi haluan sitoa tutkimusaiheeni osaksi nykypäivää. Vaikka kirjoittaessani tutkielmani loppulukua on jo vuosi 2020, ei minun eikä

usean seksuaalisuutta tutkineen historiantutkijan mukaan, viktoriaanisen yhteiskunnan moraalipaniikki ole täysin hävinnyt yhteiskunnastamme.³³⁵ Naisten, ja myös miesten, seksuaalisuus on yhä suosittu puheenaihe niin lehtien sivuilla, uutisissa, viihteessä kuin jokapäiväisessä keskustelussa. Toisaalta myös vähäinen, tai täysin poissaoleva, seksuaalinen halu herättää nykyajassamme hämmästyä ja seksuaalinen haluttomuus nähdään usein epänormaalina. Samaan aikaan keskusteltaessa seksuaalirikoksista, naisten “liiallinen seksuaalisuus” esiintyy usein kommenteissa, jotka vähättelevät uhrin kärsimystä. Kommentit oikeudenmukaisuudesta naisten tullessa raiskatuksi, koska he ovat käyttäytyneet liian seksuaalisesti, eivät ole kaukana tutkimistani William Cobbettin neuvoista välttää seksuaalimoraalisesti arveluttavia naisia. Myös naisten liiallinen juominen, liian paljastava pukeutuminen tai avoin seksuaalisuus ovat yhä paheksunnan alaisina, vaikka viktoriaanisen ajan tiukoista moraaleista olemmekin jo tulleet kauas. Kyseinen paheksunta ei siis ole lähtöisin nykyajastamme, vaan kaukaa historiasta, jo Aristoteleen ajoista. Olenkin tutkielmani kautta halunnut tuoda esiin, kuinka sillä, miten nyt ymmärrämme maailmaa, on oma historiansa. Tarkastelemalla historiaamme on meidän mahdollista oppia myös nykyisyydestämme, ja tämän avulla voimme pyrkiä muutokseen.

³³⁵ Ks. esim. Bates 2015.

Lähdeluettelo

Alkuperäislähteet

Acton, William: *The Functions and Disorders of the Reproductive Organs in Youth, in Adult age, and in Advanced life: Considered in Their Physiological Relations*. S.1., London 1875. Toinen painos.

Acton, William: *Prostitution considered in its moral, social, and sanitary aspects, in London and other large cities and garrison towns: with proposals for the control and prevention of its attendant evils*. J. Churchill, s.1. 1870.

Bethuel Smiley, James: *Modern Manners and Social Forms: A Manual of the Manners and Customs of the Best Modern Society*. James B. Smiley, London 1889.

Cheadle, Eliza: *Manners of modern society being a book of etiquette*. Cassell, Petter & Galpin, London, Paris & New York 1875.

Drysdale, George: *Physical, Sexual and Natural Religion, by a student of Medicine*. Edward Truelove, London 1854.

Cobbett, William: *Advice to Young men, and (incidentally) to young women*. William Cobbett, London 1829.

Duncan, Matthews J.: *On Sterility in Woman*. J. & A. Churchill, London 1884.

Ellis, Havelock: *Man and Woman*. Walter Scott Ltd., London 1894.

Ellis, Havelock: *Studies in the Psychology of Sex. Analysis of the Sexual Impulse. Love and Pain. The Sexual impulse in Women* (1903). F. A. Davis Company, Philadelphia 1906.

Ellis, Sarah Stickney: *The Daughters of England*. Fisher, Son, & Co., London & Paris 1842.

Ellis, Sarah Stickney: *The Wives of England*. D. Appleton & CO., New York & Philadelphia 1843.

Ellis, Sarah Stickney: *The Women of England* (1838). Fisher, Son, & Co., London & Paris 1839

Etiquette for Ladies. Knight and Son, London 1851.

Etiquette for Ladies and Gentlemen. Milner and Sowerby, Halifax 1862.

Freeling, Arthur: *The young bride's book being hints for regulating the conduct of married women*. Henry Washbourne, London 1939.

Harrison, Fraser: *The Dark Angel: Aspects of Victorian sexuality*. Universe Books, New York 1977.

Greg, W. R.: *Essays on Political and Social Science, Contributed chiefly to the Edinburgh review*. Longman, London 1853.

Griffith, E.: *Essays, adressed to young married women*. T. Cadell & J. Robson, London 1782.

How to Woo; How to Win; and How to Get Married. W. R. M'Phun, Glasgow 1856.

Krafft-Ebing, Richard: *Psychopathia Sexualis* (1886). Englanninkielinen käännös Charles Gilbert Chaddock. F. A. Davis Co., Philadelphia and London 1892.

Patmore, Coventry: *Angel in the House* (1854). Ticknor and fields, Boston 1856.

The english gentlewoman: a practical manual for young ladies on their entrance into society. James Hogg & Sons, London 1861.

The Habits of Good Society: A Handbook of Etiquette for Ladies and Gentlemen. London 1859.

Tutkimuskirjallisuus

Anderson, Amanda: *Tainted Souls and Painted Faces. The Rhetoric of Fallenness In Victorian Culture*. Cornell University Press, Ithaca & London 1993.

Auerbach, Nina: *Woman and the Demon*. Harvard College, Cambridge 1982.

Barret-Ducrocq, Françoise: *Love in the of Victoria: sexuality, class and gender in nineteenth-century London*. Alkuteos: *L'Amour sous Victoria* (1989). Englanninkielinen käännös John Howe. Verso, London 1991.

- Bates, Victoria: *Sexual Forensics in Victorian and Edwardian England. Age, Crime and Consent in the Courts*. Palgrave Macmillan, University of Bristol 2015.
- Bauer, Heike: *English Literary Sexology. Translations of Inversion, 1860–1930*. Palgrave Macmillan, s.l. 2009.
- Beccalossi, Chiara: Sex, Medicine and Disease: From Reproduction to Sexuality. *A Cultural History of Sexuality in the Age of Empire*. Ed. Chiara Beccalossi & Ivan Crozier. Berg, New York 2011.
- Bull, Sarah Elisabeth: *Obscenity and the Publication of Sexual Science in Britain, 1810–1914*. Simon Fraser University, Burnaby 2014.
- Chase, Karen & Levenson, Michael: *The Spectacle of Intimacy. A Public Life for the Victorian Family*. Princeton University Press, New Jersey 2000.
- Cook, Hera: *The Long Sexual Revolution: English Women, Sex, and Contraception 1800–1975*. Oxford University Press, Oxford 2004.
- Curtin, Michael: A Question of Manners: Status and Gender in Etiquette and Courtesy. *Journal of Modern History* 3/1985, 395–423. <https://jstor.org/stable/1879686> [haettu 2.3.2020].
- Degler, Carl N.: What Ought to Be and what Was: Women’s Sexuality in the Nineteenth Century. *The American History Review* 5/1974, 1467–1490.
- Donawerth, Jane: *Conversational rhetoric: the rise and fall of a women’s tradition, 1600–1900*. Southern Illinois University Press, Illinois 2012.
- Dreidre, David: *Rule Britannia. Women, Empire, and Victorian Writing*. Cornell University Press, Ithaca 1995.
- Egan, Danielle R. & Hawkes, Gail: Sex, Popular Beliefs and Culture: Discourses on the Sexual Child. *A Cultural History of Sexuality in the Age of Empire*. Ed. Chiara Beccalossi & Ivan Crozier. Berg, New York 2011.
- Foucault, Michel: *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Alkuteos: *Surveillance et punir* (1975). Englanninkielinen käännös Alan M. Sheridan. Pantheon, New York 1979.
- Foucault, Michel: *The History of Sexuality*. Alkuperäinen teos: *Histoire de la sexualité I* (1976). Englanninkielinen käännös Alan M. Sheridan. Random House, New York 1978.

- Fuchs, Rachel G & Thompson E.: *Women in Nineteenth-Century Europe*. Palgrave Macmillan, Hampshire & New York 2005.
- Gleadle, Kathryn: *British Women in the 19th Century*. Palgrave, Hampshire & New York 2001.
- Goodman, Ruth: *How to Be a Victorian*. Liveright, New York 2015.
- Hall, Lesley A: *Sex, Gender and Social Change in Britain since 1880*. Palgrave Macmillan, Basingstoke & New York 2000.
- Hong Kingston, Maxine: *The Woman Warrior*. Alfred A. Knopf, New York 1976.
- Huges, Kathryn: Gender roles in the 19th century. *British Library. Discovering Literature: Romantics & Victorians* -sivusto 15.05.2014. <https://www.bl.uk/romantics-and-victorians/articles/gender-roles-in-the-19th-century> [haettu 15.03.2020].
- Humble, Nicola & Reynolds, Kimberley: *Victorian Heroines. Representations of femininity in nineteenth-century literature and art*. Harvester Whiteleaf, Hertfordshire 1993.
- Jackson, Louise A.: *Sex, Religion, and the Law: The Regulation of Sexual Behaviours, 1820–1920. A Cultural History of Sexuality in the Age of Empire*. Ed. Chiara Beccalossi & Ivan Crozier. Berg, New York 2011.
- Kortelainen, Anna: *Levoton Nainen. Hysterian kulttuurihistoriaa*. Tammi, Helsinki 2003.
- Langland, Elizabeth: *Nobody's Angels. Middle-Class Women and Domestic Ideology in Victorian Culture*. Cornell University, New York 1995.
- Loven, Seth: *Slumming: Sexual and social politics in Victorian London*. Princeton University Press, Princeton 2004.
- Mason, Michaels: *The Making of Victorian Sexuality*. Oxford University Press, Oxford 1995.
- Maynard, John. *Charlotte Brontë and Sexuality*. Cambridge University Press, Cambridge 1987.
- McConnel-Ginet, Sally: "Queering" Semantics: Definitional Struggles. *Language and Sexuality: Contesting Meaning in Theory and Practice*. Toim. Kathryn Cambell-Kibler, Robert J. Podesva, Sarah J. Roberts & Andrew Wong. CSLI, Stanford 2002.

Morgan, Madeleine: *William Acton and Medical Discourse in Mid-Nineteenth Century Britain*. University of Exeter 2011. <http://hdl.net/10036/3379> [haettu 10.03.2020].

Mort, Frank: *Dangerous Sexualities: Medico-Moral Politics in England Since 1830*. Routledge, London 1987.

O'Neill, Therese: *The Victorian Lady's Guide to Sex, Marriage, and Manners*. Little, Brown and Company, New York 2016.

Osborne, John W.: William Cobbett. *Britannica* -sivusto. 05.03.2020. <https://www.britannica.com/biography/William-Cobbett-British-journalist> [haettu 11.04.2020].

Peterson, Jeanne M: Dr. Acton's Enemy: Medicine, Sex, and Society in Victorian England. *Victorian Studies* 4/1986, 569–590.

Robson, John: *Marriage or Celibacy? The Daily Telegraph on a Victorian Dilemma*. University of Toronto Press, Toronto 1995.

Rowbotham, Judith: *Good Girls Make Good Wives*. Basil Blackwell Inc., New York 1989.

Scott, Joan: Gender: A useful Category of Historical Analysis. *The American Historical Review*. 5/1896, 1053–1075.

Shea, Victor & Whittle, William: *Victorian Literature. An Anthology*. John Wiley and Sons Ltd, Chichester 2014.

Spongberg, Mary: *Feminizing Venereal Disease. The Body of the Prostitute in Nineteenth-Century Medical Discourse*. New York University Press, New York 1997.

Vicinus, Martha: *Suffer and be Still. Women in the Victorian Age*. Indiana University Press, London 1972.

Virginal Sexuality and Textuality in Victorian Literature. Ed. Lloyd Davis. State University of New York Press, New York 1993.

Walkowitz, Judith R.: *Prostitution and Victorian Society. Women, class, and the state*. University of Cambridge, New York 1980.

Williams Elliott, Dorice: *The Angel out of the House. Philanthropy and Gender in Nineteenth-Century England*. University Press of Virginia, Charlottesville and London 2002.

Youngquist, Paul & Wang, Orrin N.C.: Ellis, Sarah Stickney. *Romantic circles* -sivusto.
<https://romantic-circles.org/person/ellis-sarah-stickney> [haettu 10.04.2020].